

ŠIAULIU UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Andrius Paleičikas

Švietimo vadybos
II kurso studentas

**MOKINIŲ ADAPTACIJĄ PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE BEI SĖKMINGĄ
MOKYMĄSI SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI: VADYBINIS ASPEKTAS**

Magistro darbas

Darbo vadovė
Doc. Rasa Pocevičienė

Šiauliai, 2013

Darbas originalusAndrius Paleičikas
(studento parašas)

TURINYS

ĮVADAS.....	5
1.MOKINIŲ ADAPTACIJOS PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE BEI SĖKMINGĄ MOKYMAŠI SĄLYGOJANČIŲ VEIKSNIŲ TEORINĖS PRIELAIDOS	9
1.1.Adaptacijos samprata ir adaptacijos proceso ypatumai (mokslinių diskusijų apžvalga).....	9
1.2.Mokinių adaptacijos problema mokykloje	12
1.2.1.Mokinių adaptacija kritiniais etapais.....	12
1.2.2.Mokyklos, mokytojo bei šeimos vaidmuo mokinio adaptacijos procese	17
1.3.Sėkmingą mokymąsi sąlygojančių veiksnių analizė	23
1.4. Mokyklos kaip organizacijos specifika ir valdymas švietimo vadybos kontekste	28
2.MOKINIŲ ADAPTACIJOS IR SĖKMINGĄ MOKYMAŠI SĄLYGOJANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMO METODOLOGIJA.....	35
3.MOKINIŲ ADAPTACIJOS PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE BEI SĖKMINGĄ MOKYMAŠI SĄLYGOJANČIŲ VEIKSNIŲ EMPIRINIS TYRIMAS.....	39
3.1.Specialistų požiūrio į mokinių adaptacijos procesą bei sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius apžvalga.....	39
3.2.Moksleivių požiūrio į mokinių adaptacijos procesą bei sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius apžvalga.....	46
IŠVADOS	67
REKOMENDACIJOS	69
LITERATŪRA	70
PRIEDAI	74

Santrauka lietuvių kalba

MOKINIŲ ADAPTACIJA PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE BEI SĖKMINGĄ MOKYMĄSI SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI: VADYBINIS ASPEKTAS

Temos aktualumas. Adaptacijos proceso rezultatas – kokybiškas moksleivio bei mokyklos aplinkos, pedagogų sąveikavimas, darnūs santykiai bei stabili pusiausvyra. Žvelgiant iš vadybinės perspektyvos, itin svarbus mokytojo vaidmuo, o mokytojas turi būti geras vadybininkas ir, siekdamas tikslingo bei efektyvaus ugdymo proceso ir moksleivio adaptavimosi naujoje jo „darbo vietoje“, pasitelkti esmines vadybos funkcijas: veiklos planavimą, organizavimą, vadovavimą bei kontrolę.

Naujoji švietimo vadyba grįsta keturiomis vadybos funkcijomis ir orientuota į sistemingą švietimo sistemos bei atskiros švietimo organizacijos tikslų siekimą.

Tyrimo objektas - mokinių adaptacija pagrindinėje mokykloje bei sėkmingą mokymąsi sąlygojantys veiksniai. **Darbo tikslas** - ištirti mokinių adaptaciją pagrindinėje mokykloje bei nustatyti sėkmingą mokymąsi sąlygojančius veiksnius.

Taikomi **tyrimo metodai**: literatūros analizė ir sintezė; interpretavimas; apibendrinimas; interviu; anketinė apklausa; statistiniai skaičiavimai.

Tyrimo imtis. Kokybinis tyrimas (interviu) buvo vykdomas su penkiais iš aštuonių auklėtojų. Anketiniu būdu apklausti 77 „X“ mokyklos penktokai ir 85 „Y“ mokyklos penktokai.

Gauti tokie **tyrimo rezultatai**:

a. Specialistų požiūriu, adaptacijos procesą problemišku daro: pakitę reikalavimai, didelis mokytojų skaičius bei smarkiai išaugęs informacijos kiekis, pačių moksleivių pasipriešinimas ir jo pasekmės, globos bei rūpesčio stoka, stresas, baimė, nerimas.

b. Penktokų požiūriu, adaptaciją problemiška daro nerimas, baimė, nežinomybė, didelis mokymosi krūvis, pakitę reikalavimai, didelis mokytojų skaičius.

c. Sėkmingą mokymąsi lemia: gabumai, motyvacija, asmenybė, ugdymo proceso organiziacimas, mokymosi aplinka.

Darbą sudaro: Darbą sudaro trys pagrindinės dalys: teorinė, metodologinė, analitinė. Teorinėje dalyje pateikiama adaptacijos proceso koncepcija, analizuojama mokinių adaptacijos mokykloje problema, pristatomi sėkmingą mokymąsi sąlygojantys veiksniai ir mokyklos kaip organizacijos specifiškumas ir valdymo ypatumai, atsižvelgiant į švietimo vadybos standartus. Metodologinėje darbo dalyje pristatoma tyrimo programa. Analitinėje darbo dalyje analizuojami kokybinio bei kiekybinio tyrimo duomenys, interpretuojami.

Santrauka anglų kalba

THE DETERMINING FACTORS OF STUDENTS' ADAPTATION AND SUCCESSFUL LEARNING IN THE SECONDARY SCHOOL: THE ASPECT OF MANAGEMENT

Topicality of the theme. The outcome of the adaptation process is quality interaction, harmonious relationships and stable balance between a student, school environment and schoolteachers. Looking from the perspective of management, the teacher's role is essential, the teacher should be a good manager. In order to reach a purposeful and effective education process as well as student's adaptation in his „new work place“ the teacher should apply the essential functions of management – activity planning, organization, management and control.

New education management is founded on four management functions and is orientated to the systematic education system's and separate organization's goals.

Study object – the determining factors of the students' adaptation and successful learning in the secondary school. **Aim of the work** - to analyse students' adaptation in the secondary school and to identify the causing factors of successful learning.

Study methods applied: the analysis and synthesis of the literature; interpretation, generalisation; interview, questionnaire, statistical calculations.

The sample of the survey. Quality survey (interview) was carried out with five educators from eight. Using questionnaires there were questioned 77 fifth grade students from school „X“ and 85 fifth grade students from school „Y“.

Results of the survey:

d. According to the specialists, the process of adaptation get problematical because of: altered requirements, large number of teachers and significantly increased amount of information, resistance of the students and it's consequences, lack of care and concern, stress, fear, anxiety.

e. According to the students of fifth grade, an adaptation get problematical because of anxiety, fear, suspense, altered requirements, large number of teachers.

f. Successful learning is determined by: abilities, motivation, organization of the education process, learning environment.

The work contains three basic parts: academic, methodological, analytical. Academic part introduces a concept of adaptation process, the problem of students' adaptation is analysed, the factors causing successful learning are presented, as well as the specifics of the school as an organization and peculiarity of management in the context of education management standards. In the methodological part the program of the survey is introduced. Data of a qualitative and quantitative survey is analysed and interpreted.

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Adaptacija – sudėtingas ir neretai ilgalaikis procesas. Atsižvelgiant į tai, kad vaikai yra viena pažeidžiamiausių grupių, jų adaptacija bet kokioje svetimoje, naujoje terpėje jiems tampa dideliu išbandymu ir reikalauja visokeriopos pagalbos. Pastaraisiais metais mokymo institucijos skiria dėmesio mokinių adaptacijos procesui, rengiamos programos šiam procesui palengvinti.

Adaptacijos proceso rezultatas – kokybiškas moksleivio bei mokyklos aplinkos, pedagogų sąveikavimas, darnūs santykiai bei stabili pusiausvyra. Siekiant šios pusiausvyros bei darnos svarbios integralios pastangos: tiek moksleivių su mokyklos aplinka, tiek moksleivių su mokytojais ir moksleivių tarpusavyje.

Žvelgiant iš vadybinės perspektyvos, itin svarbus mokytojo vaidmuo vaiko adaptacijos procese. Mokytojas šiuo atveju yra tarsi mokinio darbdavys, tik už darbą atlygina ne pinigine išraiška, o savo žiniomis, patirtimi. Mokytojas turi būti geras vadybininkas ir, siekdamas tikslingo bei efektyvaus ugdymo proceso ir moksleivio adaptavimosi naujoje jo „darbo vietoje“, pasitelkti esmines vadybos funkcijas: veiklos planavimą, organizavimą, vadovavimą bei kontrolę.

Nesėkminga adaptacija kelia mokymosi sunkumų, smukdo vaiko pažangumą, kelia antipatiją tiek mokytojams, tiek mokyklai kaip institucijai, gali sukelti ir sveikatos problemų, tuo tarpu sėkminga adaptacija, anot G. Poderienės (2004), yra tuomet, kai moksleivis geba patenkinti savo psichologinius, didaktinius bei socialinius poreikius naujoje aplinkoje, o patenkinęs šiuos poreikius, moksleivis efektyviai funkcionuoja, nekeldamas problemų nei sau, nei aplinkiniams, jis susiformuoja teigiamas nuostatas mokyklos atžvilgiu.

Pasaulinis globalizacijos procesas apima įvairias sritis, jų tarpe ir švietimą. Atsižvelgiant į tai, kad LR švietimo įstatyme (1991, nauja redakcija - 2011) reikalaujama veiklos tobulinimo, veiksmingo vaiko prigimtinių teisių, kultūros, socialinių, pažintinių poreikių tenkinimo, atsiranda švietimo vadybos elementų taikymo būtinybė valdyme. Naujoji švietimo vadyba grįsta keturiomis vadybos funkcijomis ir orientuota į sistemingą švietimo sistemos bei atskiros švietimo organizacijos tikslų siekimą.

Temos ištirtumas. Moksleivių adaptacijos tematika rašė nemažai autorių. Adaptacijos bei ugdymo sistemos sąsajomis domėjosi M. Šamardina (2002).

Mokytojų įtaką moksleivių adaptacijai tyrė S. Eccles, R. W. Roeser (1999), G. Poderienė ir N. Janonytė (2005), B. K. Barber, J. A. Olsen (2004). Tėvų vaidmenį vaikų adaptacijos mokykloje procese aprašė Cowan P. A., Cowan C. A., Ablow J. C. ir kt. (2005).

Moksleivių adaptacijos ypatumus kritiniais ugdymo(si) etapais nagrinėjo M. Barkauskaitė ir K. Mišeikytė (2006), Marcinkus R. (2003).

Mokinių adaptacijos naujoje mokykloje ypatumais domėjosi L. Rupšienė, R. Kučinskienė (2006). Moksleivių adaptaciją pradinėje mokykloje tyrė Burvytė S. (2004). Mokinių adaptaciją gimnazijoje nagrinėjo Kubilienė K. (2010).

Mokinių adaptacijos problemomis bei adaptacijos laikotarpiu patiriamais sunkumais domėjosi B. K. Barber, J. A. Olsen (2004), A. Juodraitis (1999), R. Žukauskienė (1996), Fenzel (2000), R. Gardner (2002), Palujanskienė A. (2006).

Vaiko adaptacijos mokykloje sąsajas su mokyklos aplinka, socialiniu lygiu, intelektu tyrė V. Glebuviene (2002), Barkauskaitė M., Mikalauskienė J. (2011), L. Stanaitienė (2001), Poderienė G. (2005).

M. Šamardina (2000), D. Čėsnaite (2001), Griciūtė A. (1999), F. Ivanauskaitė (2001) domėjosi bei aptarė dezadaptacijos sąvoką ir esminius šio reiškimo aspektus.

Temos iširtumas rodo, kad trūksta darbų penktokų adaptacijos pagrindinėje mokykloje tematika, todėl tuo yra grindžiamas baigiamojo darbo naujumas ir praktinė reikšmė.

Tyrimo problema. Darbo tyrimu bus siekiama atsakyti į kelis probleminius klausimus: Kokia yra adaptacijos raiška perėjus iš pradinės mokyklos į pagrindinę bei koks mokyklos ir mokytojo vaidmuo šiame procese, žvelgiant pro vadybos prizmę? Kas sunkina bei lengvina penktoko adaptavimosi procesą? Kokie veiksniai sąlygoja sėkmingą mokymąsi ir jie siejami su mokinio adaptacija?

Tyrimo objektas. Mokinių adaptacija pagrindinėje mokykloje bei sėkmingą mokymąsi sąlygojantys veiksniai.

Tyrimo hipotezė: Penktokų adaptavimosi pagrindinėje mokykloje sėkmė slypi pozityviuose santykiuose su pedagogais bei bendraklasiais, teigiamų emocijų ugdyme.

Darbo tikslas - iširti mokinių adaptacijos raišką pagrindinėje mokykloje bei nustatyti adaptaciją ir sėkmingą mokymąsi sąlygojančius veiksnius.

Darbo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

- 1) teoriškai pagrįsti adaptacijos koncepciją, šio proceso ypatumus, mokinių adaptacijos problemas mokykloje ir pažvelgti į šį procesą vadybiniu aspektu;

- 2) identifikuoti literatūroje pateikiamus sėkmingą mokymąsi bei adaptaciją lemiančius veiksnius, aptarti mokyklos, mokytojų bei šeimos vaidmenį moksleivių adaptacijos procese;
- 3) remiantis literatūros šaltiniais, išanalizuoti mokyklų valdymo ypatumus;
- 4) ištirti specialistų požiūrį į mokinių adaptacijos procesą bei sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius;
- 5) ištirti mokinių požiūrį į adaptacijos procesą bei sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius;

Tyrimo metodai:

- 1) teoriniai:
 - a. mokslinės literatūros analizė ir sintezė;
 - b. interpretavimas ir apibendrinimas.
- 2) Empiriniai:
 - a. ekspertų metodas (interviu);
 - b. anketinė apklausa;
- 3) statistinis metodas: statistiniai skaičiavimai (vidurkis, moda, standartinis nuokrypis).

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrime dalyvavo „X“ ir „Y“ mokyklų penktų klasių moksleiviai bei jų auklėtojai. Kokybinis tyrimas (interviu) buvo vykdomas su penkiais iš aštuonių auklėtojų (trys negalėjo dalyvauti tyrime dėl jų asmeninių priežasčių arba požiūrio). Moksleivių anketavimui buvo taikoma Paniotto imties skaičiavimo formulė, pagal kurią nustatyta, kad:

- 1) iš 95 „X“ mokyklos penktokų reikia apklausti 77 respondentus, siekiant 95 proc. duomenų tikslumo;
- 2) iš 108 „Y“ mokyklos penktokų reikia apklausti 85 respondentus, siekiant 95 proc. duomenų tikslumo.

Tyrimo etapai:

- 1) tyrimo instrumentų (interviu klausimų ir anketos) parengimas – 2012 metų spalio mėnuo;
- 2) apklausos vykdymas – 2012 metų lapkričio mėnuo (1-2 savaitės).
- 3) tyrimo rezultatų analizė – 2012 metų lapkričio – gruodžio mėnesiai.

Darbo reikšmingumas. Atliekama gana nemažai tyrimų mokinių adaptacijos tema, tačiau dauguma jų orientuoti į pradinukų adaptaciją ir aptinkama labai mažai tyrimų, kuriuose aiškinamas mokinių, perėjusių į pagrindinę mokyklą, adaptacijos procesas bei tikėtina tų veiksmų įtaka mokymosi sėkmei.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 2 priedai. Darbe pateikiama 10 lentelių, 21 paveikslas.

1.MOKINIŲ ADAPTACIJOS PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE BEI SĖKMINGĄ MOKYMAŠI SĄLYGOJANČIŲ VEIKSNIŲ TEORINĖS PRIELAIDOS

1.1.Adaptacijos samprata ir adaptacijos proceso ypatumai (mokslinių diskusijų apžvalga)

Adaptacijos terminas vartojamas itin plačiai bei taikomas įvairiose mokslo šakose, tad sudėtinga rasti vieningą apibrėžimą. Bene daugiausiai tyrinėjama naujų darbuotojų adaptacija, tačiau nemažas dėmesys skiriamas ir moksleivių adaptacijai tirti.

Adaptacijos procesas autorių aptarinėjamas įvairiai, vieni adaptaciją įvardija kaip prisitaikymą (Psichologijos žodynas (1993), P. Jucevičienė (1996), I. Leliūgienė (2003) ir kt.), kiti kaip įpratimą (R. M. Steers (1993), G. Poderienė (2004) ir kt.), dar kiti – adaptaciją laiko barjeru, atsiradusiu individui patekus į naują aplinką (V. Kučinsko (2000), L. Jovaiša (1993)). A. Juodraitis (1999) teigia, jod adaptacijos sąvoka apima dvi savybes, būdingas bet kuriai gyvosios materijos gyvavimo formai:

- 1) gyvų sistemų gebėjimą panaikinti ar sumažinti dirgiklių poveikį, realizuojamą atsispindėjimo pėdsako ir atsispindėjimo atsakomosios reakcijos būdu;
- 2) gyvų sistemų savybę sąveikavimo procese išsiugdyti gebėjimą tokiems pokyčiams.

Pavyzdžiui, S. Muravska (2006) teigia, jog kai kuriais atvejais adaptacijos definicija nepakankamai apibrėžiama dėl trijų priežasčių:

- 1) požiūris į adaptaciją kaip į pasyvų asmens prisitaikymą prie fizinės ar socialinės aplinkos;
- 2) adaptacija traktuojama kaip socialinio komformizmo išraiška;
- 3) kai kurie mokslininkai teigia, kad adaptuota asmenybė išvengia emocinių konfliktų.

Dabar adaptacija yra svarbus psichologijos mokslo objektas, perimtas iš biologijos. Psichologijos žodyne (1993) adaptacija apibrėžiama kaip objekto prisitaikymas, jo sandaros ir funkcijų pasikeitimas, pakitus aplinkai.

Anot V. Kučinsko (2000), adaptacija yra abipusis procesas tarp individo bei jį supančios aplinkos. Taip pat autorius teigia, kad šio proceso metu bandoma pakeisti arba save patį, arba tą aplinką. Vadinas, šiuo požiūriu adaptacija yra ne prisitaikymas, tačiau procesas, kuomet viena iš pusių keičiasi. Tuo tarpu P. Jucevičienė (1996), daugiau gvildenusi adaptacijos darbo

santykiuose procesą, teigia, kad adaptacija yra individų prisitaikymas prie darbo vietos aplinkos ar sąlygų, reikalavimų. Ir, priešingai nei Kučinskas, sako, jog adaptacijos proceso metu žmogus įgyja naujų savybių, bruožų, reikalingų prisitaikyti prie naujos aplinkos. Panašią definiciją pateikia ir I. Leliūgienė (2003), sakydama, kad adaptacija – organizmo sugebėjimas prisitaikyti prie aplinkos sąlygų.

Literatūros analizė atskleidė, kad kai kurie autoriai, pavyzdžiui, L. Jovaiša (1993) adaptaciją apibūdina kaip „individo ir aplinkos sąveikos pusiausvyrą, įveikiant prieštaravimus“ (p. 6), o sociologų Grinienės ir Lindišienės (1990) teigimu, adaptacijos metu pakinta žmogaus elgsena.

R. M. Steers (1993), G. Poderienė (2004), adaptacijos procesą sieja su socializacijos procesu. G. Poderienė (2004) teigia, kad adaptacijos procesas yra panašus į socializacijos procesą, kuomet individas įsijungia į visuomenę, jos struktūros padalinius, perima jų sukauptą patirtį, socialines vertybes ir normas, formuoja socialiai reikšmingus asmenybės bruožus.

G. Poderienė, N. Janonytė (2005), remdamosi E. Griniene (1984), išskiria tris žmogų nuolat veikiančias veiksmų grupes:

- biologiniai (tai maitinimosi ypatumai, bioritmų pasikeitimas, konkretūs biologiniai veiksniai);
- psichologiniai (asmenybės santykiai su kolektyvu);
- socialiniai (tai buitiniai, kultūriniai, ekonominiai, nacionaliniai – etniniai, sveikatingumo veiksniai). (p. 73).

Vadybos literatūroje skiriamos trys adaptacijos rūšys (V. Žydžiūnaitė, G. Merkys ir S. Jonušaitė (2004)), kurias galima pritaikyti ir kalbant apie mokyklevių adaptaciją mokykloje:

- 1) organizacinė – prisitaikymas prie organizacijos struktūros, darbo;
- 2) socialinė-psichologinė – prisitaikymas ir santykių normų perėmimas;
- 3) profesinė – naujų profesinių kompetencijų ugdymas.

Organizacinė adaptacija remiasi organizacijos struktūros, misijos, vizijos, uždavinių, veiklos supratimu, susipažinimu su pačia organizacija. Mokykloje mokinys taip pat susipažįsta su ugdymo institucijos misija, vizija, mokymo(si) procesu, galiojančiomis taisyklėmis. Profesinės adaptacijos esmę sudaro darbuotojo susipažinimas su funkcijomis, darbais, kuriuos turės atlikti. Mokykloje adaptacijos laikotarpiu moksleivis taip pat supažindinamas su savo, kaip mokinio, funkcijomis, pareigomis. Profesinė adaptacija – darbuotojo prisitaikymas prie darbo. Kalbant apie mokyklevių adaptaciją, tai profesinė adaptacija yra prisitaikymas prie ugdymo(si) proceso. Sudėtingiausia yra socialinė – psichologinė adaptacija, kurios metu darbuotojas psichologiškai prisitaiko prie naujos darbo vietos, susipažįsta su kolegomis. Mokykloje šios

adaptacijos metu moksleivis susipažįsta su savo bendraklasiais, mokosi su jais bendrauti, komunikuoja su mokytojais, perpranta kiekvieno jų reikalavimus bei mokymo specifiką.

P. Chaplin (1985) Psichologijos žodyne skiria tris adaptacijos formas:

- 1) bendroji (santykių su fizine aplinka sistema);
- 2) socialinė (harmoningų santykių su socialine aplinka nustatymas);
- 3) asmeninė (savęs suvokimas, vidinių konfliktų nebuvimas).

Anot G. Poderienės (2002), mokymosi procese svarbi yra socialinė adaptacija, nuo biologinės besiskirianti tuo, jog nepatenkinus socialinių poreikių organizmas ne žūva, o teisiog jo egzistavimas tampa sudėtingesnis tiek sau pačiam, tiek aplinkiniams. O pasak A. Juodraičio (2003), „adaptacijos (pirmiausia socialinės adaptacijos) proceso sėkme (nesėkmė) priklauso nuo asmenybės struktūros ypatumų beisocialinės aplinkos reikalavimų lygio, galimybių juos vykdyti ir atitinkamo aplinkos pritarimo bei palaikymo“ (p. 31).

V. Legkausko (2000) nuomone, socialinę adaptaciją galima apibrėžti kaip žmogaus gebėjimą konkrečioje socialinėje aplinkoje patenkinti savo poreikius ir taip pat padėti ar bent netrukdyti tą padaryti ir aplinkiniams. Tuo tarpu kalbant apie moksleivių adaptaciją mokykloje, tai mokykla yra konkreti socialinė aplinka, o moksleivis turi netrukdydamas joje patenkinti savo poreikius adaptuotis prie socialinių sąlygų bei reikalavimų.

Atsižvelgiant į darbo temą, svarbu paminėti vadybinę adaptacijos aspektą. Darbo autoriaus nuomone, moksleivių adaptacijos ir vadybos sąsajas galima pateikti per vadybos literatūroje pateikiamas naujų darbuotojų adaptacijos teorijas. Šiuo atveju moksleivis tai lyg naujas darbuotojas organizacijoje (kuri šiuo atveju yra mokykla), o mokytojas – jo darbdavys, tik šiuo atveju skiriasi iš darbdavio gaunama nauda: organizacijoje – tai piniginis atlygis, o mokykloje – žinios, gebėjimai. Todėl kalbant apie moksleivių adaptacijos procesą, galima pritaikyti vadybos literatūroje pateikiamus naujų darbuotojų adaptacijos proceso etapus (R. Adamonienė ir A. Sakalas (2002)):

- 1) *susipažinimas*. Organizacijoje darbuotojas šiame etape susipažįsta su kolegomis, darbais, tuo tarpu mokykloje moksleivis šiame adaptacijos etape susipažįsta su savo bendraklasiais, mokytojais, ugdymo sistema, mokykloje galiojančia tvarka ir pan.
- 2) *įvertinimas*. Organizacijoje šiame etape darbuotojas įvertina jam pavestus darbo procesus, tuo tarpu mokykloje moksleivis vertina savo tikslų, vertybių atitikimą tiems, kurie galioja mokykloje.
- 3) *sederinamumas*. Šiame etape vyksta darbuotojo asmeninių tikslų, vertybių suderinimas su organizacijos tikslais. Mokykloje moksleivis taip pat derina

savo asmeninius tikslus su ugdymo institucijos, derina vertybes, išmoksta prisitaikyti prie tvarkos, keliamų reikalavimų.

Svarbu paminėti, kad adaptacija nebūna absoliuti, kadangi žmogus keičiasi visą gyvenimą, kinta jo pažiūros, vertybių sistema, jis keičia socialines erdves. Tai viena iš adaptacijos proceso ypatumu – jis tarsi nėra baigtinis. Kai žmogus prisitaiko vienoje aplinkoje, kitu gyvenimo tarpsniu jis vėl patenka į kitą aplinką ir privalo adaptuotis iš naujo.

K. Kubilienė (2010), remdamasi A. Polujanskiene (2006), teigia, jog „adaptacija tiesiogiai susijusi su žmogaus ego stiprumu ir socialinių institucijų parama. Tiek biologinei, tiek psichologinei, tiek socialinei adaptacijai būdingi bendri mechanizmai ir sunku įvardyti, kurie veiksniai (biologiniai, psichologiniai, socialiniai) nulemia vienokią ar kitokią adaptacinių mechanizmų seką ir išraišką“ (p. 101).

Apibendrinant galima teigti, kad adaptacijos procesas yra sudėtingas ir negali būti absoliutus, kadangi žmogus gyvenime, priklausomai nuo jo gyvenimo tarpsnio, keičia savo vertybes, nuostatas, socialinę aplinką. Autoriai skirtingai žvelgia į adaptaciją, vieni apibūdintami ją kaip prisitaikymą, kiti – įpratimą, todėl nėra vieningos definicijos.

Darbo autorius, išanalizavęs mokslinės literatūros šaltinius, adaptaciją apibūdina kaip individo prisitaikymą prie naujos aplinkos, suderinant turimas vertybes, nuostatas, elgseną su naujoje aplinkoje vyraujančiomis vertybėmis, nuostatomis ir elgesio taisyklėmis.

1.2.Mokinių adaptacijos problema mokykloje

1.2.1.Mokinių adaptacija kritiniais etapais

Mokiniai atėję į naują mokyklą ar perėję iš pradinės į pagrindinę, kur palieka jiems pažįstamus mokytojus, aplinką, juntu baimę, saugumo stoką. Mokinių adaptacijos problema egzistuoja ir yra svarbi tuo, kad jog šio proceso sėkmė lemia moksleivio motyvaciją mokytis, asmenybės brandą. Darbo autoriaus nuomone, adaptacijos problemos kyla dėl to, kad pasikeičia mokytojai, ypač sunku perėjus į penktą klasę, kadangi pradinukai pratę prie mokytojos globos. Atsiranda įvairialypės mokomosios medžiagos, auga informacijos, kurią mokinys turi išmolti, kiekis. Tai sunkina adaptacijos procesą.

Pasak G. Poderienės ir N. Janonytės (2005), adaptacijos problemos žmogų lydi visą gyvenimą, o skirtingais gyvenimo tarpsniais keičiasi tų problemų pobūdis, kinta formos bei

įvairiais būdais sąlogoja žmogaus egzistenciją. Autorė pažymi, kad „adaptacijos procesas yra sudėtingas augančiam ir bręstančiam vaikui. Atėjimas į mokyklą yra naujos gyvenenos ir veiklos, naujos padėties visuomenėje, naujų santykių su suaugusiais ir vienmečiais pradžia“ (G. Poderienė, N. Janonytė, 2005, p. 73). Adaptacijos metu mokinys jaučia baimę, nerimą, diskomfortą, o kaip teigia Brazdeikienė, Pilipavičius, Stasiuvienė (2004), tokia savijauta mažina intelektualinės veiklos galimybes, darbingumą, iniciatyvumą, apsunkina vaiko bendravimą su kitais žmonėmis. Tai, žinoma, atsiliepti gali ir mokinio mokymosi rezultatams.

S. Burvytė (2004) pastebi, kad moksleivių adaptacijos mokykloje problema daugiau nagrinėjama psichologiniu aspektu ir ženkliai rečiau socialiniu – pedagoginiu. Pasak autorės, adaptacijos proceso metu moksleivis „aktyviai veikia ir elgiasi kurdamas socialinius padarinius“ (S. Burvytė, 2004, p. 83). Darbo autoriaus nuomone, atsižvelgiant į šį pastebėjimą, galima daryti prielaidą, kad adaptacijos sunkumo laipsnis bei trukmė gali priklausyti nuo vaiko asmenybės. Drąsiam, komunikabiliam, veikliam moksleiviui bus ženkliai lengviau prisitaikyti naujoje aplinkoje, bendrauti su naujais žmonėmis negu tam, kuris pasižymi uždurumu, yra nedrąsus.

L. Rupšienė ir R. Kučinskienė (2006) teigia, jog adaptacijos proceso rezultatas yra „kokybiškas mokinio ir mokyklos aplinkos sąveikavimas, santykių darna, nusistovėjusi pusiausvyra (p. 88). O siekinat šios darnos, svarbios tiek mokinių, tiek mokytojų integralios pastangos (žr. 1.1.4 poskyryje).

G. Poderienė, N. Janonytė (2005), L. Rupšienė, R. Kučinskienė (2006) pastebi, kad mokytojų elgsena turi tiesioginę įtaką moksleivių adaptacijos procesui. M. Barkauskaitė ir K. Mišeikytė (2006) mano, jog adaptacija yra sunkiausias procesas vaikui, atėjusiam į naują mokyklą ar perėjusiam iš pradinės mokyklos į pagrindinę. Pasak autorės, „vaiko savijautai mokykloje turi reikšmės ne tiek mokymo medžiaga, programos, kiek pats mokymo organizavimas, mokinio ir mokytojo tarpusavio sąveika, mokyklos klimatas ir jo įtaka asmenybės formavimuisi. Dažniausiai mokymosi sunkumų kyla dėl emocijų, jausmų, išgyvenimų, kurie mokinių trikdo“ (M. Barkauskaitė, K. Mišeikytė, 2006, p. 128). Anot A. Griciūtės (1999), sunkiai adaptuodamasis mokykloje vaikas išgyvena sudėtingą situaciją ir formuojasi tam tikri emociniai sutrikimai, neigiamai veikiantys asmenybės vystymąsi, moksleivio motyvaciją, elgseną, o tai, savo ruožtu, dar labiau apsunkina tolesnį adaptacijos procesą.

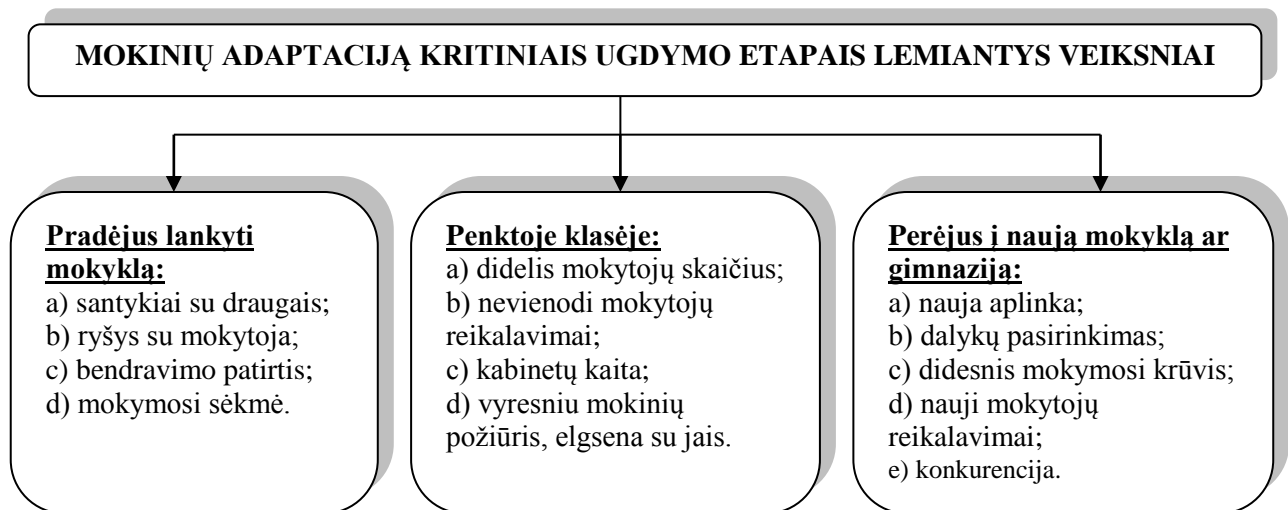
Vaiko vystymasis iki paauglystės vyksta labai sparčiai, kiekvienu amžiaus tarpsniu kinta interesai, suvokimas, galimybės ir pan. Tad nei vaikas, nei jo aplinkos žmonės dažnai nesugeba taip sparčiai prisitaikyti prie pokyčių, pats vaikas nespėja susivokti ir apsiprasti. R. Marcinkus

(2003) išskyrė penkis krizinius institucinio vaikų ugdymo etapus, neigiamai veikiančius vaiko sveikatą bei socializacijos raidą:

- 1) *vaiko perėjimas iš neorganizuotos namų aplinkos į organizuotą* (pavyzdžiui, pradedant lankyti lopšėlį - darželį). Šiame etape vaikas turi atsisakyti savo dienos režimo ir prisitaikyti prie ugdymo įstaigoje nustatytų taisyklių, tvarkos. Taip pat pakinta vaiko statusas.
- 2) *vaiko perėjimas iš lopšelio – darželio ar neorganizuotos namų aplinkos į mokyklą*. Čia pasireiškia ir skirtinga vaikų patirtis, pavyzdžiui, lankiusieji ikimokyklinę ugdymo įstaigą jau turi bendravimo įgūdžių, tuo tarpu ugdyti tik namuose vaikai dažnai būna pedagogiškai apleisti arba, atvirkščiai, labiau išprusę. Nepaisant skirtingų patirčių, vaikams būna sudėtinga įsilieti į mokyklos aplinką, prisitaikyti prie pamokos bei pertraukos režimo.
- 3) *vaiko perėjimas iš vieno ar kelių mokytojų ugdymo aplinkos į dalykinę ugdymo sistemą*. R. Marcinkus (2003) pamini tokius šio etapo sunkumus: kabinetinė mokymo sistema, naujas kolektyvas, didelis mokytojų skaičius.
- 4) *vaiko migravimas iš vienos švietimo įstaigos į kitą*. Švietimo įstaigų kaitą gali sąlygoti gyvenamosios vietos pakeitimas, nesėkmingas adaptacijos procesas ir kita.
- 5) *vaiko perėjimas į profilinio mokymo sistemą*. Šiame etape vaikas turi išmolti savarankiškai atsakyti už ugdymo turinio pasirinkimą, tai neretai vaikams kelia baimę.

Kiekviename kriziniame etape vaikai įgyja naujos patirties, savarankiškumo, mokosi bendrauti ir įsilieti į naują aplinką. Nors atrodytų sulig kiekvienu etapu adaptacija turėtų būti vis lengvesnė, tačiau taip nėra todėl, kad augant kinta vaiko asmenybė, kiekviena etapas taip pat yra skirtingas, reikalaujantis kitų įgūdžių.

M. Barkauskaitė ir K. Mišeikytė (2006), 2005 metais atlikusios žvalgomąjį tyrimą, nustatė veiksnius, kritiniais ugdymo etapais lemiančius mokinių adaptaciją (žr. 1 pav.).

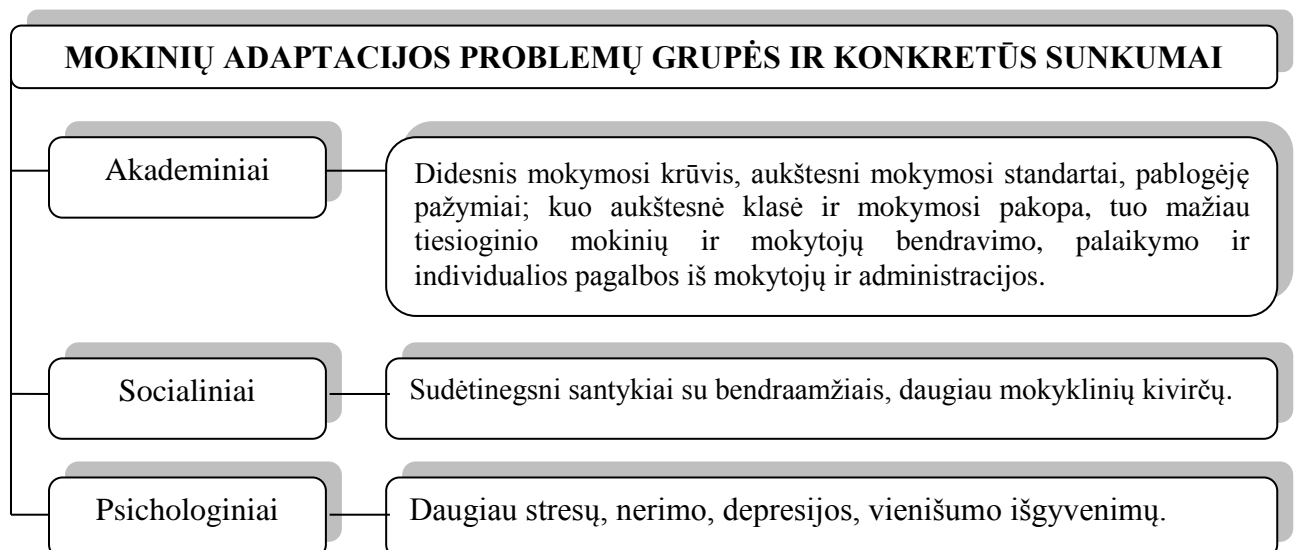

1 pav. Veiksniai, lemiantys mokinių adaptaciją kritiniais ugdymo momentais

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis M. Barkauskaitė ir K. Mišeikytė, 2006, p. 133.

M. Barkauskaitė ir K. Mišeikytė (2006) pastarojo tyrimo metu nustatė, kad sunkiausia adaptacija yra penktoje klasėje, kadangi mokiniams sunku prirasti prie dalykinės mokymosi sistemos, išaugusio krūvio, esant dideliui skaičiui mokytojų, skiriasi jų reikalavimai, tad vaikams sunku tai perparsti. Adaptaciją apsunkina ir vyresniųjų moksleivių požiūris.

L. Rupšienė, R. Kučinskienė (2006), remdamosi Barber, Olsen (2004), Fenzel (2000), išskiria mokinių adaptacijos problemas bei patiriamus sunkumus (žr. 2 pav.).

2 pav. Mokinių adaptacijos problemų grupės ir konkretūs sunkumai

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis L. Rupšienė, R. Kučinskienė, 2006, p. 88.

Jau anksčiau aptarti akademiniai adaptacijos problemų grupei prikalusantys sunkumai aktualiausi perėjus į aukštesnę mokymosi pakopą. Kuomet didesni mokymosi standartai, išaugęs krūvis dažnai tampa moksleivių adaptacijos problemų pagrindu. Pabrėžtina, kad siekiant įveikti akademinius sunkumus ypač svarbus mokytojų bei mokinių ryšys, bendradarbiavimas. Socialiniai sunkumai visuomet aktualūs pakeitus aplinką, kuomet pradama bendrauti su naujais žmonėmis. Turint omenyje, kad šiuolaikiniai vaikai neretai būna žiaurūs ir neteisingi, socialiniai sunkumai gali sąlygoti ne tik adaptacijos, tačiau ir kitų problemų atsiradimą. Psichologiniai sunkumai, darbo autoriaus nuomone, gali sąlygoti vaiko sveikatos sutrikimus.

Reikia paminėti, kad streso bei adaptacijos problemos mokykloje yra analizuojamos ir 2010 metų Nacionalinės sveikatos tarnybos Metiniame pranešime. N. Žemaitienė ir A. Zaborskis (2010) rašo, jog „tyrimai rodo, kad Lietuvos vaikų subjektyvaus sveikatos vertinimo rodikliai yra pačiose žemiausiose vietose, lyginant su kitomis Europos šalimis“ (p. 48). Straipsnyje teigiama, jog aukšti rizikingos elgsenos rodikliai rodo esant didelį jaunų žmonių pažeidžiamumą. Straipsnio autoriai kelia klausimą, kaip mokyklai sekasi užtikrinti saugiai bei harmoningai vaiko raidai reikalingas sąlygas. Minėtame metiniame pranešime pristatomi 2006 metais atliktos apklausos, kurioje dalyvavo atsitiktinai atrinti 5, 7 ir 9 klasių moksleiviai, duomenys. Esminiai šio tyrimo rezultatai:

- tik trečdalis apklausoje dalyvavusių mokinių mokykloje visada jaučiasi saugūs;
- kas ketvirtas apklaustasis teigė, kad jam mokykloje nelabai patinka arba visai nepatinka;
- kas penktas apklausoje dalyvavęs mokinys nepritarė teiginiui, kad dauguma jo klasės draugų yra geri ir pasirengę padėti, jei to prireiktų;
- geranoriškumo ir darnos stoką mokinių tarpusavio santykiuose atspindi ir dideli patyčių ir smurto mokyklose rodikliai. (p. 48-49)

Apibendrinant galima teigti, kad mokinių adaptacijos problemos mokykloje yra nagrinėjamos moksliniu požiūriu, tiesa, daugiau psichologiniu aspektu. Adaptacijos metu juntama baimė, nerimas, diskomfortas sąlygoja ir prastėjančius mokymosi rezultatus, mokymosi motyvaciją, mažina moksleivio darbingumą. Užsitęsę šie procesai gali rimtai pakenkti moksleivio pažangumui. Pasak nagrinėtų straipsnių autorių, adaptacijos sėkmei labai svarbu kokybiškas mokinio bei mokyklos sąveikavimas, santykių darna, taip pat moksleivių bei mokytojų bendradarbiavimas.

Šiame poskyryje aptarti penki kriziniai institucinio vaikų ugdymo etapai patvirtina, kaip svarbu atsižvelgti į vaiko savijautą atitinkamais momentais, reaguoti į vaiko problemas ir padėti jas spręsti.

Literatūros analizė atskleidė, kad moksleivių adaptacijos problemai dėmesys skiriamas ir sveikatos sektoriuje, atliekami tyrimai rodo, kad dalis moksleivių nesijaučia mokykloje saugūs, suprantami, stokoja darnos bei geranoriškumo.

1.2.2. Mokyklos, mokytojo bei šeimos vaidmuo mokinio adaptacijos procese

Mokyklos vaidmuo. Svarbiu veiksnium moksleivio adaptacijos procese laikoma ir pati mokykla, o konkrečiai – mokyklos aplinka. „Mokyklos aplinkos pokyčiai iš dalies paaikškina mokinių adaptacijos problemas naujojoje mokykloje.“ (L. Rupšienė, R. Kučinskienė, 2006, p.89). Taigi, jeigu mokyklos aplinka neatitinka moksleivio poreikių, yra jam kažkuo nepriimtina – tikėtina, jog adaptacija komplikuosis. Mokyklos mikroklimatas kai kurių autorių (L. Rupšienė ir R. Kučinskienė (2006), K. Kubilienė (2010)) įvardijamas kaip viena iš svarbiausių sėkmingos adaptacijos sąlygų. Kalbant apie moksleivių adaptaciją mokykloje, apie šio proceso sėkmę, galima pritaikyti organizacijų teorijose aptariamus naujų darbuotojų adaptavimosi aspektus, liečiančius pačią organizaciją. Siekiant greitesnio individo adaptavimosi organizacijoje, reikia jam suteikti kuo daugiau informacijos apie organizacijos tikslus, supažindinti su susiformavusia organizacine kultūra, vadovo pozicija ir pan. Šio proceso sėkmė priklauso nuo individo vertybinių orientacijų suderinamumo su organizacijos vertybinėmis orientacijomis; asmens psichologinių savybių; darbuotojo požiūrio į organizaciją; šeimos narių pozicijos organizacijos atžvilgiu.

Anot K. Kubilienės (2010), mokyklos vaidmuo vaiko, paauglio gyvenime yra labai svarbus, nes „skatina mokinius mokytis bei surasti būdus, reguliuojančius mokinių dėmesį, emocijas ir elgesį. Mokykla lemia mokinių socialinę, emocinę ir elgesio raidą per organizacinius, socialinius ir mokomuosius procesus, kurie funkcionuoja skirtingais lygmenimis, kur socialinis šios aplinkos klimatas yra svarbi adaptacijos sąlyga. Saugi aplinka ir tarpasmeninių santykių darna turėtų būti mokyklos siekiamybė“ (p. 101). Tarpasmeninių santykių darnos svarbą įvardija ir daugiau autorių (R. V. Pivorienė ir N. Sturlienė (2005), G. Poderienė, N. Janonytė (2006), Strobino, Salvaterra (2000), Barber ir Olsen (2004), L. Rupšienė ir R. Kučinskienė (2006)). Kalbėdami apie tarpasmeninius santykius, autoriai pabrėžia mokinių bei mokytojų bendravimą ir itin sureikškina mokytojo vaidmenį moksleivio adaptacijos procese.

Mokytojo vaidmuo. Mokytojo vaidmuo vaiko gyvenime yra itin svarbus nuo pat pirmųjų dienų mokykloje. Mokytojo pareiga perduoti vaikams savo žinias bei išmintį, tačiau kartu ir būti vaiko užtarėju, gyvenimo mokytoju, pagelbėti sudėtingose situacijose. Kai kurie autoriai (G. Poderienė, N. Janonytė (2006), L. Rupšienė, R. Kučinskienė (2006), K. Kubilienė (2010)), analizuodami vaikų adaptacijos mokykloje problemą, įžvelgia didelę mokytojo įtaką šiame procese.

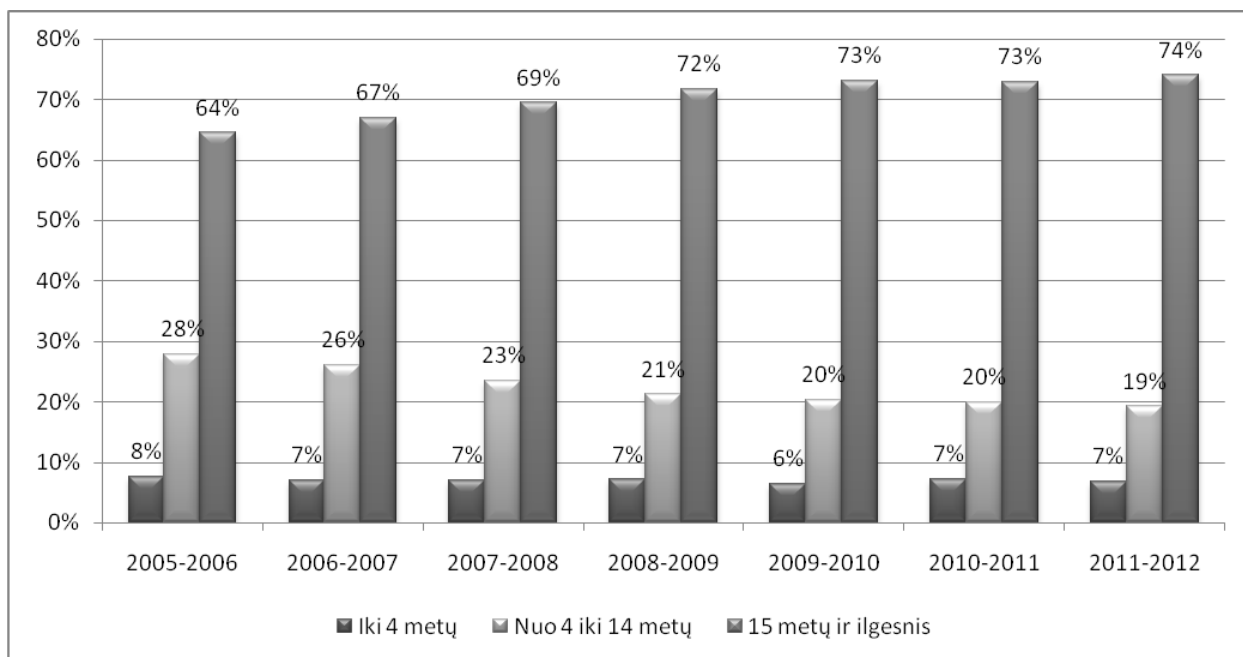
G. Poderienė, N. Janonytė (2006) pažymi, kad ypatingai adaptaciniu periodu svarbu tai, kaip mokytojas geba sudaryti saugios atmosferos sąlygas, pavyzdžiui, rodyti pagarbą kiekvienam mokiniui, nereikalauti pasiteisinti už kiekvieną poelgį ar kai kurių užduočių neatlikimą. Tačiau darbo autoriaus nuomone, su tuo reikia elgtis itin atsargiai ir apgalvotai, kadangi atsainesnis požiūris gali suformuoti klaidingą vaiko požiūrį ir sąlygoti tai, kad jis ir toliau abejingai žvelgs į savo pareigas, sąmoningai neatliks užduočių ir pan.

Žvelgiant iš vadybinės pusės, naujam darbuotojui organizacijoje adaptacijos laikotarpiu ypač svarbi vadovų, kolegų parama. Tyrimai rodo, kad darbuotojai stokoiantys paramos, palikti patys prisitaikyti naujoje darbo vietoje, neretai darbo vietą palieka per pirmuosius tris mėnesius. Žinoma, mokyklos moksleivis palikti negali, tačiau stokoiant paramos iš mokyklos vadovybės, auklėtojos, mokytojų, moksleivio adaptacija labai apsunkinama, jis nepritampa.

R. V. Pivorienė ir N. Sturlienė (2005) pažymi, kad mokytojų bei mokinių santykiai turi būti grįsti lygiateisiškumu. Pasak straipsnio autorių, santykiai turi būti horizontalūs, o ne vertikalūs, kurie reikštų pavaldumą. „Demokratiškoje mokykloje mokiniai ir mokytojai turi lygias teises bendrauti ir priimti sprendimus. Abi pusės gali laisvai reikšti savo mintis ir norus, nepažeisdamos kitų žmonių teisių.“ (R. V. Pivorienė, N. Sturlienė, p. 43).

Tačiau G. Poderienė, N. Janonytė (2006) pastebi, jog mūsų švietimo sistemoje vis dar vyrauja negatyvus mokytojų požiūris į mokinius, o tą sąlygojo tai, „kad šiandienos mokytojai mokėsi dehumanizuotoje, į dalykinės medžiagos išmokimą, o ne į besimokančiojo vaiko asmenybę orientuotoje mokykloje <...>“ (p. 74). Darbo autorius pritaria straipsnyje išsakytai pozicijai, kadangi mūsų šalies mokykloje dirba daug ilgą pedagoginio darbo stažą turinčių pedagogų ir tik mažas procentas jaunų specialistų. Verta paminėti, kad tokia tendencija turi tiek teigiamų, tiek neigiamų savybių. Ilgą darbo stažą turintys pedagogai yra sukaukę daugiau teorinių bei praktinių žinių, patirties, tačiau kartu yra labiau konservatyvūs, nelinkę keisti darbo metodų. Šiais laikais mokiniai yra aktyvūs bei linkę bendrauti, bendradarbiauti, todėl pasenę mokytojų pažiūros jiems nepriimtinos. Mokiniai nelinkę priimti griežtos kito nuomonės, jie bando atrasti save, realizuoti savo idėjas. Jei tai nepasiekama – didėja atotrūkis tarp mokinių bei mokytojų.

Tolesnėje diagramoje pateikiami statistiniai duomenys apie pedagogų darbo stažo dinamiką pastaraisiais metais (žr. 3 pav.).

3 pav. Pedagogų Lietuvoje pasiskirstymas pagal darbo stažą 2005-2012 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal Statistikos departamento pateikiamus duomenis.

Statistikos departamentas nepateikia duomenų apie Lietuvos mokyklose dirbančių pedagogų amžių, tačiau pateikiami duomenys apie darbo stažą parodo, kad dauguma dirbančiųjų pedagogais yra vyresni. Ir tik maža dalis (6-8 proc.) pedagogų yra jauni, turintys mažesnę negu ketveri metai pedagoginio darbo stažą. Todėl tikėtina, kad didžioji dalis pedagogų patenka į G. Poderienės ir N. Janonytės (2006) minimą mokytojų grupę, kurie bestudijuodami buvo labai menkai orientuojami gilintis į besimokančio vaiko asmenybę. Straipsnio autorės tvirtina, kad „tik atsisakę savo susikurtų ar kitų primestų nuostatų mokytojai gali pradėti dirbti geriau, labiau pasitikėti savo jėgomis, išlaisvinti užslopintą kūrybiškumą, energiją“ (G. Poderienė, N. Janonytė, 2006, p. 74).

Jau anksčiau minėti kriziniai vaiko gyvenimo etapai rodo, kad esminiai mokinio laiko etapai yra pirmoji bei penktoji klasės. G. Poderienė ir N. Janonytė (2006) tai grindžia tuo, jog šiais laikotarpiais formuojantis naujam mokinių kolektyvui, mokykla bei mokytojai turi užtikrinti sąlygas, padėsiančias kurti gerus mokinių tarpusavio santykius, siekti, kad kiekvienas kolektyvo narys vertintų savo kolegą, būtina visapusiškai pažinti savo mokinius. Tai padės mokytojams ugdyti mokinius, formuoti jų pažiūras, taip pat padėti jiems adaptuotis. Autorės išskiria kelis aspektus, ką privalo daryti mokytojai, ypatingai adaptacinio periodo metu:

- 1) atsisakyti lyginti mokinius vienus su kitais, kadangi tiek į pirmas klases, tiek į penktas ateina vaikai su skirtingomis savo patirtimis, gebėjimais, ugdyti skirtingų pedagogų.
- 2) mokymo turinį pritaikyti mokinių poreikiams, atsižvelgti į tai, kad tai, ko mokoma, būtų praktiškai pritaikyta;
- 3) integruoti įvairius požiūrius bei dalykus;
- 4) mokymasis turi būti grįstas bendromis tarpusavio pastangomis tiek tarp mokytojų bei mokinių, tiek tarp mokinių tarpusavyje;
- 5) pastebėti kiekvieno vaiko pažangą, nors ji būtų ir labai menka;
- 6) pabrėžti, kad santykiai klasėje turi remtis ne tik pažangumu, tačiau ir geranoriškumu;
- 7) kuo daugiau bendrauti su uždariais mokiniais, „atstumtaisiais“;
- 8) būti dėmesingam išoriniam mokinių asmenybės pasireiškimui, poelgių motyvams;
- 9) skirti dėmesio mokinių interesų tyrimui;
- 10) mokyti mokinius savianalizės, padėti įveikti neigiamas asmenybės savybes.

Autorės L. Rupšienė ir R. Kučinskienė (2006) taip pat laikosi pozicijos, kad mokinių adaptacija labai priklauso nuo mokinių santykių su mokytojais. O Strobino, Salvaterra (2000) išskiria sėkmingai adaptacijai mokykloje įtakos turinčius mokytojų elgsenos požymius:

- mokytojų domėjimasis bei rūpinimasis mokiniais;
- kuomet mokytojai vertina moksleivių pastangas;
- mokytojai išklauso mokinius;
- mokytojai aktyviai įtraukia moksleivius į mokymąsi.

Barber ir Olsen (2004) šį sąrašą dar papildė dviem elsenos ypatumais: mokiniai jaučia pedagogų palaikymą; mokiniai žino, kad gali gauti individualią mokytojo pagalbą. Šie autoriai atliktais tyrimais parodė, kad mokinių adaptacija yra tiesiogiai susijusi su mokytojų elgsena, konkrečiai – geresnė mokytojų elgsena su mokiniais sąlygoja moksleivių adaptacijos proceso sėkmingumą.

Darbo autorius, remdamasis lietuvių bei užsienio autorių pozicijomis, teigia, jog esminis veiksnys mokinių adaptacijos procese – mokytojų pagalba mokiniams. Kuomet moksleiviai žino, kad prireikus gaus mokytojo pagalbą, jie jaučiasi saugesni, užtikrintesni, o tai lengvina adaptacijos procesą.

Darbo autorius, analizuodamas moksleivio adaptacijos ypatumus ir mokytojo vaidmenį šiame procese, pastebėjo, kad tai galima tapatinti su vadybos literatūroje itin dažnai tiriamu

procesu – naujo darbuotojo adaptacija bei vadovų įtaka šio proceso sėkmei. Darbo autoriaus nuomone, mokytojo veikla šiuo laikotarpiu, ypač priklauso nuo gebėjimo atlikti svarbiausias vadybos funkcijas:

- 1) planavimą (tikslų formulavimas, veiksmų eigos nustatymas). Ši funkcija svarbi planuojant mokymo procesą, atsižvelgiant į tai, kad vaikas išgyvena adaptacinį laikotarpį, bei norint sistemingai siekti ugdymo tikslų.
- 2) organizavimą (darbo, valdžios ir išteklių paskirstymas tarp organizacijos narių, suderinimas). Ši funkcija svarbi skiriant vaikams užduotis, kadangi literatūroje rekomenduojama tinkamai skirstyti vaiko darbo ir poilsio laiką, neperkrauti vaiko informacija (tai didelė problema adaptaciniu periodu), taikant ugdymo metodus ir pan.
- 3) vadovavimą (pasak P. Drucker (1992), veikla, kuri neorganizuotą minią paverčia efektyviai, tikslingai ir našiai dirbančia grupe). Vadovavimo funkcija labai svarbi adaptaciniu periodu, nes vaikus šiuo laikotarpiu tikrai galima apibūdinti kaip neorganizuotą minią, kur kiekvienas turi savo baimių, nesaugumo jausmą, skirtingus lūkesčius, todėl mokytojas turi juos sutelkti ir padėti dirbti efektyviai bei tikslingai.
- 4) kontrolę (užtikrinama, kad reali veikla atitiks planuotą). Kontrolei galima priskirti mokinių vertinimą bei viso ugdymo proceso stebėjimą.

Galima teigti, kad mokytojas turi būti geras vadybininkas, gebantis planuoti ugdymo procesą, priimti su vaiko ugdymu susijusius sprendimus, organizuoti ugdymo procesą bei jam vadovauti, kontroliuoti žmogiškuosius išteklius. Taip pat turėti valdymo įgūdžių, tokių kaip:

- techniniai (gebėjimas panaudoti savo žinias, metodus savo specializacijos srityje);
- darbo su žmonėmis (gebėjimas bendrauti, bendradarbiauti, suprasti, motyvuoti).

Šeimos vaidmuo. Svarbiausias vaiko pasaulio centras yra šeima. Tačiau kalbant apie adaptaciją mokykloje dažniau pirmiausia iškeliamas mokytojo vaidmuo, o paskui – šeimos, kuris taip pat yra itin svarbus. Užsienio autoriai Cowan P. A., Cowan C. A., Ablow J. C. ir kt (2005) akcentuoja, kad vetra sieti tai, kas atsitinka šeimos viduje ir kas vaikui atsitinka mokykloje. Ir tai autoriai siūlo telkti į vieną ar kelis iš penkių šeimos gyvenimo aspektų: tėvai, depresija, vedybiniai konfliktai, skyrybos, tėvų ir vaikų santykiai. Pasak autorių, šie aspektai galimai koreliuoja su vaikų akademinėmis bei socialinėmis kompetencijomis ir jų probleminiu elgesiu.

Cowan P. A., Cowan C. A., Ablow J. C. ir kt. (2005) išskiria penkis šeimos funkcionavimo aspektus, kurie, pasak autorių, gali lemti ar padėti suprasti vaiko adaptacijos mokykloje problemas:

- 1) atskirų šeimos narių psichologinė rehabilitacija;
- 2) kiekvieno iš tėvų santykių su vaiku kokybė;
- 3) tėvų kaip poros santykių kokybė;
- 4) per kelias kartas perduodamų santykių modeliai;
- 5) stresorių ir palaikymo šeimoje balansas.

Kiti autoriai, Strobino ir Salvaterra (2000), taip pat išsako poziciją, kad tėvų santykiai su vaiku turi įtakos vaiko adaptacijai mokykloje – kuo labiau tėvai rūpinasi vaiku namuose bei mokykloje, tikėtina, kad tuo lengviau vaikui bus adaptuotis bei geriau seksis mokytis.

O internetiniame šaltinyje¹ pateikiami net patarimai tėvams, kaip jie galėtų prisidėti bei palengvinti savo vaiko adaptaciją mokykloje:

- pirmosiomis dienomis praleisti šiek tiek laiko su savo vaiku klasėje;
- esant klasėje rodyti vaikui dėmesį, tačiau nevaržyti jo dėmiu stebėjimu;
- atsisveikinant nesvyruoti ir nesigręžioti atgal. Išimtis – jeigu vaikas pravirksta, tuomet reiktų jį paguosti, kalbėti svelniai;
- pirmosiomis dienomis vaikas turi ateiti į mokyklą anksčiau, kad turėtų daugiau laiko bendraklasių bei aplinkos pažinimui;
- pirmosiomis dienomis kiek galima daugiau laiko skirti vaikui namuose;
- bendrauti su mokytojais, mokyklos vadovais.

Lygiai kaip mokytojai turėtų ne tik mokyti, tačiau ir patarti, padėti, bendrauti ir pan., taip ir tėvai turi atrasti laiko pabūti su savo vaiku, kalbėtis, išklausti vaiką, ypatingai kritiniais jo gyvenimo momentais. Tėvų palaikymas padeda vaikui labiau pasitikėti savimi, jaustis stipresniu, drąsesniu, o tai palengvina adaptacijos procesą mokykoje, kuris yra daugiau psichologinis dalykas.

Apibendrinant galima teigti, kad mokykla, mokytojai bei šeima atlieka svarbiausius vaidmenis moksleivio adaptacijos mokykloje procese. Kalbant apie mokyklos svarbą, literatūroje akcentuojama tai, kad čia vaikams turi būti sudaryta palanki aplinka. Ji turėtų atitikti vaiko poreikius bei sudaryti sąlygas moksleiviui augti, tobulėti, atsiskleisti. Siekiant adaptacijos sėkmės, moksleivis turi būti supažindintas su mokyklos aplinka, kultūra, taisyklėmis, vertybėmis bei priimti visa tai, suderinti su savais siekiais.

¹ Adaptation to school. Prieiga per internetą: http://greentreemontessori.com/adaptation_to_school.

Paaishkėjo, kad itin didelis dėmesys literatūroje, analizuojančioje vaikų adaptacijos mokykloje problemą, skiriamas mokytojo vaidmeniui. Akcentuojama lygiateisiškumo koncepcija. Taip pat atkreipiamas dėmesys ir į mokytojų amžių, kadangi vyresni pedagogai buvo mokomi orientuotis tik į ugdymą ir labai mažai dėmesio skirti vaiko asmenybei. Čia tikslinga paminėti, jog mokytojų senėjimo procesas literatūroje keliamas kaip esminė šių dienų švietimo sistemos problema. Literatūros analizė atskleidė, kad siekiant adaptacijos proceso darnos bei sėkmės, mokytojams rekomenduojama bendrauti bei bendradarbiauti su ugdytiniais, motyvuoti juos mokymuisi, būti dėmesingais jiems kaip asmenybėms, pagelbėti, vertinti, išklausti ir kt. Paaishkėjo, kad mokytojo veikla, ugdant moksleivius ir padedant jiems sėkmingai adaptuotis, priklauso nuo gebėjimo vykdyti keturias pagrindines vadybos funkcijas: planavimą, organizavimą, vadovavimą ir kontrolę.

Šeimos vaidmuo vaiko adaptacijos procese svarbus tuo, jog vaiko santykiai su tėvais, gyvenamoji aplinka, sąlygos turi įtakos vaiko vidiniam pasauliui, jo savijautai. Literatūros analizė atskleidė, kad kuo geresni vaiko santykiai su tėvais – tuo sėkmingesnė jo adaptacija mokykloje.

1.3.Sėkmingą mokymąsi sąlygojančių veiksnių analizė

Mokymasis yra pagrindinė mokinio veikla. O šio proceso paskirtis – vaiko ugdymo, prasidėjusio šeimoje, tąsa bei pagalba vaiko asmeninei raidai, sudarant kuo palankesnes sąlygas savarankiškam mokymuisi. Mokymasis privalo garantuoti išmokimą, kuris neįmanomas be mokymosi proceso. „Mokymas – vadovavimas mokymuisi, t. y. tikslingas, nuoseklus ir aktualus mokytojo ir mokinių veiksmas, stimuliuojantis ir organizuojantis mokinių pažintinę ir praktinę veiklą.“ (L. Jovaiša, 1993, p. 124).

Mokymosi metu vyksta galybė procesų: klausomasi, stebima, jaučiama, įsivaizduojama, pasitelkiamos raidos bei patirties pagrindų susiformavusios mąstymo struktūros, formuojamos įvykių bei reiškinių sąvokos ir kita.

Anot A. Juozaičio (2005), kalbant apie mokymosi procesą, svarbu įvardyti ne tik besimokantįjį, jo individualų pažintinį procesą, tačiau ir išorines, atskirų žmonių ar grupių, nuostatas, į kurias atsižvelgdamas moksleivis formuoja savo asmeninę poziciją.

Kaip teigia V. Gudžinskienė (2008), tam, kad mokymosi procesas būtų efektyvus bei veiksmingas, privalu užtikrinti visus jį lemiančius poreikius, kuriuos B. Bitinas (1998) skirsto į:

mokomojo dalyko poreikius, mokyklai artimos socialinės aplinkos poreikius, mokinių poreikius, mokymo proceso organizavimo poreikius.

Remiantis daugelio autorių pozicijomis 4 paveiksle pateikiama schema, kuri atspindi, kokie veiksniai sąlygoja sėkmingą mokymąsi.

4 pav. Sėkmingą mokymąsi sąlygojantys veiksniai

Sudaryta darbo autoriaus, remiantis literatūros šaltiniais (V. Indrašienė ir V. Suboč (2008), J. Laužikas (1981), N. L. Gage ir D. C. Berliner (1994), R. I. Arends (1998), V. Gudžinskienė (2008), G. Petty (2007) ir kt.)

Toliau darbe plačiau aptariamas kiekvienas šių veiksnių.

Mokinio gabumai. Vaiko gabumus bei intelektą V. Indrašienė ir V. Suboč (2008) įvardija kaip išskirtinius individo bruožus, „kurių egzistavimas užtikrina bet kokios veiklos sėkmingą atlikimą, kurių dėka pasiekiamas norimas rezultatas“ (p. 116). Autorės pateikia J. Laužiko (1981) poziciją, kad gabumai yra prigimtinė savybė, kuri nepriklauso nuo išorinių poveikių, mokymo ir auklėjimo. Taip pat straipsnyje pateikiami rezultatai tyrimų, kuriais nustatyta, jog net aukštu intelektu nepasižymintys vaikai gali pasiekti itin aukštų rezultatų toje srityje, kuria labai domisi. Būtent dėl šios priežasties darbštumas yra įvardijamas kaip dar vienas iš sėkmingą mokymąsi sąlygojančių veiksnių.

Asmenybės bruožai. Asmenybės bruožai literatūroje įvardijami kaip labai svarbūs sėkmingam mokymuisi. N. L. Gage ir D. C. Berliner (1994) pateikia keturis daugiausiai įtakos turinčius asmenybės bruožus: sąžiningumas, kūrybiškumas, autokoncentracija ir nerimastingumas (p. 124).

Šeimos mikroklimatas. Mikroklimato šeimoje svarbus vaidmuo jau buvo aptartas anksčiau darbe, kalbant apie adaptacijos problemas. Tai, kokiomis sąlygomis gyvena vaikas, kokios emocijos tvyro namuose, sąlygoja vaiko vidinio pasaulio darną, sveikatą, emocijas ir pan. Kuomet vaiko emocinė bei psichologinė būseną yra subalansuota – tikėtina, jog ir mokymosi procese jį lydės sėkmė, tuo tapu jeigu vaikas yra pažeidžiamas ar emociškai, ar psichologiškai, ar net fiziškai – didesnė tikimybė, kad jis patirs mokymosi sunkumų.

M. Barkauskienė, V. Indrašienė, R. Vasiliauskas ir kt. (2004), kalbėdami apie mokymosi sėkmę, pažymi, kad „dar ankstyvuojų vaiko raidos periodu būtina išugdyti jo žingeidumą, aktyvumą, dėmesį ir daugelį kitų savybių“ (p. 32).

Santykiai su tėvais. Mokymosi nesėkmės sąlygoja ir nepakankamas tėvų dėmesys vaikui, meilės stoka. Dėl šių priežasčių vaikas ima nevertinti savęs, kas sąlygoja mokymosi nepažangumą.

Mokantys pedagogai. Anot R. I. Arends (1998), veiksmingam mokymuisi svarbu gabūs mokslui žmonės, kurie puikiai išmano mokomąjį dalyką, geba jį perteikti mokiniams, o taip pat rūpinasi vaikų gerove. Autoriui antrina ir K. Paterson (2002), teigdamas, kad būtent mokytojai turi vadovauti, rodyti pavyzdį, dalytis savąja patirtimi. Mokytojai mokymo metu perduoda žinias savo mokiniams, o mokiniai mokymosi metu jas priima, įsisavina, taiko praktikoje, savarankiškai plėtoja. Išmokimas yra pedagogo ir mokinio sąveikos rezultatas.

V. Gudžinskienė (2008), remdamasi V. Rajecku (1999, 2001), pažymi, kad svarbu, jog mokytojai visapusiškai pažintų savo mokinius ir argumentuoja tuo, jog „pažinti mokinį visų pirma reikia tam, kad būtų galima skatinti kiekvieno ir visų norą mokytis, jų aktyvumą, plėtoti savarankiškumą, užtikrinant veiksmingą mokymosi procesą“ (p. 51).

V. Indrašienė, V. Suboč (2008) taip pat pažymi mokytojo svarbą siekiant sėkmingo mokymosi, teigdamas, jog nuo pedagogo priklauso mokinių noras arba nenoras mokytis, požiūris į mokymąsi.

Tinkama mokymuisi aplinka. „Mokiniai, grupės nariai, jausdamiesi psichologiškai saugūs, laisviau ir dažniau reikš savo idėjas, požiūrius, dalysis turima patirtimi. Tas klimatas veikia besimokančiųjų jausmus ir skatina arba slopina jų dalyvavimą bendroje veikloje. Saugi ir draugiška atmosfera žadina norą mokytis ir dalyvauti grupės darbe.“ (V. Gudžinskienė, 2008, p. 51 (cit. Teresevičienė M., Gedvilienė G. (1999))).

Taip pat V. Gudžinskienė (2008) įvardija esminius moksleivių mokymosi aplinkos veiksnius:

- efektyvus pedagoginio proceso organizavimas;
- mokymo(si) metodų įvairovė;
- išmokimas ir įpratimas sistemingai, nuosekliai ir produktyviai dirbti, partneriškumu, pasitikėjimu ir pagarba pagrįstu moksleivio ir mokytojo santykių kūrimas;
- nerimastingumą sukeliančių priežasčių pašalinimas;
- pasitikėjimo savo jėgomis skiepijimas, savo vertės jausmo ugdymas;
- nuolatinis moksleivių sveikatos stebėjimas bei įvertinimas šeimoje ir mokykloje;
- tinkamas moksleivio protinės veiklos ir poilsio derinimas su jo galiomis;
- vienodų mokyklos ir šeimos reikalavimų vaiko veiklai ir poilsiui užtikrinimas;
- higienos normų paisymas sudarant moksleivio dienos tvarkę;
- paties moksleivio iniciatyva: noras daugiau sužinoti, patirtis, dėmesys įvairiai veiklai, aktyvus poilsis, rūpinimasis savo sveikata. (p. 51).

M. Barkauskaitė ir J. Mikalauskienė (2011) laikosi pozicijos, jog siekiant sėkmingo mokymosi, svarbu užtikrinti psichologinį, fizinį bei socialinį mokinių saugumą mokykloje.

Mokinio aktyvumas. V. Gudžinskienė (2008) pažymi, kad siekiant sėkmingo mokymosi labai svarbu paties mokinio aktyvumas. Šiuo atveju taip pat pastebimas mokytojo vaidmuo, kadangi jis turi skatinti mokinio aktyvumą, palaikyti bei remti. Autorė teigia, kad mokinys turi būti pasirengęs išmokti, jis privalo gebėti įvertinti ir apmąstyti mokymosi procesą, o kuomet sustiprėja gebėjimas pačiam reguliuoti savo veiklą, mokinys tampa mažiau priklausomas nuo aiškinimų ir jam reikia mažiau pamokymų.

Mokinio siekis tobulėti. Mokytojai tarp daugelio savo uždavinių, turi stebėti kiekvieno mokinio tobulėjimo galimybes. Kaip jau darbe buvo minėta, esminis yra individualus darbas su vaiku, juo labiau kalbant apie mokinio tobulėjimą, išryškėja individualaus darbo su vaiku nauda, nes vertinamas jo tobulėjimo procesą bei galimybes.

Motyvacija. Motyvaciją kaip itin svarbų sėkmingo mokymosi veiksnį, pažymi daugelis autorių, pavyzdžiui, N. L. Gage, D. C. Berliner (1994), A. Reanas (1999), L. Rupšienė (2000), G. Petty (2007)). Pasak L. Marcinkevičiūtės (2010), motyvacijos sąvoka daugeliui asocijuojasi su entuziazmu, energija, aktyvumu. J. Adair (2006) sako, kad motyvacija apima priežastis, kuriomis grindžiamas būdas, kuriuo asmuo veikia. Panaši ir M. Armstrong (2006) pateikiama sąvoka, kad motyvacija yra veiksniai, kurie skatina žmogų elgtis vienu ar kitu būdu. Pasak R. L.

Daft (2008), motyvacija yra vidaus ar išorės jėgos, keliančios asmeniui entuziazmą bei atkaklumą atlikti tam tikrus veiksmus.

Tam, kad mokinys sėkmingai mokytųsi, jis turi turėti pakankamai motyvų. V. Suboč (2011), remdamasi mokslininko R. J. Marzano idėjomis, teigia, kad „<...> mokymąsi mokytis geriausiai apibūdina vadinamoji Ego sistema, kurią sudaro tarpusavyje susijusių nuostatų ir tikslų tinklas, kuris paaiškina vienos ar kitos veiklos pasirinkimą, t. y. nulemia motyvaciją imtis naujos užduoties ar ne“ (p. 85).

Anot N. L. Gage ir D. C. Berliner (1994), motyvacija yra pagrindinis įrankis, siekiant sėkmingo mokymosi proceso, mokinių pažangumo, tai galutinis mokymosi proceso rezultatas. Paaikšėjo, kad kuo stipresnė yra mokinio motyvacija, tuo aukštesnis veiklos produktyvumas.

Dėmesio koncentracija. V. Suboč (2011), remdamasi L. Jovaiša (2007), dėmesį apibūdina kaip kryptingo budrumo būseną, kuri lemia moksleivių psichinių procesų bei praktinės veiklos parengtį, sąmoningumą, aktyvumą. Autorė teigia, jog tyrimais įrodyta, kad tarp nesugebėjimo sukonzentruoti dėmesio ir mokymosi sunkumų yra tiesioginė priklausomybė.

N. L. Gage ir D. C. Berliner (1994) pažymi, kad „be dėmesio negalima nieko išmokti, o tai reiškia, kad negalima patirti sėkmės mokymosi procese“ (p. 207).

Darbštumas. Darbštumas lemia, kiek laiko mokinys suinteresuotas skirti mokymosi procesui. Tikėtina, kad darbštus, daugiau laiko mokslams skiriantis moksleivis pasieks sėkmingesnių mokymosi rezultatų negu tas, kuris mokslams skirs laiko minimaliai. Kaip jau minėta anksčiau, šis veiksnys ypatingai svarbus, kuomet individas stokoja prigimtinių gabumų.

Asmeninis ryžtas. Asmeninį ryžtą, darbo autoriaus nuomone, galima prilyginti darbštumui, kadangi kaip ir pastarojo reikšmė ypač išryškėja tuomet, kai stokojama kitų veiksmų, galinčių garantuoti sėkmę moksluose. Ryžtingai nusiteikęs bei daug dirbantis individas tikėtina, kad pasieks sėkmę.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinis ugdymo uždavinys šiuolaikinėje švietimo sistemoje yra lavinti mokinių saviraiškos gebėjimus, kurie skatintų mokytis, lavintis bei pasiekti mokymosi sėkmę.

Literatūros analizė atskleidė, kad veiksmų, sąlygojančių sėkmingą mokymąsi, yra labai daug. Šiame darbe aptarti dažniausiai literatūroje autorių minimi. Juos galima sugrupuoti į kelias grupes: susiję su mokinio asmenybe, susiję su mokinio namų bei mokymosi aplinka, susiję su mokinio siekiais bei poreikiais. Tik nuo paties žmogaus priklauso, kiek vienas ar kitas veiksnys jam turės įtakos.

Darbo autoriaus nuomone, visų svarbiausiu veiksniu, sąlygojančiu sėkmingą mokymąsi, yra motyvacija, kadangi motyvuotas tam tikrai veiklai asmuo gali pasiekti labai daug.

1.4. Mokyklos kaip organizacijos specifika ir valdymas švietimo vadybos kontekste

Nepaisant to, kad mokykla yra švietimo organizacija, valstybinė institucija, vis dėl to tai vis vien organizacija, kuriai kaip ir kitoms, būdinga reaguoti į išorės aplinką, viduje vykstančius procesus. Švietimo organizacijas galima apibūdinti kaip tokias, kurios subūrę daug specialistų, kurių kiekvienas užsiima konkrečiu darbu, atlieka aiškiai apibrėžtus veiksmus, pavyzdžiui, moko lietuvių kalbos, moko matematikos, vadovauja ir pan.

„Mokykla – juridinis asmuo, valstybės narės juridinio asmens ar kitos organizacijos padalinys, įsteigtas Lietuvos Respublikoje teisės aktų nustatyta tvarka, kurio pagrindinė veikla yra formalusis arba (ir) neformalusis švietimas.“ (LR švietimo įstatymas, Bendrosios nuostatos, 2 str. 1991). Tokia mokyklos definicija pateikiama Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (toliau – Švietimo įstatymas).

J. Laužiko (1993) teigimu, mokykla yra labai svarbi švietimo institucija, kurioje ilgą laiką planingai bei nuosekliai bręsta, šviečiasi jaunoji karta. O Šiuolaikinėje ugdymo filosofijoje (1997) teigiama, jog „bendrojo lavinimo mokykla gali būti laikoma tokia mokykla, kuri atvira visiems besimokantiems, neatsižvelgiant į tokius skirtumus, kaip religija, kultūra, etninė ar klasikinė padėtis“ (p. 97).

A. Bagdonas ir P. Jucevičienė P. (2000) mokyklą apibrėžia kaip funkcionuojantį gyvą organizmą, kuriame vyksta edukaciniai procesai. Autoriai priduria, kad mokykla, kaip organizacija, yra sudėtinga ir specifinė, kadangi vienu metu atliaka įvairiapusę veiklą.

O Daft (1995) pažymi, kad mokyklos veiklą lydi tiek pageidaujami, tiek nepageidaujami veiksniai.

R. Želvys (2001) mokyklą siūlo suvokti kaip organizaciją, kurioje glaudžiai siejasi penki elementai: aplinka, vertybės, žmonių santykiai, struktūra, strategija.

B. Everard bei G. Morris (1997), kalbėdami apie mokyklą kaip organizaciją, pateikia išteklius, kurie būdingi ir švietimo organizacijoms:

- 1) regimieji ištekliai: žmonės, dirbantys organizacijoje; materialūs ištekliai (pastatai ir įranga); finansiniai ištekliai (fondai).
- 2) neregimieji ištekliai (reputacija, įvaizdis, tradicijos, ryšiai su kitomis organizacijomis ir kita).

Autorių pateikiamos mokyklos definicijos skiriasi, tačiau visose galima rasti bendrą, mokyklą apibūdinančių bruožų, pavyzdžiui, mokymosi prieinamumas, humaniškų santykių plėtojimas, planingas bei nuoseklus darbas.

Švietimo įstaigos, kaip ir kitų organizacijų, vystymasis, kokybiškas darbas (šiuo atveju - ugdymas) tiesiogiai priklauso nuo vadovavimo, nuo įstaigos vadovo bei personalo kompetencijos.

Kaip teigia J. Kasiulis ir V. Barvydienė (2004), vadovavimas mokyklai grindžiamas ne tik tokiais aspektais kaip visuomeninių procesų pažinimas bei jų raidos dėsnių išmanymas, tačiau grindžiamas mokyklos kaip organizacijos specifika. Ir, pasak autorių, čia vadovavimo specifika pasireiškia tuo, jog „išsiskiria žmogaus asmenų grupė, lemianti kitų žmonių veiksmus ir pastangas, realizuojant bendrą tikslą“ (J. Kasiulis ir V. Barvydienė, 2004, p. 7).

Profesorius R. Želvys (1999), gilinęsis į švietimo institucijų valdymo ypatumus bei švietimo vadybos aspektus, išskiria šešis aspektus, pagal kuriuos švietimo institucijų vadyba skiriasi nuo kitų organizacijų vadybos:

- 1) švietimo institucijų tikslus apibrėžti sudėtingiau negu tarkim verslo organizacijų. Švietimo įstaigos orientuojasi į mažiau apibrėžtus tikslus, tačiau ne mažiau svarbius, tokius kaip asmenybės ugdymas, moksleivių rengimas tolesnėms studijoms ir pan.
- 2) švietimo srityje sudėtinga numatyti, ar iškelti tikslai pasiekiami, ar ne. Jei švietimo įstaigų veiklos rezultatai vadintume „produkcija“, tai ją ganėtinai sunku išmatuoti ir įvertinti. „Svarbiausiu kriterijumi turėtų būti fizinė, protinė ir emocinė vaikų raida; šis kriterijus labai neapibrėžtas, tačiau būtent jis parodo, sėkmingai ar nesėkmingai dirba švietimo įstaiga.“ (R. Želvys, 1999, p. 27).
- 3) švietimo įstaigų „žaliava“ galima vadinti žmones, t. y. vaikus bei paauglius, tačiau šios „žaliavos“, skirtingai nei gamybos įmonėse, negalima perdirbti, užprogramuoti ar dar kitais procesais panaudoti. Todėl tai, ką vadintume „gamybos“ procesu yra paremta tarpasmeniniais santykiais, kurie ypač sunkiai valdomi bei nuspėjami.
- 4) švietimo įstaigų tiek vadovai, tiek pedagogai turi daugiau mažiau vienodą profesinį išsilavinimą, vertybių skalę, panašią patirtį. Švietimo įstaigose negalioja hierarchinės struktūros ir jose labiau nei kitose organizacijose turi būti paisoma personalo nuomonės, siekiant efektyviai dirbti.
- 5) būdingas organizavimo fragmentiškumas.

- 6) dauguma vadovų negali skirti pakankamai laiko vadybiniams savo darbo aspektams.

Paaikškėjo, kad pagal pastaruosius teiginius švietimo organizacija gana ženkliai skiriasi nuo kitų organizacijų. Esminis skirtumas tas, kad čia pagrindinis objektas yra moksleivis bei jo ugdymo procesas, kuriam būdinga nenuspėjamumas, priklausymas nuo situacijos ir pan. Taip pat svarbu paminėti, kad kiekvienas moksleivis yra individualybė.

Indriūnas (1971), Miškinis (1982) skiria tris pagrindines mokyklų valdymo funkcijas: planavimas, kontrolė, reguliavimas. Pasak autorių, tarp šių funkcijų vykdymo bei joms skiriamo laiko turi būti balansas, negalima vienai funkcijai skirti daugiau dėmesio, kitai – mažiau.

Mokykla neretai tapatinama su bendruomene, kuri apima ne tik joje dirbančius bei besimokančius asmenis, tačiau ir mokinių tėvus. „Mokyklos bendruomenė – mokyklos mokytojai, mokiniai, jų tėvai (globėjai, rūpintojai) ir kiti asmenys, vienijami mokymo santykių ir bendrų švietimo tikslų.“ (LT švietimo įstatymas, 2 str.). Atsižvelgiant į tai, mokyklos vadovas turi į mokyklos valdymą įtraukti visą mokyklos bendruomenę. K. Miškinis (1987) skiria penkias vadovavimo mokyklai struktūras:

- bendrasis vadovavimas;
- tiesioginė linijinė vadovavimo struktūra;
- netiesioginė linijinė vadovavimo struktūra;
- mišri linijinė vadovavimo struktūra;
- netiesioginė linijinė– šakotinė vadovavimo struktūra.

Kaip ir kiekviena organizacija, taip ir mokykla turi savo vadovą – direktorių. Mokyklos vadovas yra svarbiausias asmuo, organizuojantis visą mokymą, vadovaujantis dažnai labai dideliame žmonių kolektyvui. Šis vadovavimas personalui yra ypatingai svarbus ir atsakingas, kadangi mokyklos kolektyvui patikėta visuomenės ateitis, vaikų ugdymas. Mokyklos personalo politika yra sudaroma atsižvelgiant į mūsų šalies įstatymus bei norminius aktus. Mokyklos direktorius yra atsakingas už esminių organizacijos aspektų – misijos, tikslų ir uždavinių – įgyvendinimą.

Švietimo įstatymas numato tokias švietimo įstaigos vadovo veiklas:

- vadovauja švietimo įstaigos strateginio plano ir metinių veiklos planų, švietimo programų rengimui, juos tvirtina, vadovauja jų vykdymui;
- nustatyta tvarka skiria ir atleidžia mokytojus, kitus ugdymo procese dalyvaujančius asmenis ir aptarnaujančią personalą, tvirtina jų pareigybių aprašymus;

- atsako už <...> demokratinį švietimo įstaigos valdymą, užtikrina bendradarbiavimu grįstus santykius, mokytojo etikos normų laikymąsi, skaidriai priimamus sprendimus, bendruomenės narių informavimą, pedagoginio ir nepedagoginio personalo profesinį tobulėjimą, sveiką, saugią, užkertančią kelią bet kokioms smurto, prievartos apraiškoms ir žalingiems įpročiams aplinką;
- analizuoja švietimo įstaigos veiklos ir valdymo išteklių būklę ir atsako už švietimo įstaigos veiklos rezultatus;
- atlieka kitas funkcijas, nustatytas mokyklos įstatuose ir švietimo įstaigos vadovo pareigybės aprašyme;
- kartu su mokyklos taryba sprendžia, ar leisti ant mokyklos pastatų ar mokyklos teritorijoje statyti judriojo (mobiliojo) ryšio stotis įstatymų nustatyta tvarka;
- už mokinio elgesio normų pažeidimą gali skirti mokiniui drausmines auklėjamojo poveikio priemones, numatytas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme. (LR švietimo įstatymas, 59 str.).

Svarbu paminėti, kad būta esminių pokyčių švietimo sistemoje. Tie pokyčiai keitė ir požiūrį į moksleivius, ir į pedagogo darbą, keitė ir švietimo institucijos valdymą bei pedagogų darbo ypatumus. Padėtis švietimo sistemoje itin ryškiai pakito Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Tuomet prasidėjo švietimo reforma. R. Želvys (1999, 2003) pateikia esminius pokyčius: sumažėjusi švietimo centralizacija, nauji įgaliojimai mokyklų vadovams, didėjantis vadybos žinių poreikis mokyklos vadovų veiklą padarė sudėtingesnę. Išryškėjęs naujas požiūris į švietimo organizacijos darbą atskleidė tai, kad švietimo organizacija turi būti lanksti, besikeičianti, decentralizuota, o sprendimai nuleidžiami ne „iš viršaus“, o abejomis kryptimis: tiek „iš viršaus į apažią“, tiek „iš apačios į viršų“.

Švietimo vadyba siekiama įgyvendinti naujas vadybos taikymo galimybes švietimo srityje. Netrukus buvo įžengta į naują švietimo reformos etapą, kur pagrindiniu prioritetu tapo švietimo kokybė. Pasak B. Everard ir G. Morris (1997), technologinių bei socialinių pokyčių tempas tapo toks spartus, kad mokinių gebėjimas pasiekti gerų mokymosi rezultatų tokioje dinamiškoje aplinkoje tapo priklausomas nuo pačių mokyklų gebėjimo prisitaikyti prie naujų reikalavimų.

R. Želvys (1999) pateikia tokią švietimo vadybos definiciją: „švietimo vadyba – tai tikslinga veikla, kuria organizuotai siekiama įgyvendinti švietimo sistemai kaip visumai ir atskiroms švietimo institucijoms keliamus tikslus (p. 13). Autorius pabrėžia, kad ypatingai

svarbu švietimo vadybą suvokti ne tik kaip atskirų švietimo institucijų vadybą, tačiau akcentuoti švietimo sistemos kaip visumos vadybą.

V. Mikoliūnienė (2000) švietimo vadybą apibrėžia kaip edukologijos ir vadybos junginį, kur esminės yra dvi kryptys: kokybė ir besimokanti organizacija.

R. Želvys (1999) švietimo vadybą apibūdina dvejopai: tiek senu, tiek nauju mokslu. Autorius paaiškina, kad senas jis tuo, jog susikūrus pirmosioms švietimo įstaigoms, joms reikėjo ir vadovauti, tačiau kartu ir naujas tuo, jog kinta požiūris į valdymą, valdomą objektą, orientuojamasi į vadybos funkcijas.

Naujosios vadybos teorijos teigia, kad siekiant efektyvios organizacijų veiklos, būtina kuo labiau į valdymą įtraukti darbuotojus, siūlyti jiems spręsti problemas, nenuleisti sprendimų bei įsakymų „iš viršaus“. J. Balčiūnienė (1998) panašius aspektus siūlo ir švietimo institucijų valdymo tobulinimui, teigdama, jog „<...> reikia į mokyklos valdymą įtraukti kuo daugiau darbuotojų. Mokytojų įtraukimas į mokyklos veiklos analizę sudaro galimybę nustatyti viso kolektyvo požiūrį į mokyklos veiklą, išsiaiškinti stipriąsias, silpnąsias sritis, numatyti plėtros galimybes, taip pat išsiaiškinti, kas kelia didžiausią nepasitenkinimą, numatyti kaitos prioritetus.“ (J. Balčiūnienė, 1998, p. 198). Darbo autorius visiškai sutinka su monografijos autorės pozicija, kadangi įtraukiant darbuotojus į valdymą, paisant jų nuomonės didėja pasitenkinimas darbu, savivertė, o tai gerina ir darbo rezultatus. Nors pagrindinis mokytojų uždavinys – mokyti, tačiau jie neturi būti nutolę nuo visos institucijos valdymo ir nuo jo atsiriboję. Ankstesniuose darbo skyriuose buvo prieita prie išvados, kad mokymosi sėkmę skatina visokeriopa mokytojų pagalba, dėmesys mokiniams, o tam reikia savo darbu patenkinto ir tiek savo veiklai, tiek institucijai atsidavusio mokytojo.

Anot T. Sergiovanni (2001), personalo valdymas mokykloje yra prioritetinga sritis, apimanti statistinius, ekonominčius, etinius, psichologinius, sociologinius bei filosofinius aspektus. Pateikta autoriaus pozicija patvirtina, jog mokytojai yra svarbiausias mokyklos kapitalas, nuo kurių kvalifikacijos bei atsidavimo darbui priklauso institucijos sėkmė. Jie turi žinoti, institucijos principus bei nuostatas. Nors mokyklos vadovas yra direktorius, tačiau taip pat ir kiekvienas mokytojas, atlikdamas savo pareigas, vykdo visas vadybos funkcijas: planavimo, organizavimo, kontrolės, koordinavimo. Nepaisant to, kad pedagogų pareigos yra reglamentuotos, kiekvienas mokytojas yra ir asmeniškai atsakingas už savo darbo atlikimą, o tą atsakomybę lemia specialybė, sąžiningumas, profesionalumas. Kaip pažymi R. Želvys (2001), kiekvienas mokytojas yra ne tik ugdymo įstaigos narys, tačiau ir tam tikros atskiros bendruomenės vadovas, o ta bendruomenė gali būti klasė, popamokinės veiklos grupė ir pan.

Švietimo įstatymo 49 straipsnis nustato mokytojo teises ir pareigas (žr. 1 lentelė).

Mokytojų teisės ir pareigos

Mokytojo teisės	Mokytojo pareigos
<ul style="list-style-type: none"> - siūlyti savo individualias programas; pasirinkti pedagoginės veiklos būdus ir formas. - ne mažiau kaip 5 dienas per metus dalyvauti kvalifikacijos tobulinimo renginiuose. - būti atestuotas ir įgyti kvalifikacinę kategoriją švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka. - dirbti savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, turėti higienos reikalavimus atitinkančią ir tinkamai aprūpintą darbo vietą. - dalyvauti mokyklos savivaldoje. - siūlyti mokyklos vadovui kreiptis į savivaldybės administracijos direktorių dėl minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės vaikui skyrimo, siūlyti mokyklos vadovui skirti vaikui už švietimo įstaigos vidaus tvarkos taisyklių ir mokinio elgesio normų pažeidimus drausmines auklėjamojo poveikio priemones <...>. - naudotis kitomis Profesinio mokymo, Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir kitų įstatymų nustatytais teisėmis. 	<ul style="list-style-type: none"> - užtikrinti ugdomų mokinių saugumą, geros kokybės ugdymą. - ugdyti tvirtas mokinių dorovės, pilietines, tautines ir patriotines nuostatas, pagarbą tėvams, savo kultūriniam identitetui laiduoti mokinių asmenybės galių plėtotę, suprantamai ir aiškiai, taisyklinga lietuvių kalba perteikti ugdymo turinį <...>. - laikytis švietimo įstaigų nusistatytų etikos normų ir švietimo įstaigos vidaus tvarką nustatančių dokumentų reikalavimų. - tobulinti savo kvalifikaciją. - ugdyti remdamasis mokinių gebėjimais ir polinkiais, stiprinti mokymosi motyvaciją ir pasitikėjimą savo gebėjimais, suteikti pagalbą mokiniams, turintiems ugdymosi, mokymosi sunkumų ir specialiųjų ugdymosi poreikių, pritaikyti jiems dalyko programą, turinį, metodus. - nešališkai vertinti mokinių mokymosi pasiekimus ir nuolat juos informuoti apie mokymosi pažangą. - mokyklos nustatyta tvarka informuoti tėvus (globėjus, rūpintojus) apie jų vaiko būklę, ugdymo ir ugdymosi poreikius, pažangą, mokyklos lankymą ir elgesį. - bendradarbiauti su kitais mokytojais, kad būtų pasiekti mokymo tikslai. - gerbti mokinį kaip asmenį, nepažeisti jo teisių ir teisėtų interesų. - vykdyti kitas Profesinio mokymo, Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymų nustatytas pareigas.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal LR švietimo įstatymo, 49 str.

Lentelėje pateikta informacija patvirtina, kad mokytojai atsakingi ne tik už savo mokomojo dalyko dėstymą moksleiviams, tačiau kartu turi ugdyti juos kaip dorus piliečius, nuolat tobulinti savo kvalifikaciją, kad sėkmingai prisitaikytų bei dirbtų dinamiškoje aplinkoje. Mokytojai privalo didinti moksleivių motyvaciją mokytis, pedagogai turi pažinti moksleivį kaip asmenybę.

Apibendrinant galima teigti, kad mokykla turi ir panašumų, ir skirtumų palyginti su kitomis organizacijomis. Švietimo institucijai, kaip ir bet kuriai organizacijai, būdinga valdymo struktūra, hierarchiniai ryšiai, vystymasis, pokyčiai, darbo santykiai ir kita. Tačiau švietimo institucijos pasižymi sunkiai apibrėžiamais tikslais, sudėtingu tų tikslų pasiekimo numatymu, itin

didele tarpasmeninių santykių reikšme, darbo organizavimo fragmentiškumu ir ypatingai tuo, kad čia vadovai negali daug laiko skirti vadybiniam darbui.

Pagrindinis švietimo institucijos vadovas – direktorius, kurio veikla reglamentuota Švietimo įstatyme. Direktoriaus vaidmuo ypatingai svarbus ir atsakingas, kadangi mokyklos kolektyvui patikėta visuomenės ateitis, vaikų ugdymas.

Po nepriklausomybės atgavimo, Lietuvos švietimo sistemoje vyko ryškūs pokyčiai: sumažėjo švietimo centralizacija, kito požiūris į moksleivius, mokyklų vadovams keliami nauji reikalavimai, didėjo vadybos žinių poreikis. Be to, kad švietimo institucijos turėjo tapti lanksčiomis, besikeičiančiomis, decentralizuotomis, ypatingai svarbus aspektas buvo – požiūrio į personalą kitimas. Naujosios vadybos teorijos teigia, kad siekiant efektyvios organizacijų veiklos, būtina kuo labiau į valdymą įtraukti darbuotojus, siūlyti jiems spręsti problemas, nenuleisti sprendimų bei įsakymų „iš viršaus“. Taip pat mokytojas turi būti ne tik dalyko dėstytoju, tačiau ir pagalbininku moksleiviui.

2.MOKINIŲ ADAPTACIJOS IR SĖKMINGĄ MOKYMĄSI SĄLYGOJANČIŲ VEIKSNIŲ TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimui buvo pasirinktos dvi mokyklos, kuriose anketiniu būdu apklausti penktų klasių mokiniai bei interviu metodu apklausti penktokų auklėtojai.

Siekiant konfidencialumo, tiriamos institucijos įvardijamos „X“ mokykla ir „Y“ mokykla.

Tyrimo objektas. „X“ ir „Y“ mokyklų moksleivių adaptacija penktoje klasėje ir sėkmingą mokymąsi lemiantys veiksniai.

Tyrimo tikslas. Ištirti „X“ ir „Y“ mokyklų penktokų adaptacijos ypatumus ir nustatyti sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) ištirti tiriamų institucijų penktokų auklėtojų požiūrį į adaptacijos proceso ypatumus;
- 2) identifikuoti penktokų auklėtojų nuomonę apie sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius;
- 3) ištirti „X“ ir „Y“ moksleivių požiūrį į adaptacijos procesą, sunkumus bei problematiką;
- 4) nustatyti, kurie veiksniai, moksleivių nuomone, lemia sėkmingą mokymąsi;

Tyrimo proceso etapai:

- 4) tyrimo instrumentų (interviu klausimų ir anketos) parengimas – 2012 metų spalio mėnuo;
- 5) apklausos vykdymas – 2012 metų lapkričio mėnuo (1-2 savaitės).
- 6) tyrimo rezultatų analizė – 2012 metų lapkričio – gruodžio mėnesiai.

Tyrimo metodai:

- 1) interviu su auklėtojais;
- 2) moksleivių anketavimas;
- 3) duomenų aprašomosios statistikos (skaičiuojami vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, modos, dažniai).

Kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodų pagrindimas.

Interviu. Tyrimų metodologiją aprašantys autoriai (K. Kardelis (2005), R. Tidikis (2003)) interviu metodą pristato kaip vieną patikimiausių bei leidžiančių gauti daug išsamios informacijos. Neretai interviu metodas naudojamas siekiant papildyti kitais metodais, pavyzdžiui, stebėjimu ar anketavimu, surinktus duomenis.

Interviu metodu apklausiant pašnekovus yra galimybės pakreipti pokalbį ta linkme, kuri leistų gauti pačią naudingiausią bei reikalingiausią informaciją, išsiaiškinti pašnekovo poziciją tiriamuoju klausimu, jo požiūrį į iškeltą problemą ir pan.

Šiam tyrimui interviu metodas pasirinktas siekiant apklausti tiriamos institucijos penktokų auklėtojus ir išsiaiškinti jų nuomonę apie penktokų adaptacijos procesą, jo problematiką, taip pat identifikuoti, auklėtojų nuomone, sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius.

Tyrimo interviu sudaro 18 klausimų (žr. 1 priedą):

- 1-2 klausimais siekiama išsiaiškinti auklėtojų požiūrį į adaptacijos procesą bendrai ir konkrečiai apie penktokų adaptaciją perėjus iš pradinės mokyklos į pagrindinę;
- 3-6 klausimais siekiama ištirti, kokiomis savybėmis pasižymi penktokai adaptacijos metu, kokius jausmus, nuotaikas fiksuoja auklėtojai, kaip tas elgesys paveikia patį penktoką;
- 7-9 klausimais siekiama ištirti auklėtojų požiūrį į adaptacijos proceso problematiką ir įtaką moksleivio pažangumui;
- 10-14 klausimais siekiama ištirti, kokią įtaką penktokų adaptacijos procese turi mokyklos administracija, pedagogai ir tėvai;
- 15 klausimas skirtas ištirti auklėtojų pozicijai dėl sėkmingą mokymąsi lemiančių veiksnių;
- 16-18 klausimais siekiama išsiaiškinti auklėtojų požiūrį į mokyklos valdymo ypatumus bei požiūrį į švietimo reformą ir švietimo vadybos principų taikymą.

Anketinė apklausa. Šis metodas tyrimo metodologiją tyrinėjančių autorių nurodomas kaip vienas populiariausių, nereikalaujantis didelių laiko bei piniginių sąnaudų. Jis itin tinkamas, siekiant per gana trumpą laiką apklausti didelį respondentų skaičių. Būtent atsižvelgiant į paminėtus privalumus, šio tyrimo moksleivių apklausai pasirinktas anketavimo metodas.

Anketą sudaro 21 klausimas (žr. 2 priedą):

- 1-2 klausimai skirti išsiaiškinti šiuos vaiko duomenis: lytis, su kuo gyvena;

- 3-4 klausimais siekiama iširti, kaip jautėsi vaikas, perėjęs iš pradinės mokyklos į pagrindinę;
- 5-7 klausimais siekiama išsiaiškinti, kiek laiko truko penktoko adaptacinis periodas, kokią įtaką jis darė vaikui: teigiamą ar neigiamą.
- 8-11 klausimai skirti iširti, kokių sunkumų penktokai patyrė adaptacijos periodu bei kokie veiksniai sąlygojo adaptacijos problemų atsiradimą;
- 12-13 klausimai skirti išsiaiškinti, kaip vaikas mokykloje jaučiasi šiuo metu;
- 14-17 klausimais siekiama nustatyti mokytojo vaidmenį bei elgseną penktokų adaptacijos laikotarpiu, iširti, koks pedagogų elgesys lengvina adaptacijos procesą bei kaip mokytojai į šį procesą įtraukia moksleivių tėvus;
- 18-19 klausimai skirti nustatyti, kokį vaidmenį vaiko adaptacijos periodu užima tėvai;
- 20-21 klausimai skirti identifikuoti, kokie veiksniai sąlygoja sėkmingą mokymąsi.

Tiriamieji:

- 1) „X“ ir „Y“ mokyklų penktokų auklėtojai;
- 2) „X“ ir „Y“ mokyklų penktų klasių moksleiviai.

Tyrimo imtis. Interviu buvo numatytas vykdyti su su visais respondentais, kadangi šiuo metu „X“ bei „Y“ mokyklose yra po keturias penktas klases, tačiau apklausti buvo 5 auklėtojai. Likusieji tyrime dalyvauti negalėjo dėl asmeninių priežasčių.

„X“ mokykloje yra 95 penktokai, o „Y“ mokykloje – 108. Dėl laiko bei kitų išteklių stokos darbo autorius visų apklausti negalėjo. Tyrimo imčiai apskaičiuoti taikoma Paniotto formulė, kurią pateikia K. Kardelis (2005) (1):

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}} \quad (1)$$

Čia:

n – imties dydis;

Δ – atrankos paklaida. Tyrimas atliekamas 95 proc. tikslumu, todėl šiuo atveju atrankos paklaida sudaro 0,05;

N – atrankinė visuma.

Pirmiausia skaičiuojama „X“ mokyklos penktokų tyrimo imtis. Pritaikius formulę, gaunamas rezultatas (2):

$$n = \frac{1}{0,05^2 + \frac{1}{95}} \approx 77 \quad (2)$$

Nustatyta, kad „X“ mokykloje reikia apklausti 77 respondentus, siekiant 95 proc. duomenų tikslumo.

Toliau skaičiuojama „Y“ mokyklos penktokų tyrimo imtis. Pritaikius formulę, gaunamas rezultatas (3):

$$n = \frac{1}{0,05^2 + \frac{1}{108}} \approx 85 \quad (3)$$

Nustatyta, kad „Y“ mokykloje reikia apklausti 85 respondentus, siekiant 95 proc. duomenų tikslumo.

Tyrimo duomenų analizė ir vertinimas.

Tyrimo duomenys buvo grupuoti pagal du matavimo skalių tipus:

- nominalinė skalė (ją taikant nustatyti respondentų sociodemografiniai duomenys bei tie klausimai, kur respondentams buvo pateikti atsakymai, o jie rinkosi po vieną ar daugiau jiems tinkamų);
- ranginė skalė (šią skalę taikant atsakymai buvo pateikiami mažėjančia tvarka: visiškai sutinku, sutinku, neturiu nuomonės, nesutinku, visiškai nesutinku; labai svarbu, svarbu, neturiu nuomonės, nesvarbu, visiškai nesvarbu; labai dažnai, dažnai, retai, labai retai, niekada).

Kiekybinio tyrimo duomenų statistiniam apdorojimui naudota Microsoft Excel kompiuterinė programa. Tyrimo duomenys pateikiami procentine išraiška, dažnių pasiskirstymas vaizduojamas diagramose, pateikiama jų analizė. Atliekant statistinę duomenų analizę skaičiuoti vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, modos.

Vertinant reprezentatyvumą, tai atrankos patikimumas yra pakankamas, imtis yra reprezentatyvi, paklaida sudaro 5 proc.

3.MOKINIŲ ADAPTACIJOS PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE BEI SĖKMINGĄ MOKYMAŠI SĄLYGOJANČIŲ VEIKSNIŲ EMPIRINIS TYRIMAS

3.1.Specialistų požiūris į mokinių adaptacijos procesą bei sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius apžvalga

Šiame darbo poskyryje analizuojami interviu su penktokų auklėtojais duomenys, aptariama specialistų pozicija penktokų adaptacijos klausimais: kaip jaučiasi penktokas, pradėjęs lankyti pagrindinę mokyklą, su kokiais sunkumais jis susiduria, kokios ryškėja adaptacijos problemos. Taip pat aptariamas penktokų auklėtojų požiūris į sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius bei švietimo vadybos aspektus.

Pirmiausia interviuojamųjų buvo paprašyta trimis žodžiais apibūdinti adaptacijos procesą:

- 1 auklėtojas: prisitaikymas prie aplinkos.
- 2 auklėtojas: prisitaikymas prie aplinkos.
- 3 auklėtojas: problemiškas prisitaikymo procesas.
- 4 auklėtojas: įsiliejimas į aplinką.
- 5 auklėtojas: sudėtingas, ilgas procesas.

Respondentų pozicijos atskleidė, kad tyrime dalyvavę auklėtojai daugiausia adaptaciją supranta kaip prisitaikymą prie naujos aplinkos ir adaptacijos procesą laiko ilgu bei problematišku.

Toliau interviu dalyvių buvo pasiteirauta, ar adaptaciją, perėjus į penktą klasę, galima traktuoti kaip problemą, taip pat paprašyta trumpai savo poziciją pagrįsti. Paašškėjo, kad keturi iš penkių respondentų šį procesą laiko problema, nes tai sukelia nepatogumų, sunkina vaiko ugdymo procesą, neretai pablogina vaiko ugdymosi bei gyvenimo kokybę. Vienas iš šių respondentų taip pat teigė, kad „...tačiau, ar tai yra didelė problema, ar nedidelė, priklauso jau nuo paties vaiko, nuo jį supančių žmonių, nuo aplinkos, kurioje jis auga. Daug lemia ir vaiko savybės, pavyzdžiui, komunikabilūs, drąsūs vaikai adaptuojasi daug lengviau negu tie, kurie yra mažai bendraujantys, užsisiklėję, nedrąsūs...“. Penktasis respondentas buvo kategoriškas ir vienareikšmiškai teigė, kad adaptacija nėra problema, „...tai natūralus žmogaus prisitaikymas prie naujos aplinkos“.

Trečiuoju klausimu buvo paprašyta įvardyti, kokius dažniausius penktokų jausmus pastebi auklėtojai, kuomet vaikas pradeda mokytis penktoje klasėje (žr. 2 lentelė).

2 lentelė

Penktoko jausmai, pradėjus lankyti pagrindinę mokyklą (specialistų pozicija)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Jausmai	Baimė	„bijo paklausti, ko nesupranta“, „bijo užkalbinti naujus draugus“, „bijo vyresniųjų klasių moksleivių“
	Nepasitikėjimas	„nepasako, kas neramina“, „įtariai žvelgia į auklėtojo bei kitų pedagogų norą padėti“.
	Nesaugumas	„jaučiasi nesaugūs“, „nepalieką savo daiktų be priežiūros“.
	Stresas	„greit užsiplieskia“, „nežino, kaip elgstis vienoje ar kitoje situacijoje“, „atrodo išsigandę, stresuoja“.
	Pasipriešinimas	„atsisako daryti nepatinkančias užduotis“, „ignoruoja“, „demonstratyviai atsisako priimti pagalbą“, „elgesys prieštarauja mokyklos taisyklėms“.
	Užsisiklindimas	„nepasako, kas neramina“, „nebendrauja su bendraamžiais“, „neretai būna vieni“, „neprisileidžia kitų“.

Darbo autoriaus nuomone, įvertinus auklėtojų pateiktas pozicijas, galima taip apibūdinti vidinį penktoko, ką tik pradėjusio lankyti pagrindinę mokyklą, paveikslą: vaikas nedrąsus, nenoriai bendrauja, dažnai nepriima pagalbos, kartais net demonstratyviai atstumia norinčius padėti, vaikas jaučiasi nesaugiai ir kaip gynybos mechanizmą naudoja užsisiklindimą. Yra vaikų, kurie priešinasi naujai tvarkai, naujiems reikalavimams.

Toliau tyrime dalyvaujančių penktokų auklėtojų buvo paprašyta apibūdinti penktoką pirmąjį mokslo metų mėnesį penktoje klasėje. Pirmasis respondentas teigė, kad „galima skirti dvi grupes: pirmieji didžiuojasi pradėję lankyti penktą klasę, jaučiasi gana drąsiai, o kiti, atvirksčiai, neramūs, sumišę, jaučiasi nesaugūs ir pažeidžiami“. Antrasis interviu dalyvis teigė, kad pirmąjį mokslo metų mėnesį penktokai būna išsigandę ir nepasitikintys savimi. Trečiasis interviuojamasis įvardijo tai, kad pirmąjį mokslo metų mėnesį penktokai ypatingai reikalingi pagalbos, rūpesčio, laukia auklėtojo bei kitų pedagogų dėmesio. Pastarasis respondentas priduria, jog „...tai dar yra pradinės mokyklos palikimas, kur mokytoja mažiukams būna kaip antroji mama, jie prie jos labai prisiriša, žino, kad padės, patars, todėl ir čia, penktoje klasėje, laukia

tokio paties elgesio...“. Ketvirtasis interviuojamasis teigė, kad penktokai pirmąjį mėnesį būna pažeidžiami ir užsisklendę. Penktasis respondentas taip pat išskyrė dvi penktokų grupes, kur didžioji dauguma yra nepasitikintys savimi, stresuojantys, o kita, mažesnioji, grupė – puikuoja ir neretai netgi skriaudžia tuos, kurie yra pažeidžiami. Pastarasis poklabio dalyvis pridūrė, jog *„...dažniausiai taip elgiasi tie vaikai, kurie turi vyresnių brolių arba tiesiog draugų, besimokančių vyresnėse klasėse, jie tarsi prisidengia ta draugyste...“.*

Atsižvelgiant į skirtingus penktokų jausmus adaptacijos laikotarpiu, skiriasi ir jų elgesys. Pokalbio dalyvių buvo paprašyta įvardyti, kokį teigiamą ir kokį neigiamą penktokų elgesį adaptacijos laikotarpiu jie pastebi (žr. 3 lentelė).

3 lentelė

Teigiamas ir neigiamas penktokų elgesys adaptacijos periodu (specialistų pozicija)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Teigiama elgsena	Dėmesys mokslams	<i>„stengiasi viską atlikti kuo geriau“, „daug mokosi, kad pelnytų mokytojų palankumą“, „domisi naujais mokomaisiais dalykais“, „stengiasi aktyviai dalyvauti pamokose, atkreipti dėmesį į save“.</i>
	Santykiai su auklėtoja	<i>„siekia mokytojų ir auklėtojos palankumo“, „bando užmegzti pokalbius“, „kreipiasi patarimų“.</i>
	Draugų apieška	<i>„užmezga pokalbius“, „siūlo pagalbą, siekdami susipažinti“.</i>
Neigiama elgsena	Konfliktavimas	<i>„barasi su bendraklasiais“, „pabrėžia mokytojams, kad jie nesielgia kaip jų pirmoji mokytoja“, „tyčia pastumia silpnesnius“.</i>
	Prastėjantis pažangumas	<i>„mažiau dėmesio skiria mokslams“, „neatlieka namų darbų“, „nesistengia pamokų metu“.</i>
	Pamokų praleidimas	<i>„praleidžia pamokas“, „neina į pamokas, kurios neįdomios jiems“, „dažnai pamokų metu užtinkami valgykloje arba mokyklos koridoriuose“.</i>
	pasyvumas	<i>„vangiai dirba pamokų metu“, „nekreipia dėmesio į pastabas“, „nesistengia“, „atmestina žiūri į pateikiamas užduotis“.</i>

Matyti, kad auklėtojai pateikia daugiau neigiamų elgsenos bruožų, negu teigiamų. Teigiama yra tai, kad adaptacijos laikotarpiu penktokai siekia stiprinti savo ryšį su auklėtoja, bando užmegzti naujas pažintis su bendraklasiais, taip pat daugiau dėmesio skiria mokomiesiems

dalykams. Tačiau neigiama yra tai, kad nevengia konfliktuoti tiek su bendraklasiais, tiek su pedagogais, praleidžia pamokas, yra pasyvūs, o visa tai atsiliepia ir penktokų pažangumui.

Interviu atskleidė, kad visi interviuojamieji vieningai sutinka, kad adaptacijos procesas daro įtaką moksleivių pažangumui. O ta įtaka yra dvejopa: arba pažangumas pagerėja, arba suprastėja. Teigiamą įtaką, pasak auklėtojų, atsiranda, nes moksleiviai atranda naujų juos dominančių dalykų, nenori atsilikti nuo bendraklasių, taip pat daugiau dėmesio skiria mokslui, siekdami pelnyti pedagogų palankumą. Neigiama įtaka, auklėtojų požiūriu, pasireiškia todėl, kad moksleiviai nepriima jiems teikiamų žinių, nemėgsta vienu ar kitu mokytojų, taip pat jiems gali būti sunkoka, nes penktoje klasėje ženkliai padidėja informacijos kiekis.

Toliau auklėtojų buvo paprašyta įvardyti, kokie veiksniai penktokų adaptaciją daro problemiška (žr. 4 lentelė).

4 lentelė

Veiksniai, sąlygojantys penktokų adaptacijos problemišumą (specialistų pozicija)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Problemiškumą sąlygojantys veiksniai	Pasikeitę reikalavimai	<i>„elgiasi pagal pradinėje galiojusias taisykles“, „dažnai sako, kad pradinėje buvo kitaip“.</i>
	Mokinių pasipriešinimas	<i>„nevykdo užduočių, todėl kenčia pažangumas“, „atsisako daryti užduotis“, „nepriima pagalbos“.</i>
	Didelis mokytojų skaičius	<i>„painiojasi tarp atskirų pedagogų reikalavimų“, „atsineša ne tuos vadovėlius, tada stresuoja“, „pamiršta, į kokį kabinetą eiti, tada stresuoja“, „pasimeta tarp mokytojų reikalavimų“.</i>
	Dideli informacijos kiekiai	<i>„nespėja visko atlikti“, „pamiršta namų darbus“, „nesiseka kai kurie dalykai, tuomet neina į tas pamokas“, „perdega“.</i>
	Mažai globos ir rūpesčio	<i>„mokytojai ne visada turi laiko visus paguosti“, „prikaištauja, kad dėmesį skiria kitiems“, „pyksta, kai nesulaukia norimos globos“.</i>
	Stresas, nerimas, baimė	<i>„Bijo atsakyti neteisingai“, „bijo klausti“, „nekelia rankos“, „stresuoja dėl menkniekių“, „bijo, kad pakvies atsakinėti“.</i>

Interviu duomenys atskleidė, kad auklėtojai skiria šešis aspektus, sąlygojančius penktokų adaptacijos problemas. Pasikeitę reikalavimai yra penktokų problema, nes reikia laiko prie jų prisitaikyti. Svarbu tai, kad kiekvienas mokytojas turi savo reikalavimus ir penktokui sunku su tuo apsiprasti, kadangi pradinėje mokykloje jis buvo pratęs prie vieno mokytojo taisyklių. Tai neretai iššaukia penktokų pasipriešinimą, kuomet jie atsisako laikytis tam tikrų taisyklių, nevykdo tam tikrų užduočių. Penktoje klasėje ženkliai padidėja informacijos kiekiai, negebėdamas ar nespėdamas visko atlikti laiku ir tinkamai, penktokas pradeda stresuoti, baimintis, nerimauti, o tai irgi yra didelė problema, kadangi prastėja vaiko pažangumas. Matyti, kad tai lyg uždaras ratas, kur viena problema iššaukia kitą ir kuo jų daugiau – tuo penktoko adaptacija tampa sudėtingesnė.

Keturi iš interviuojamųjų sutinka, kad adaptacijos procese yra svarbus mokyklos, mokytojų bei tėvų vaidmuo. O vienas tyrime dalyvavęs auklėtojas teigia priešingai - „...*nei mokykla, nei mokytojai, nei pati šeima adaptacijos sėkmei neturi įtakos, tai tik pašaliniai dalykai. Svarbiausias šiame procese – mokinys. Tik nuo jo priklauso, kaip greitai jis adaptuosis*“. Darbo autorius nesutinka su tokia pozicija, kadangi tėvai bei mokytojai gali ženkliai palengvinti moksleivio adaptaciją. Palaikymas, patarimai, pokalbiai tikrai prisideda prie adaptacijos proceso sėkmės.

Mokytojo vaidmenys, kuriuos interviuojamieji įvardija kaip esminius penktoko adaptacijos procese:

- 1 auklėtojas: pedagogas, pagalbinkas, konsultantas.
- 2 auklėtojas: pedagogas, užtarėjas.
- 3 auklėtojas: pirmiausia – ugdytojas, paskui pagalbinkas, patarėjas, konsultantas.
- 4 auklėtojas: ugdytojas.
- 5 auklėtojas: pirmiausia mokytojas yra tas asmuo, kuris perduoda moksleiviui savo žinias, o paskui jis gali atlikti ir kitus vaidmenis, pavyzdžiui, pagalbinko, patarėjo, konsultanto, išklaustytojo ir patariančiojo.

Paaiškėjo, kad kalbėdami apie mokytojo vaidmenis moksleivio adaptacijos procese, visi respondentai esminiu įvardija ugdytojo, perduodančio savo žinias moksleiviui, vaidmenį, o kaip antriniai vaidmenys vardijami tie, kurie skirti moksleiviui padėti ir palengvinti jo prisitaikymo penktoje klasėje procesą: pagalbinkas, patarėjas, konsultantas.

Toliau tyrime dalyvaujančių auklėtojų buvo paprašyta įvardyti, kaip jie palengvina penktokų adaptaciją mokykloje. Pagrindiniai respondentų teiginiai pateikti 5 lentelėje.

Mokytojų elgsena, palengvinant penktokų adaptacijos procesą (specialistų pozicija)

Interviuojamasis	Elgsena
<i>1 auklėtojas</i>	- bendrauju; - neatsisakau padėti.
<i>2 auklėtojas</i>	- bendrauju; - skatinu; - pagiriu už pasiekimus, tačiau nesmerkiu už nesėkmes; - stengiuosi pažinti mokinius.
<i>3 auklėtojas</i>	- man visi mokiniai lygūs, niekada viešai nelyginu jų su kitais, nesiekiu kažko sumenkinti, teisingai vertinu mokinius; - paaiškinu, ką daro gerai, ką negerai.
<i>4 auklėtojas</i>	- padedu, kuomet reikia mano pagalbos.
<i>5 auklėtojas</i>	- stengiuosi pažinti mokinius; - jei matau, kas vaikui sunku – kalbinu, klausiu, kas negerai; - patariu ir konsultuoju.

Iš respondentų atsakymų matyti, kad visi auklėtojai, stengdamiesi padėti penktokui lengviau adaptuotis, daugiausia dėmesio skiria bendravimui su vaikais, suteikia savo pagalbą. Pokalbiai, moksleivio pažinimas, patarimai padeda penktokui greičiau apsiprasti su nauja aplinka, interguotis ir sėkmingai adaptuotis.

Taip pat auklėtojų buvo pasiteirauta, ar dažnai tėvai domisi, kaip jų vaikams sekasi mokykloje. Du iš respondentų atsakė labai lakoniškai, kad tėvai savo atžalomis domisi gana retai, norėtusi sulaukti iš tėvų daugiau dėmesio. Dar du respondentai tvirtino, kad tėvai gana dažnai domisi, kaip jų vaikams sekasi mokykloje („tėvai dažnai skambina“, „skambina pasiteirauti, ar nėra problemų su vaiku“, „atvyksta individualiai pasikalbėti“, „keli tėvai išreiškė norą dalyvauti klasės valandėlėse“). Penktasis interviuojamasis sako, kad „tėvus galima padalinti į kelias grupes, kur didžioji dauguma tėvų itin retai pasidomi ir tai daugiau paties auklėtojo iniciatyva, nes susidomėjimas kyla tik klasės tėvų susirinkimų metu. Kita grupė tėvų – dažnai besidomintys, jie skambina, rašo laiškus, atvažiuoja į pokalbius. Ir yra keli tėvai, kurie visiškai nesidomi, nesilanko susirinkimuose.“ Apibendrinant galima teigti, kad yra kelios tėvų grupės, kur vieni visiškai nesidomintys, kaip sekasi jų vaikams, kiti – dažnai besidomintys ir besirūpinantys savo vaiko ugdymu, o trečioji dalis – retai besidomintys savo vaikų ugdymu ir gyvenimu mokykloje.

Toliau respondentams buvo parengtas klausimas, kaip tėvai įsitraukia į vaikų ugdymą, tačiau atsakymai į šį klausimą buvo gauti atsakant į ankstesnį klausimą, kad tėvai atvyksta į susirinkimus, skambina arba rašo laiškus auklėtojams, taip pat atvyksta individualiai pasikalbėti.

Tyrimo dalyvaujančių penktokų auklėtojų buvo paprašyta įvardyti sėkmingą mokymąsi sąlygojančius veiksnius (žr. 6 lentelė).

6 lentelė

Sėkmingą mokymąsi sąlygojantys veiksniai (specialistų pozicija)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Veiksniai	Gabumai	„įgimti gabumai“, „vaiko turimo gabumai“, „prigimtinės savybės, gebėjimai“, „rezultatų pasiekia pasinaudodami gabumais“.
	Motyvacija	„vaikas patiria sėkmę, kai turi motyvą“, „vaikas gerai mokosi, kai jį kažkas motyvuoja“, „gera motyvacija“, „motyvuotas vaikas pasiekia daugiau“.
	Aplinka	„tinkamos sąlygos“, „geros gyvenimo sąlygos“, „geras mikroklimatas šeimoje bei ugdymo įstaigoje“, „saugi atmosfera tiek namuose, tiek mokykloje“.
	Vaiko asmenybė	„polinkis į kūrybą“, „tokie bruožai kaip atsidavimas darbui, atsakomybė, pareiškimas“, „sąžiningumas prieš save bei aplinkinius“.
	Mokinio siekiai	„turintys tikslą mokiniai patiria sėkmę“.
	Darbštumas ir ryžtas	„darbštūs mokiniai yra pažangesni“, „uoliai dirba“, „daug dirbantys papildomai paprastai yra pažangesni“.

Paaikškėjo, kad tyrime dalyvaujantys auklėtojai išskyrė šešis esminius sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius: gabumai, motyvacija, aplinka, vaiko asmenybė, siekiai, darbštumas bei ryžtas. Matyti, kad vienos savybės yra įgimtos, kitos įgyjamos, dar trečius aspektus nulemia mokinio aplinka.

Toliau respondentų buvo klausiama apie vadovavimą švietimo įstaigai bei apie švietimo vadybą, tačiau reikia pastebėti, kad šiomis temomis respondentai buvo itin nekalbūs ir vengė išsakyti savo poziciją.

Pasiteiravus, ar, jų nuomone, vadovavimas švietimo institucijai turėtų ženkliai skirtis nuo vadovavimo bet kokiai kitai organizacijai, du iš respondentų į šį klausimą neatsakė, nes neturėjo nuomonės šiuo klausimu. Vienas interviuojamasis teigė, jog negali atsakyti į šį klausimą,

kadangi nesidomi kitų įmonių valdymu bei nenusimano apie vadybą. Likusieji du respondentai mano, jog turi būti skirtumas tarp švietimo institucijos bei kitų įmonių valdymo, jau vien dėl to fakto, kad švietimo institucija yra ne pelno siekianti, todėl ir valdymo tikslai bei metodai turi būti visai kiti.

Paaiškėjo, kad visi respondentai švietimo reformą vertina teigiamai, tačiau plačiau savo pozicijos nekommentuoja. Taip pat visi interviuojamieji vieningai pažymėjo, kad mokykla, kurioje dirba, remiasi švietimo vadybos principais.

Apibendrinant interviu rezultatus galima teigti, kad:

1. Penktokų auklėtojai adaptacijos procesą penktoje klasėje traktuoja kaip problemą, kadangi šis laikotarpis apsunkina vaiko ugdymo procesą bei jo gyvenimo kokybę. Penktoką, atėjusį į penktą klasę, auklėtojai apibūdina kaip bijantį, nepasitikintį savo jėgomis bei kitais, jaučiantį nesaugumo jausmą, stresą, užsisklendusį, o neretai ir besipriešinantį naujovėms.
2. Adaptacijos proceso metu, auklėtojai fiksuoja tiek teigiamą, tiek neigiamą penktokų elgesį. Kaip teigiama elgsena išsiriama ši: didesnis dėmesys mokslams, draugų paieška, geri santykiai su auklėtoja. Kaip neigiama elgsena išskiriama ši: konfliktai, pažangumo mažėjimas, pamokų praleidimas, pasyvumas.
3. Adaptacijos procesą, pasak auklėtojų, problemišku daro tokie aspektai: pakitę reikalavimai, didelis mokytojų skaičius bei smarkiai išaugęs informacijos kiekis, pačių moksleivių pasipriešinimas ir jo pasekmės, globos bei rūpesčio stoka, stresas, baimė, nerimas. Siekdami palengvinti penktokų adaptacijos procesą, auklėtojai stengiasi kuo daugiau bendrauti su moksleiviais, juos pažinti, visuomet patarti bei padėti, elgtis su jais teisingai.
4. Sėkmingą mokymąsi, pasak penktokų auklėtojų, lemia: gabumai, motyvacija, aplinka, vaiko asmenybė, jo siekiai bei darbštumas ir ryžtas.

3.2.Moksleivių požiūrio į mokinių adaptacijos procesą bei sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius apžvalga

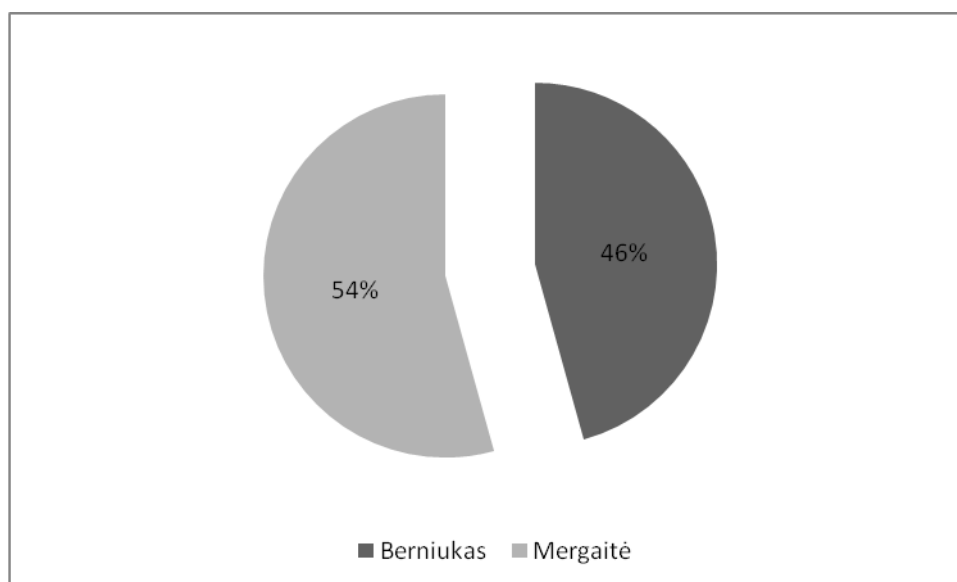
Šioje darbo dalyje pateikiama kiekybinio tyrimo duomenų analizė. Aptariamas moksleivių požiūris į jų adaptacijos periodą penktoje klasėje: kokius jausmus jautė moksleiviai adaptacijos metu, ar daugiau susidurta su teigiamomis, ar neigiamomis emocijomis; su kokiomis

problemomis susidūrė adaptacijos laikotarpiu. Taip pat aptariama moksleivių nuomonė apie sėkmingą mokymąsi lemiančius veiksnius.

Sociodemografiniai respondentų duomenys. Šie rodikliai reikšmingi tyrimuose, kadangi neretai turi įtakos vienokiai ar kitokiai tiriamųjų pozicijai analizuojamu klausimu. Pavyzdžiui, amžius neretai sąlygoja požiūrį į tam tikrus aspektus, skirtingas vertybių sistemas, lyties kriterijus gali lemti suvokimą, pomėgius ir pan., gyvenamoji aplinka lemia individo siekius, galimybes ir pan.

Kadangi šiame tyrime respondentai yra vienodo amžiaus (penktokai – 10-11 metų), todėl tiriami pagal dar du kriterijus: lytis (žr. 5 pav.) ir su kuo iš tėvų vaikas gyvena (žr. 6 pav.).

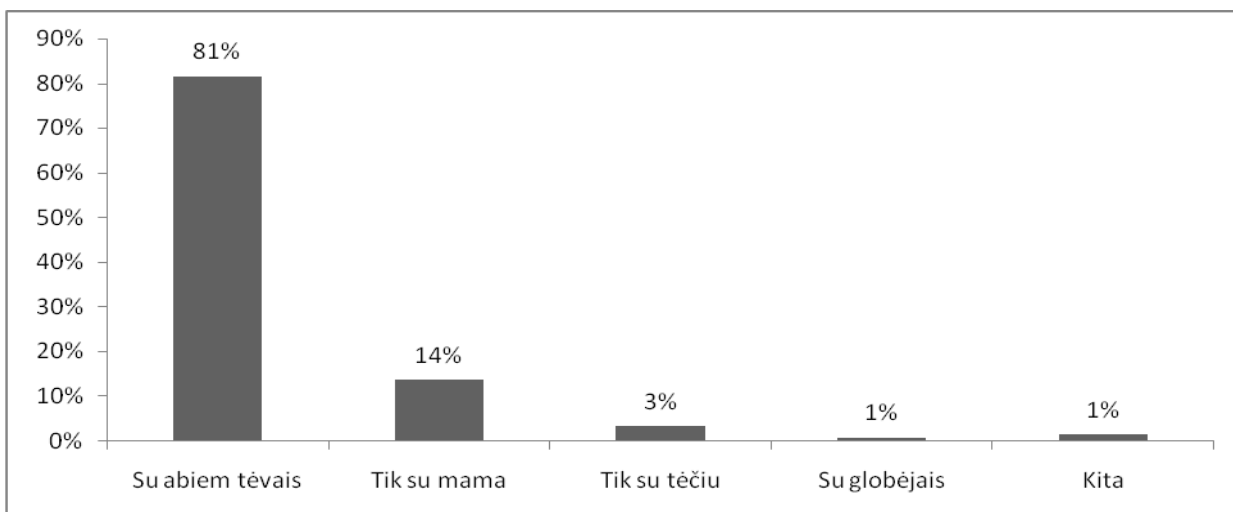
Toliau diagramoje atsispindi, kiek berniukų ir kiek mergaičių dalyvavo apklausoje (žr. 5 pav.).

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

Diagramos duomenys rodo, kad tyrime dalyvavusių mergaičių ir berniukų pasiskirstymas yra apylygis: mergaičių – 54 proc., berniukų – 46 proc.

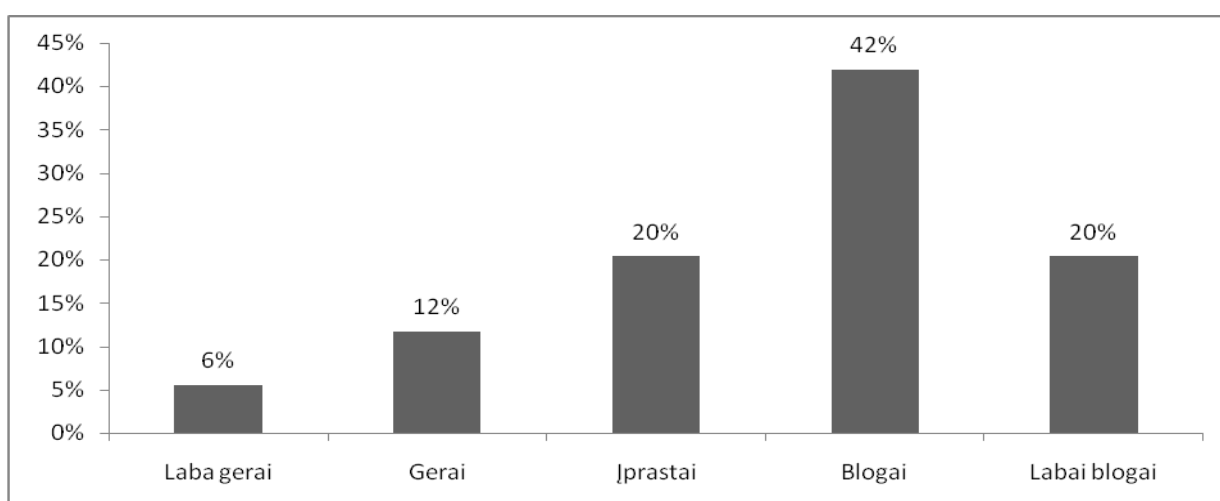
Toliau respondentų buvo paprašyta nurodyti, ar jie gyvena su abiem tėvais. Neretai nuo to, kas augina vaikus, priklauso, kokios vaikų vertybės išugdytos, kokie jų poreikiai, siekiai. Taip pat darbo teorinėje dalyje buvo aptartas tėvų vaidmuo vaiko adaptacijos procese, tad tikslinga iširti, su kuo iš tėvų respondentai gyvena (žr. 6 pav.).

6 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas į klausimą „Ar gyvenate su abiem tėvais?“

Matyti, kad didžioji dauguma (81 proc.) tyrime dalyvavusių vaikų gyvena su abiem tėvais. 14 proc. respondentų gyvena tik su mama, o dar 3 proc. - tik su tėčiu. Su globėjais gyvena tik vienas procentas tyrimo dalyvių. Reikia paminėti, kad 1 proc. respondentų pasirinko atsakymo variantą „kitas“. Pasirinkusieji šį variantą nurodė, kad jie gyvena su seneliais. Darbo autoriaus nuomone, tai palyginti dar labai nedidelis procentas, kadangi pastaraisiais metais mūsų šalyje auga skaičius vaikų, kuriuos augina seneliai, kadangi tėvai išvyksta dirbti į užsienį, vaikus palikdami senelių priežiūrai.

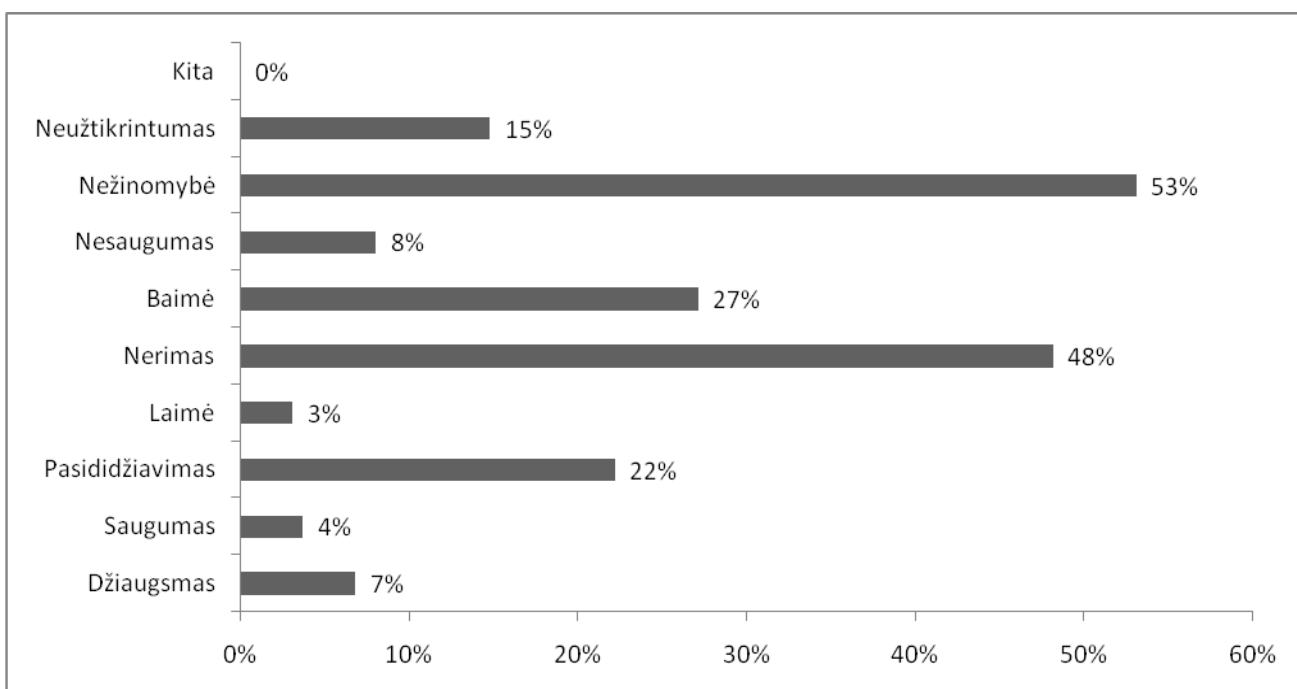
Respondentų nuomonės tyrimas. Pirmiausia tyrimo dalyvių buvo klausiama, kaip jie jautėsi, perėję iš pradinės mokyklos į pagrindinę (žr. 7 pav.).

7 pav. Respondentų nuomonė apie tai, kaip jie jautėsi perėjęs iš pradinės mokyklos į pagrindinę

Tyrimo duomenys atskleidė, kad vaikai jautė gana skirtingus jausmus, perėję mokytis į pagrindinę mokyklą. Vis gi didžioji dalis (42 proc.) respondentų nurodė, kad jautėsi blogai, dar 20 proc. – labai blogai. Tik 18 proc. Tyrimo dalyvių teigia, kad perėję iš pradinės mokyklos į pagrindinę jautėsi gerai arba labai gerai. Bendra respondentų pozicija šiuo klausimu atskleidė, kad didžioji dauguma moksleivių, perėję į penktą klasę, jautėsi blogai, tad galima daryti prielaidą, kad šių respondentų adaptacijos laikotarpis buvo problemiškesnis.

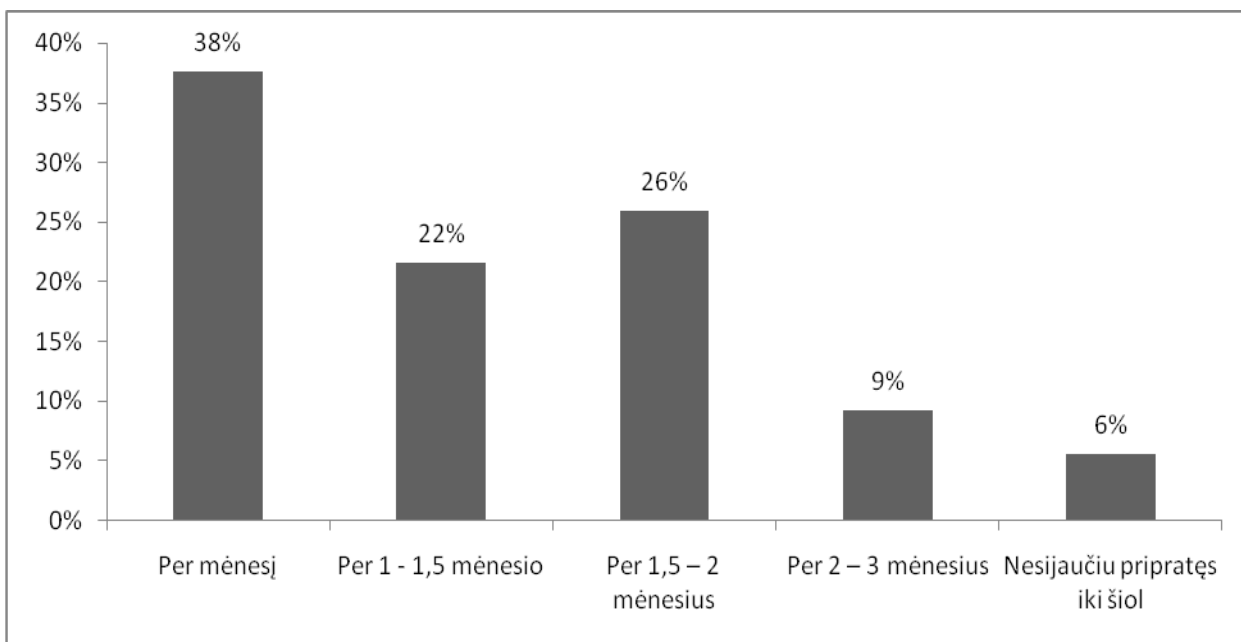
Toliau respondentų buvo paprašyta įvardyti, kokius konkrečius jausmus jautė, perėję iš pradinės mokyklos į pagrindinę (žr. 8 pav.).

8 pav. Respondentų jausmai, perėjus iš pradinės mokyklos į pagrindinę

Svarbu paminėti, kad atsakydami į šį klausimą, respondentai galėjo rinktis po daugiau negu vieną jiems tinkantį atsakymą, todėl bendra atsakymų dažnių suma viršija 100 proc. Daugiau kaip pusė (53 proc.) respondentų teigia, kad perėję į pagrindinę mokyklą jautė nežinomybę, dar nemaža dalis (48 proc.) tyrime dalyvavusiųjų jautė nerimą. Pailškėjo, kad beveik ketvirtadalis (22 proc.) respondentų jautė pasididžiavimą ir tik 14 proc. tyrime dalyvavusių penktokų jautė kitus teigiamus jausmus: laimę, saugumą ir džiaugsmą. Apibendrinant šio klausimo analizę, galima teigti, kad perėjus į penktą klasę vaikai daugiausia jautė neigiamus jausmus, tarp kurių dominuoja nežinomybė, nerimas ir baimė. Tokia pozicija sutampa su teorinėje darbo dalyje pateikta medžiaga, išanalizavus literatūros šaltinius šia tema.

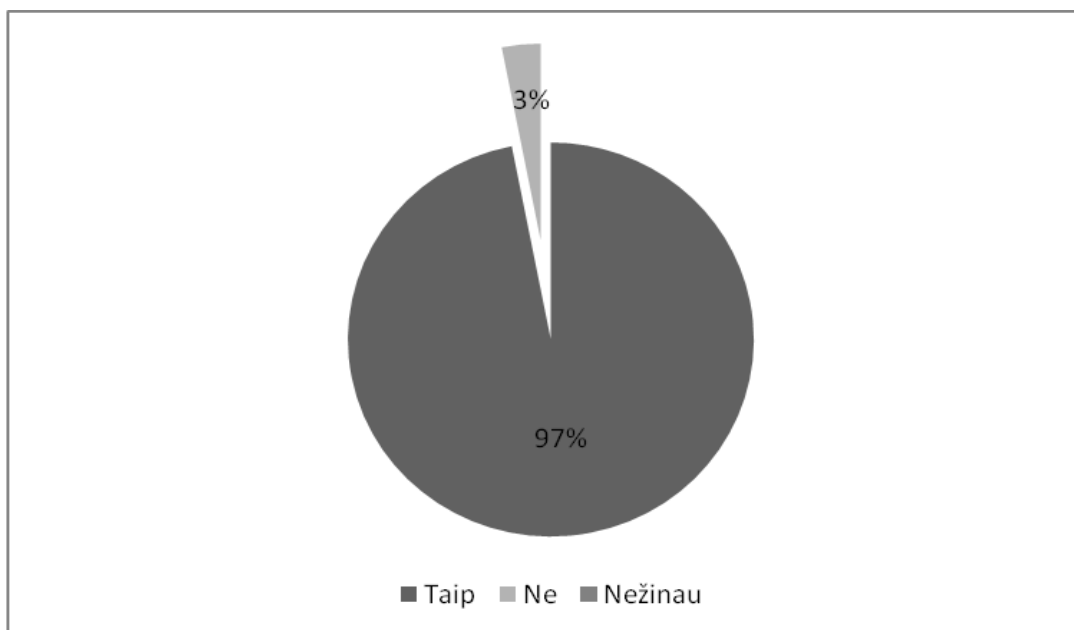
Moksleivių buvo paprašyta nurodyti, kaip greitai jie adaptavosi penktoje klasėje (žr. 9 pav.).

9 pav. Respondentų nuomonė apie tai, kaip greitai jie priprato penktoje klasėje

Teorinės medžiagos analizė atskleidė, kad moksleivių adaptacija trunka apie šešias savaites, o tyrimo duomenys rodo, kad daugumos (38 proc.) respondentų adaptacinis laikotarpis buvo kur kas trumpesnis – iki mėnesio. Darbo autorius daro prielaidą, kad taip greit penktoje klasėje priprato tie moksleiviai, kurie nurodė, jog perėję iš pradinės mokyklos į pagrindinę jautėsi gerai, labai gerai arba įprastai (žr. 7 pav.). Kiek daugiau nei ketvirtadalis (26 proc.) respondentų sako penktoje klasėje pripratę per 1,5-2 mėnesius. Pakankamai ilgas (2-3 mėnesiai) adaptacijos periodas buvo 9 proc. respondentų. Pažymėtina tai, kad 6 proc. moksleivių teigia dar iki šiol nesijaučiantys pritaipę penktoje klasėje. Apibendrinant šio klausimo analizę, matyti, kad net 86 proc. respondentų penktoje klasėje adaptavosi per laikotarpį, kuris literatūroje nurodomas kaip optimalus – iki dviejų mėnesių.

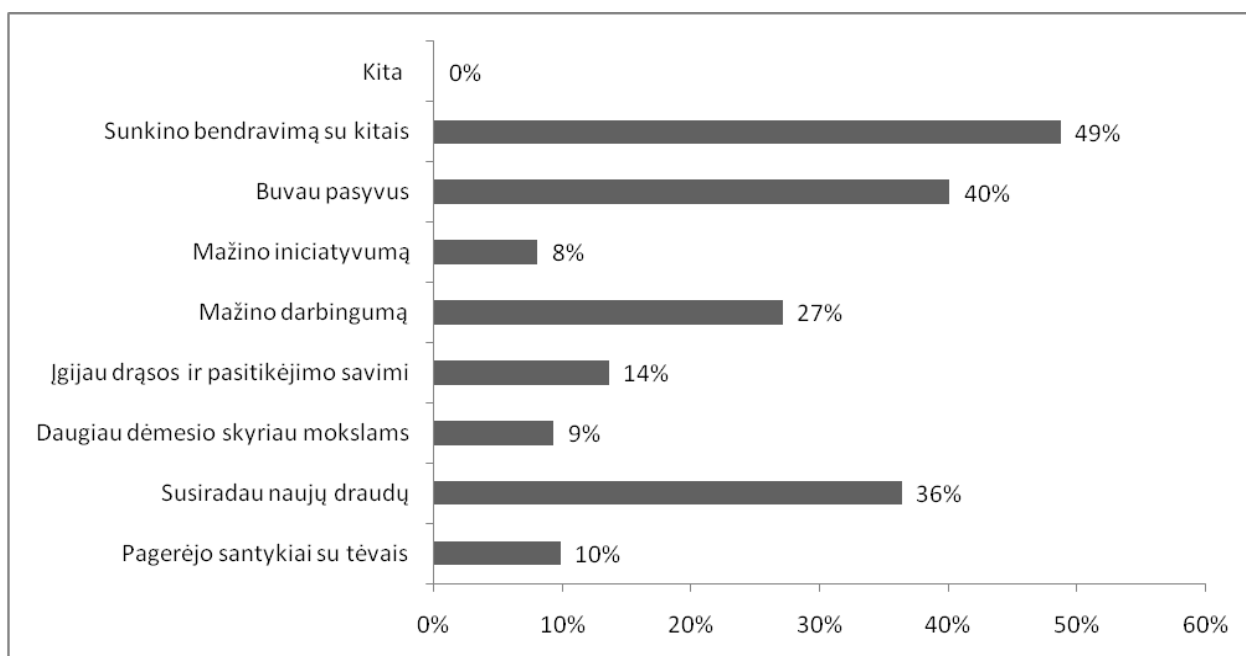
Tolesnėje diagramoje atsispindi respondentų nuomonė klausimu, ar šis adaptacinis periodas turėjo tam tikros įtakos (žr. 10 pav.).

10 pav. Respondentų nuomonė apie tai, ar šis adaptacinis periodas turėjo tam tikros įtakos

Tyrimo duomenys atskleidė, kad net 97 proc. respondentų adaptacinis periodas turėjo įtakos, o 3 proc. atsakė neigiamai.

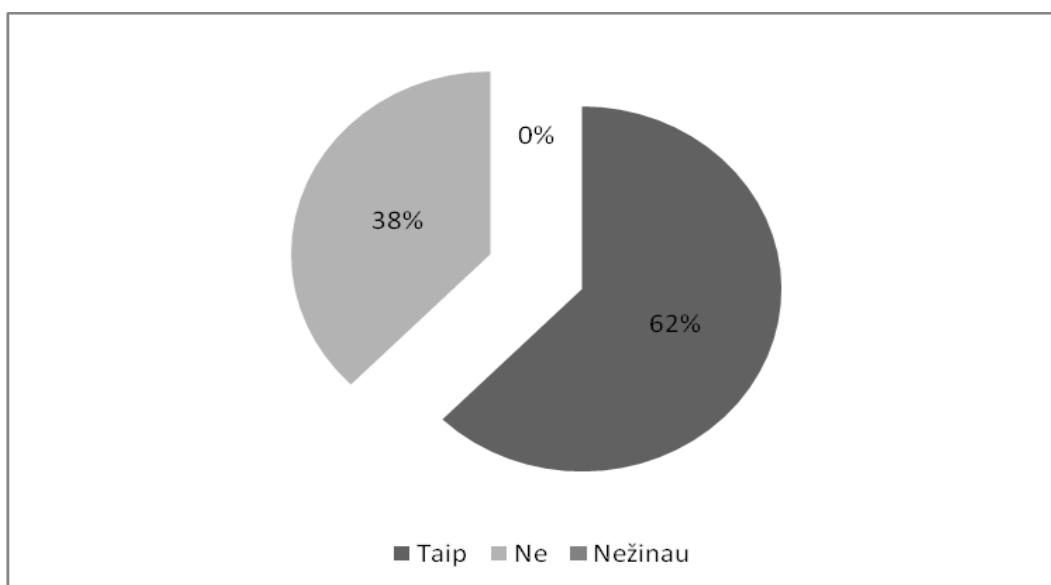
Toliau tikslinga išsiaiškinti, kokią konkrečią įtaką respondentams darė adaptacijos laikotarpis (žr. 11 pav.).

11 pav. Adaptacijos periodo įtaka respondentams

Iš diagramos matyti, kad adaptacinio periodo įtaka buvo tiek teigiama, tiek neigiama. Beveik pusė (49 proc.) respondentų teigia, jog adaptacinis periodas sunkino bendravimą su kitais, dar nemaža dalis (40 proc.) tyrimo dalyvių sako, kad adaptaciniu laikotarpiu buvo pasyvūs. 36 proc. respondentų patyrė teigiamą įtaką – susirado naujų draugų. Tyrimo duomenys atskleidė, kad mažiausiai (8 proc.) tyrime dalyvavusiųjų sako, jog adaptacinis periodas mažino iniciatyvumą. Apibendrinant šio klausimo analizę, galima teigti, kad respondentai patyrė daugiau neigiamą adaptacinio periodo įtaką (sunkus bendravimas su kitais, pasyvumas, mažas darbingumas bei iniciatyvumas) negu teigiamą (pagerėję santykiai su tėvais, nauji draugai, didesnis dėmesys mokslams, drąsa bei pasitikėjimas).

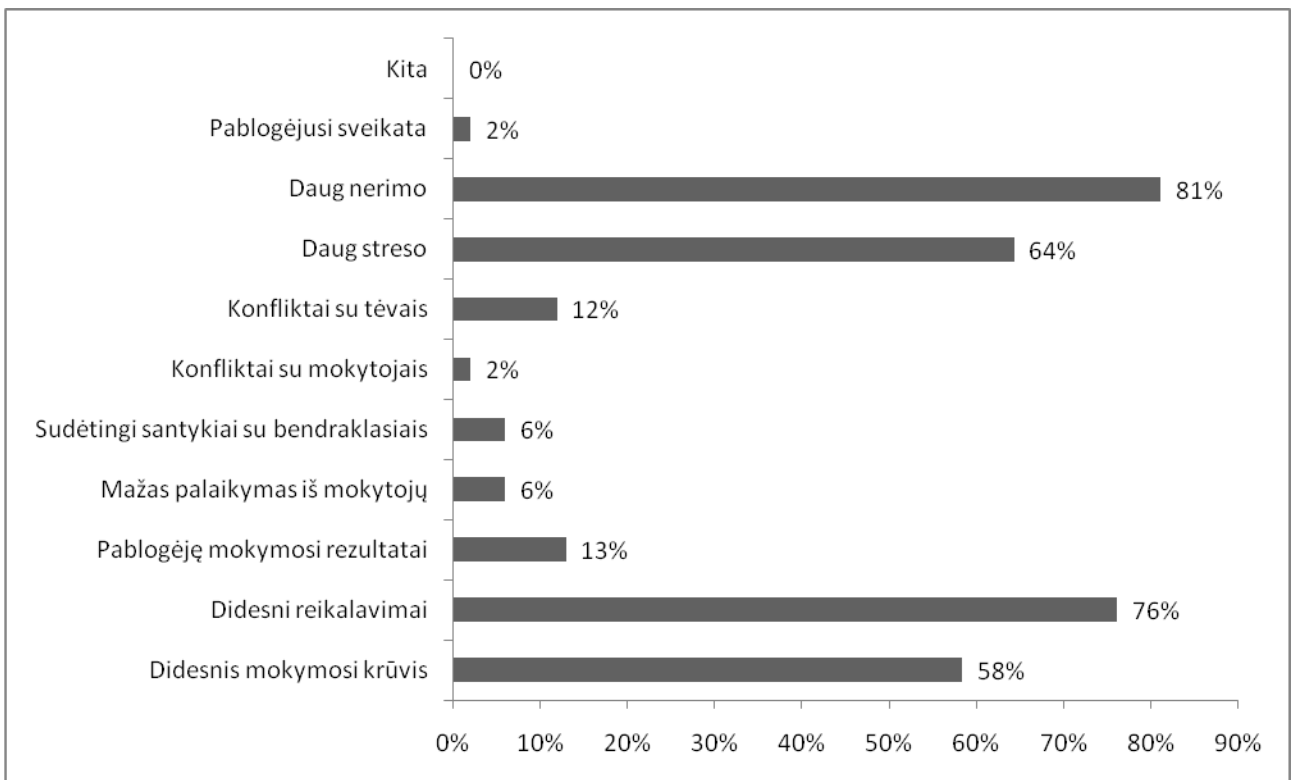
Toliau respondentų buvo paprašyta atsakyti, ar adaptacinis periodas kėlė sunkumų (žr. 12 pav.).

12 pav. Respondentų nuomonė apie tai, ar adaptacinis periodas kėlė sunkumų

Tyrimo duomenys atskleidė, kad daugiau kaip pusei (62 proc.) respondentų adaptacinis laikotarpis kėlė sunkumų, o likusieji 38 proc. į pateiktą klausimą atsakė neigiamai.

Toliau respondentų, teigusių, kad adaptacinis periodas jiems kėlė sunkumų, buvo paprašyta įvardyti tuos adaptacinio periodo sąlygotus sunkumus (žr. 13 pav.).

13 pav. **Patirti sunkumai adaptaciniu periodu**

Respondentai, atsakydami į šį klausimą galėjo rinktis po daugiau negu vieną jiems tinkantį atsakymo variantą. Tyrimo duomenys atskleidė, kad didžioji dalis (81 proc.) tiriamųjų adaptaciniu periodu patyrė daug nerimo ir streso (64 proc.). Taip pat nemažai daliai (76 proc.) respondentų adaptacinį laikotarpį sunkino didesni reikalavimai bei didesnis mokymosi krūvis (58 proc.). Pastarieji du veiksniai, kaip atskleidė literatūros šaltinių analizė, autorių yra priskiriami prie esminių, kurie sunkina adaptacijos laikotarpį penktoje klasėje. Tai sąlygoja tas faktas, jog vaikai iš aplinkos (pradinėje mokykloje), kur juos globoja vienas mokytojas, patenka į naują aplinką, kur kiekvieną dalyką dėsto atskiras pedagogas, kiekvienas jų turi savus reikalavimus, ženkliai išauga informacijos kiekis bei mokymosi krūvis. Tai penktokui yra nauja ir sukelia tokius jausmus kaip nerimas, stresas. Nedidelė dalis respondentų (po 6 proc.) teigia, kad adaptacijos metu trūko palaikymo iš mokytojų bei turėjo sudėtingus santykius su bendraklasiais, dar po 2 proc. tyrime dalyvavusiųjų adaptacijos periodo sunkumais įvardijo pablogėjusią sveikatą ir konfliktus su mokytojais. Apibendrinant šio klausimo analizę, matyti, kad respondentų pozicija sutampa su teorinėje dalyje pateikta informacija, kad pagrindiniai sunkumai adaptacijos metu penktoje klasėje yra stresas, nerimas, išaugę reikalavimai ir ženkliai padidėjęs mokymosi krūvis.

Toliau respondentams buvo pateikti veiksniai, galintys turėti įtakos adaptacijos problemoms ir paprašyta balais nuo 5 iki 1 (kur: 5 – visiškai sutinku, 4 – sutinku, 3 – neturiu nuomonės, 2 – nesutinku, 1 – visiškai nesutinku) Likerto skalėje įvertinti, ar sutinka, kad pateikti veiksniai turėjo neigiamos įtakos adaptacijai, perėjus į penktą klasę. Atliekant tyrimo duomenų šiuo klausimu analizę, skaičiuojami vidurkiai, standartinis nuokrypis ir modos (žr. 7 lentelė). Didelės vidurkių reikšmės (šiuo atveju $> 3,5$, o moda 4 arba 5) rodo didelę neigiamą veiksnių įtaką.

7 lentelė

Veiksniai, turintys neigiamos įtakos adaptacijai

Veiksniai	Vidurkis (M)	Standartinis nuokrypis (S)	Moda (Mo)
Pasikeitę mokytojai	4,05	1,458	5
Didelis mokytojų skaičius	3,80	1,161	4
<i>Įvairi mokomoji medžiaga</i>	3,02	1,169	2
<i>Dideli informacijos kiekiai</i>	3,01	1,190	2
<i>Dalykinė mokymosi sistema</i>	3,07	1,337	4
Skirtingi mokytojų reikalavimai	4,55	0,850	5
Vyresniųjų moksleivių požiūris	4,01	1,094	4

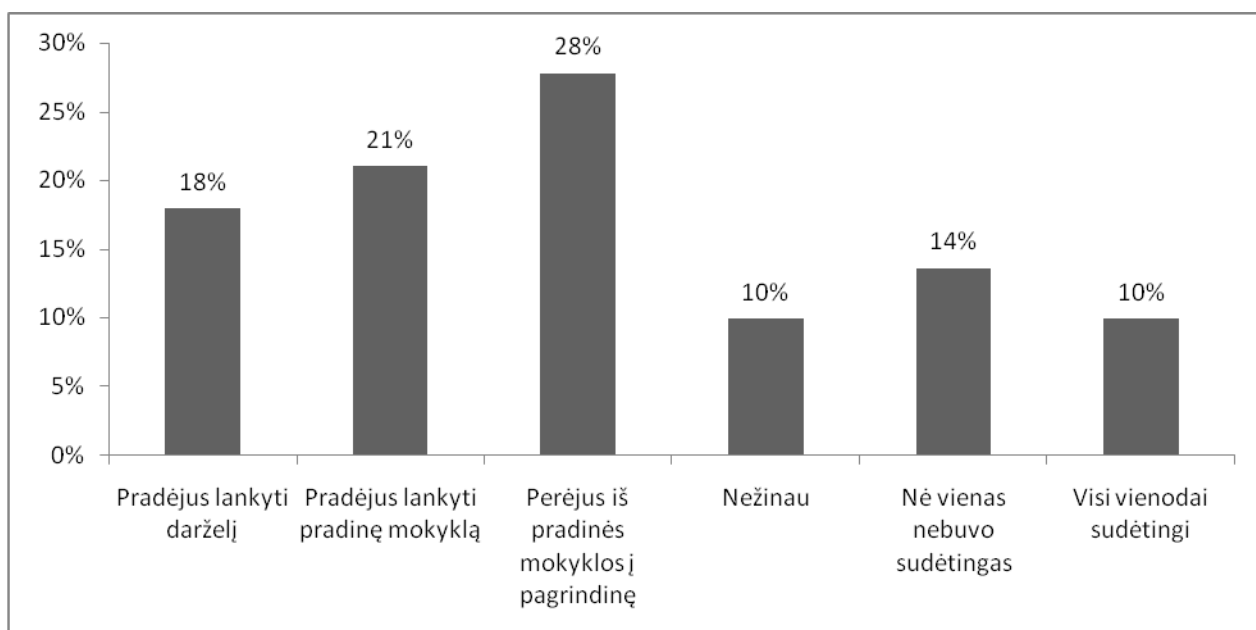
Paiškinimas: paryškinti tie veiksniai, kurie turėjo didžiausią neigiamą įtaką adaptacijos problemoms.

Tyrimo duomenys rodo, kad didžiausią neigiamą įtaką adaptacijai, pasak respondentų, turėjo keturi veiksniai:

- pasikeitę mokytojai ($M = 4,05$, $S = 1,458$, $Mo = 5$). Itin aukštas standartinis nuokrypis rodo didelę atsakymų sklaidą, tačiau moda patvirtina, kad didžioji dauguma respondentų šį veiksnių nurodė kaip darantį didelę neigiamą įtaką adaptacijai.
- didelis mokytojų skaičius ($M = 3,8$, $S = 1,161$, $Mo = 4$);
- skirtingi mokytojų reikalavimai ($M = 4,55$, $S = 0,850$, $Mo = 5$);
- vyresniųjų moksleivių požiūris ($M = 4,01$, $S = 1,094$, $Mo = 4$).

Visi keturi veiksniai būtingi penktosios klasės aplinkai, pasikeitimams. Pasikeitę mokytojai, didesnis jų skaičius vaikui yra naujovė, kuri suteikia streso, nežinomybės, skirtingi reikalavimai sunkina mokymosi procesą. Darbo autoriaus nuomone, labai svarbus vyresniųjų klasių moksleivių požiūris. Vyresnieji jau apsipratę pagrindinėje mokykloje, todėl penktokai neretai patiria patyčių, menkinimo, o tai labai apsunkina jų adaptavimąsi.

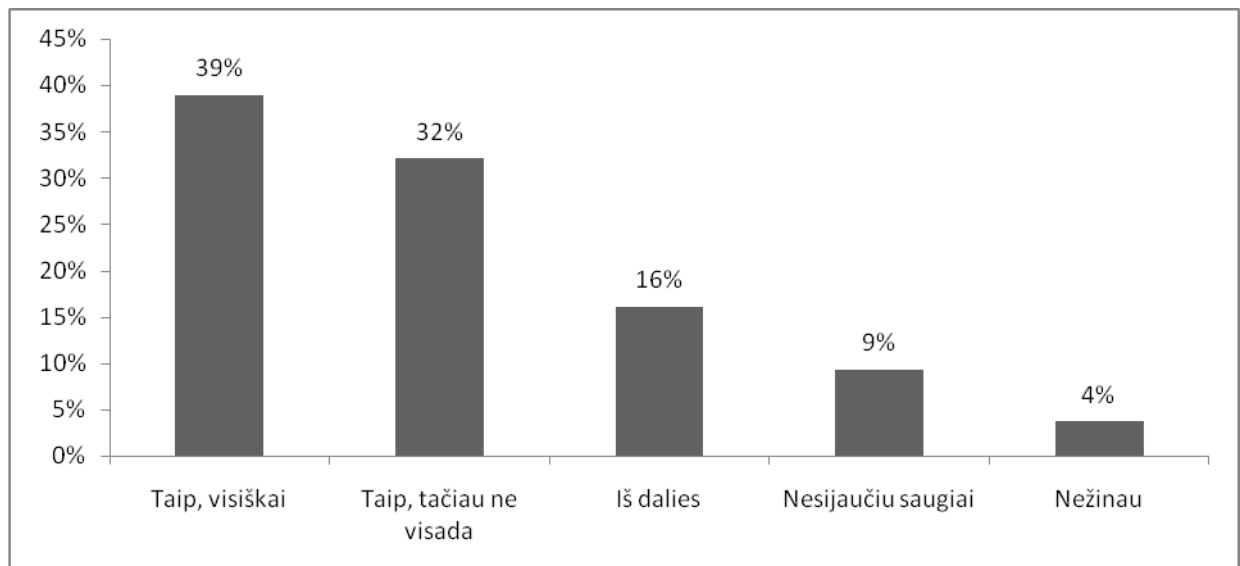
Teorinėje dalyje, atlikus literatūros analizę, pateikiama pozicija, kad sudėtingiausiu vaikų adaptacijos periodu yra laikoma būtent adaptacija penktoje klasėje. Respondentų buvo paprašyta nurodyti, kuris adaptacijos etapas buvo sudėtingiausias jiems (žr. 14 pav.).

14 pav. **Etapas, kuriame adaptacija buvo sudėtingiausia**

Diagramos duomenys rodo, kad respondentų atsakymų sklaida gana didelė ir nėra vieno ženkliai dominuojančio pasirinkimo. Dauguma (28 proc.) tyrimo dalyvių teigia, kad jiems sudėtingiausia adaptacija buvo perėjus iš pradinės mokyklos į pagrindinę, šiek tiek mažiau – 21 proc. – respondentų sako, kad jiems sudėtingiausia adaptacija buvo pirmoje klasėje. Nemažai daliai (14 proc.) tiriamųjų nė vienas etapas nebuvo sudėtingas, o dar 10 proc. - visi vienodai sudėtingi.

Respondentų buvo paprašyta nurodyti, ar jie mokykloje jaučiasi saugūs (žr. 15 pav.).

15 pav. Respondentų nuomonė apie tai, ar dabar mokykloje jie jaučiasi saugūs

Respondentų atsakymai atskleidė, kad 39 proc. moksleivių, dalyvavusių tyrime, dabar mokykloje jaučiasi visiškai saugūs, taip pat nemaža dalis (32 proc.) teigia, kad jaučiasi saugūs, tačiau ne visada. Mažiausiai, tik 9 proc., sako, kad mokykloje nesijaučia saugiai. Galima daryti prielaidą, kad saugiai nesijaučia moksleiviai, teigusieji, jog jų adaptacijos periodas vis dar tęsiasi ir jie iki šiol jaučiasi nepripratę penktoje klasėje.

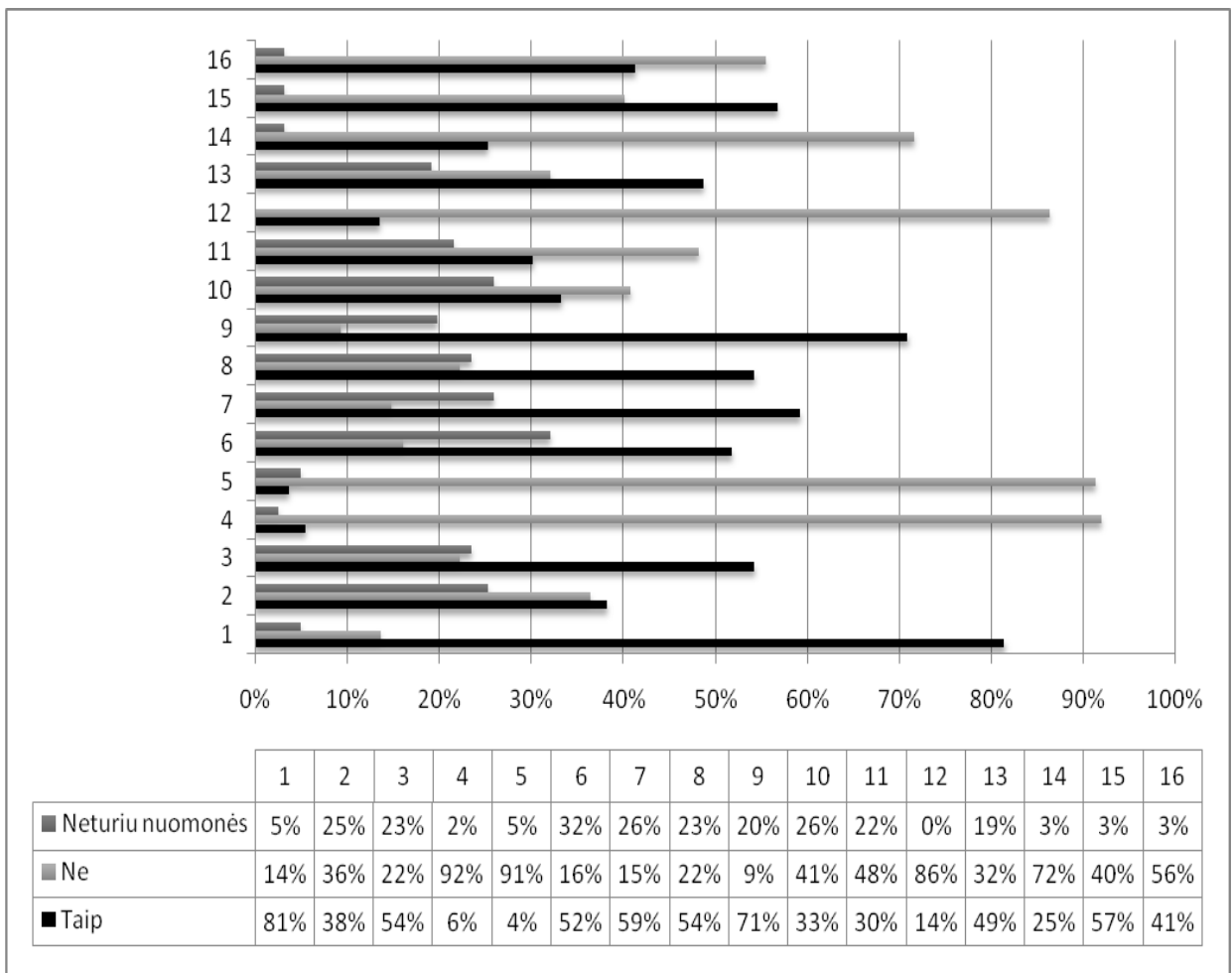
Toliau respondentams buvo pateikti teiginiai, susiję su jų savijauta šiuo metu, elgesiu, mokytojų bei tėvų vaidmeniu jų gyvenime, ir paprašyta pateiktus teiginius patvirtinti arba paneigti (žr. 16 pav.).

Teiginiai, kuriuos respondentai patvirtino, rodo, kad didžioji dauguma tyrimo dalyvių:

- laikosi taisyklių bei drausmės;
- jaučia tėvų palaikymą, tėvai domisi, kaip vaikams sekasi mokykloje;
- jiems patinka mokytis šioje mokykloje;
- turi draugiškus bendraklasius, lengvai susirado draugų;
- mokykloje jaučiasi saugūs;
- sunkumus aptaria su klasės auklėtoja.

Teiginiai, kuriuos respondentai paneigė, rodo, kad didžioji dauguma tyrimo dalyvių:

- nesijaučia nepritampantys ir atstumti;
- nedalyvauja mokyklos veikloje;
- nėra patyrę bendraamžių patyčių.

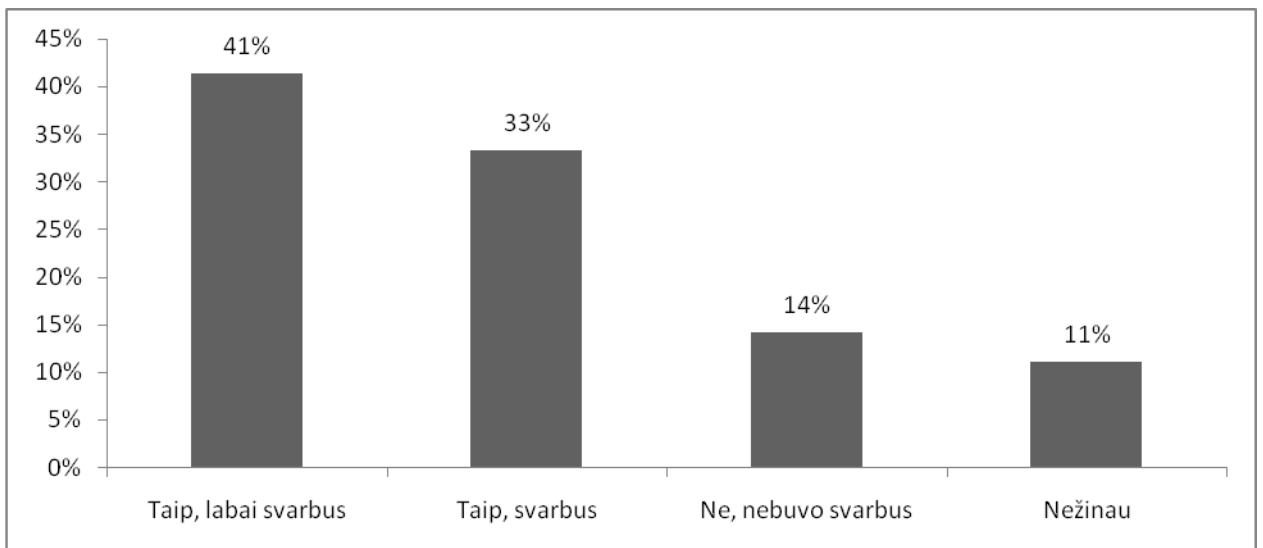

Paaiškinimas: 1. Aš laikausi mokinio taisyklių bei drausmės. 2. Dauguma mokytojų visuomet pasirengę padėti. 3. Jaučiu tėvų palaikymą. 4. Jaučiu, kad nepritampu. 5. Klasėje jaučiuosi atstumtas. 6. Man patinka mokytis šioje mokykloje. 7. Manau, kad mano bendraklasiai yra draugiški. 8. Mano tėvai domisi, kaip man sekasi mokykloje. 9. Mokykloje jaučiuosi saugus. 10. Nervinuosi, nespėdamas ko nors atlikti. 11. Noriai dalyvauju mokyklos veikloje. 12. Patyriau bendraamžių patyčių. 13. Pagrindinėje mokykloje lengvai susiradau draugų. 14. Su niekuo nesidalinu savo sunkumais. 15. Sunkumus aptariu su klasės auklėtoja. 16. Sunkumus aptariu su tėvais.

16 pav. Respondentų nuomonė apie bendrą jų savijautą mokykloje, santykius su pedagogais bei bendraklasiais

Apibendrinant atsakymus į šį klausimą, galima teigti, kad respondentai gana sėkmingai adaptavosi penktoje klasėje, yra pareiginti, žino taisykles, kurių privalo laikytis. Paaiškėjo, kad mokytojų vaidmuo adaptacijos procese yra svarbesnis negu tėvų.

Teorinėje darbo dalyje daug dėmesio buvo skirta mokytojo vaidmeniui penktoko adaptacijos procese atskleisti. Respondentų buvo pasiteirauta, ar jiems mokytojo vaidmuo buvo svarbus adaptacijos laikotarpiu (žr. 17 pav.).

17 pav. Mokytojo svarba penktoko adaptacijos procese

Iš diagramos duomenų matyti, kad didžiajai daliai (41 proc.) respondentų mokytojas buvo labai svarbus asmuo adaptaciniu laikotarpiu, dar nemaža dalis (33 proc.) patvirtina, kad mokytojo vaidmuo buvo svarbus. Tik 14 proc. sako, kad mokytojo vaidmuo svarbus nebuvo.

Toliau respondentams buvo pateikti aspektai, kuriais nusakoma galima mokytojų elgsena su moksleiviu. Paprašyta balais nuo 5 iki 1 (kur: 5 – labai svarbu, 4 – svarbu, 3 – neturiu nuomonės, 2 – nesvarbu, 1 – visiškai nesvarbu) Likerto skalėje įvertinti, kurie aspektai mokytojų elgsenoje su respondentu buvo svarbūs adaptacijos proceso metu. Atliekant tyrimo duomenų šiuo klausimu analizę, skaičiuojami vidurkiai, standartinis nuokrypis ir modos (žr. 8 lentelę). Didelės vidurkių reikšmės (šiuo atveju $> 3,5$, o moda 4 arba 5) rodo didelę tam tikros elgsenos svarbą.

8 lentelė

Mokytojų elgsenos svarba adaptacijos laikotarpiu

Veiksniai	Vidurkis (M)	Standartinis nuokrypis (S)	Moda (Mo)
<i>Gebėjimas perduoti savo žinias</i>	2,68	0,973	2
Užtarėjo vaidmuo	4,49	0,601	5
Pagalba sudėtingose situacijose	4,27	1,159	5
<i>Saugios atmosferos sąlygų užtikrinimas</i>	3,24	1,076	3
<i>Rodoma pagarba</i>	3,46	1,366	4
Bendradarbiavimas	4,07	1,066	5

8 lentelės tęsinys 59 puslapyje

Veiksniai	Vidurkis (M)	Standartinis nuokrypis (S)	Moda (Mo)
Bendravimas	4,07	1,066	5
Dėmesingumas	3,97	1,219	5
Domėjimasis mokiniu ir rūpestis	3,84	1,217	4
<i>Pastangų įvertinimas</i>	3,31	1,189	4
Išklausymas ir patarimas	4,19	0,821	4

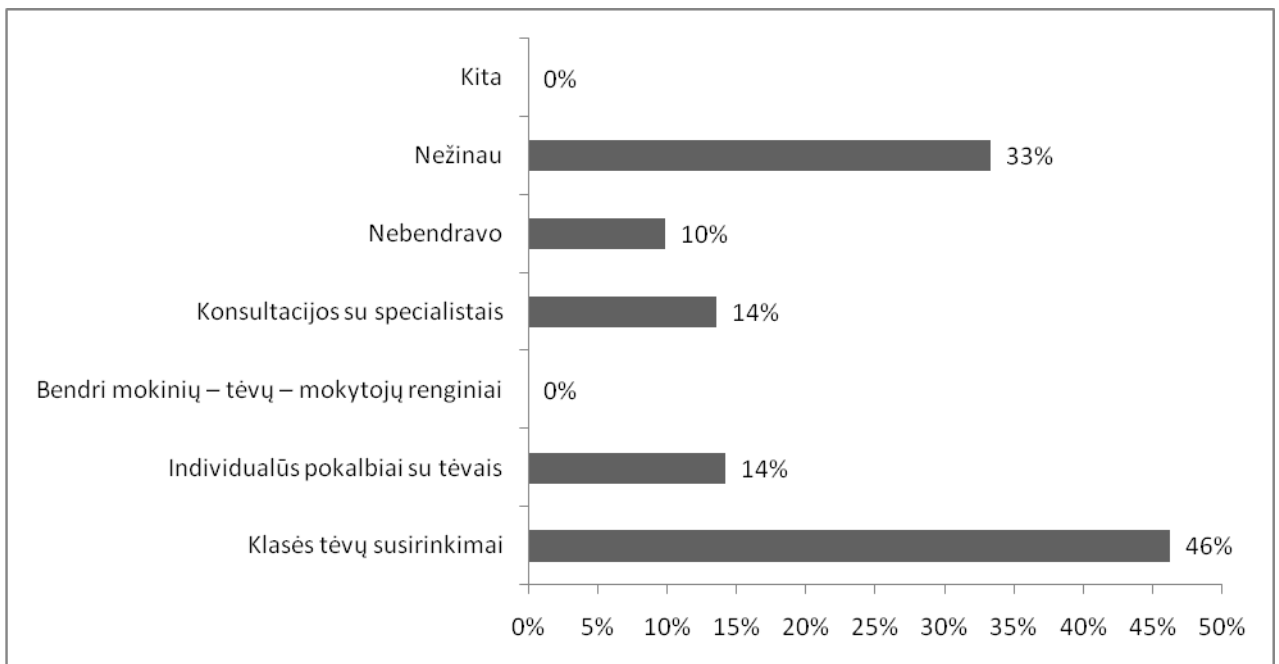
Paaiškinimas: paryškinti tie mokytojų elgsenos aspektai, kurie buvo svarbūs penktokų adaptacijos procesui.

Lentelės duomenys atskleidžia, kad respondentai išskyrė net sektynis mokytojų elgsenos aspektus, kurie buvo svarbūs penktokų adaptacijos proceso metu:

- užtarėjo vaidmuo (M = 4,49, S = 0,601, Mo = 5);
- pagalba sudėtingose situacijose (M = 4,27, S = 1,159, Mo = 5);
- bendradarbiavimas (M = 4,07, S = 1,066, Mo = 5);
- bendravimas (M = 4,07, S = 1,066, Mo = 5);
- dėmesingumas (M = 3,97, S = 1,219, Mo = 5);
- domėjimasis mokiniu ir rūpestis (M = 3,84, S = 1,217, Mo = 4);
- išklausymas ir patarimas (M = 4,19, S = 0,821, Mo = 4).

Svarbiausias respondentams – mokytojo kaip užtarėjo vaidmuo, kadangi mažas standartinis nuokrypis rodo, jog beveik visi respondentai buvo vieningi šiuo klausimu. Darbo autoriaus nuomone, tokių elgsenos aspektų kaip užtarėjo vaidmuo, pagalba, dėmesingumas, rūpestis poreikį ir svarbą galima sieti su pradinių klasių įtaka, nes į penktą kalsę ateina moksleiviai, pripratę prie savo mokytojo rūpesčio ir globos. Apibendrinant galima teigti, jog respondentų pozicija sutampa su teorinėje darbo dalyje minimais mokytojų elgesio aspektais, kalbant apie mokytojo vaidmenį adaptacijos procese.

Adaptacijos periodas neretai juntamas ne tik pačiam moksleiviui, bet ir jo tėvams, kurie išgyvena visa tai kartu su savo vaiku, rūpinasi juo, dalyvauja jo gyvenime. Todėl svarbu, kad į adaptacijos procesą bei jo problemų sprendimą būtų įtraukiami ir tėvai. Respondentų buvo klausama, kokiais metodais mokytojai bendravo su mokiniais ir jų tėvais adaptaciniu laikotarpiu (žr. 18 pav.).

18 pav. **Metodai, kuriais mokytojai bendravo su mokiniais ir jų tėvais adaptaciniu laikotarpiu**

Svarbu tai, kad atsakydami į šį klausimą respondentai galėjo pažymėti po kelis metodus. Daugiausia (46 proc.) respondentų teigia, jog mokytojai su tėvais bendrauja susirinkimų metu. Dar 14 proc. teigia, kad vykdomi individualūs pokalbiai su tėvais, o 14 proc. respondentų sako, jog vyksta konsultacijos su kitais specialistais. Pažymėtina tai, jog trečdalis respondentų nežino, kokiais metodais mokytojai bendrauja su mokiniais bei jų tėvais.

Apibendrinant galima teigti, jog mokytojai gana pasyviai įtraukia tėvus į moksleivių adaptacijos procesą.

Toliau respondentams buvo pateikti mokytojų elgsenos aspektai, kurie galimai pasireiškė respondento atžvilgiu jo adaptacijos metu. Paprašyta balais nuo 5 iki 1 (kur: 5 – labai dažnai, 4 – dažnai, 3 – retai, 2 – labai retai, 1 – niekada) Literto skalėje įvertinti, kaip dažnai respondento atžvilgiu pasireiškė tam tikra elgsena mokinio adaptacijos metu. Atliekant tyrimo duomenų šiuo klausimu analizę, skaičiuojami vidurkiai, standartinis nuokrypis ir modos (žr. 9 lentelę). Didelės vidurkių reikšmės (šiuo atveju $> 3,5$, o moda 4 arba 5) rodo dažnai pasireiškusius elgsenos aspektus.

Mokytojų elgsenos dažnumas adaptacijos metu

Veiksniai	Vidurkis (M)	Standartinis nuokrypis (S)	Moda (Mo)
<i>Stengiasi pažinti mokinius, džiaugiasi pasiekimais ir nerimauja dėl nesėkmių</i>	3,01	1,194	3
Mokytojai su manimi elgiasi draugiškai	3,52	1,177	4
<i>Mokytojai mane paskatina, pagiria</i>	2,83	1,488	2
<i>Mokytojai mane vertina teisingai</i>	3,07	1,284	4
Mokytojai paaiškina man mokyklos tvarką, reikalavimus	3,53	1,182	4
<i>Mokytojai stengiasi man padėti; kai reikia, teikia individualių pagalbą</i>	2,94	1,101	3

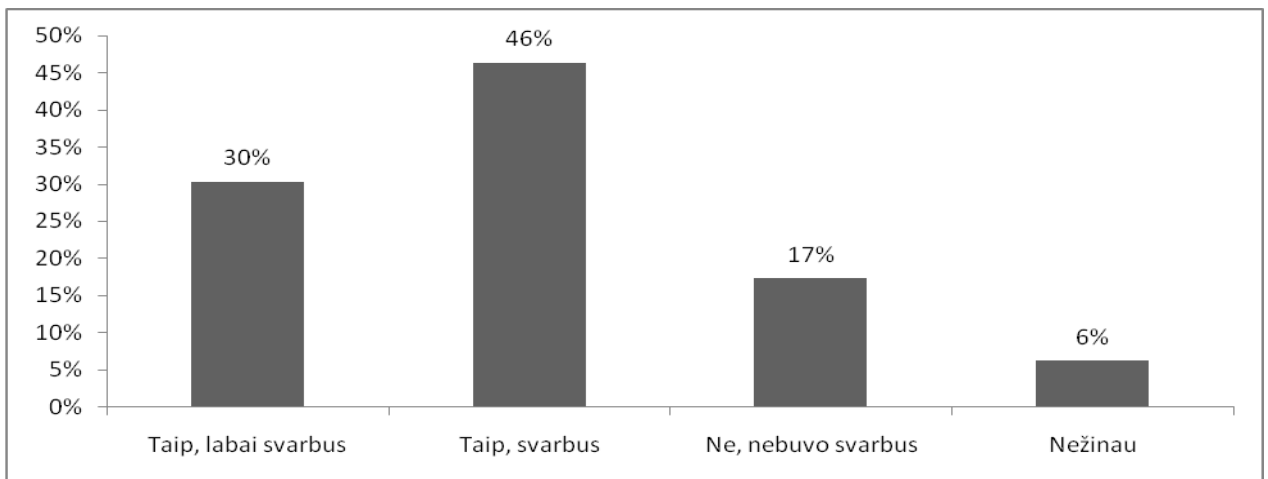
Paiškinimas: paryškinti tie mokytojų elgsenos aspektai, kurie dažnai pasireiškė penktokų adaptacijos proceso metu.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad respondentai tik du mokytojų elgsenos aspektus įvardijo kaip dažnai pasikartojusius moksleivių adaptacijos proceso metu:

- draugiškas elgesys su mokiniu (M = 3,52, S = 1,177, Mo = 4);
- mokytojai paaiškina mokyklos tvarką bei reikalavimus (M = 3,53, S = 1,182, Mo = 4).

Paiškėjo tai, jog respondentai mokytojų elgsenos aspektų kaip pasireiškiančių dažnai neįvardijo būtent tų, kurie moksleiviams yra svarbiausi, pavyzdžiui, pagalba, dėmesys, paskatinimas (žr. 3 lentelė). Galima daryti prielaidą, kad moksleivių adaptacinį laikotarpį sunkino ir tai, jog iš pedagogų nesulaukė norimo elgesio ir pagalbos.

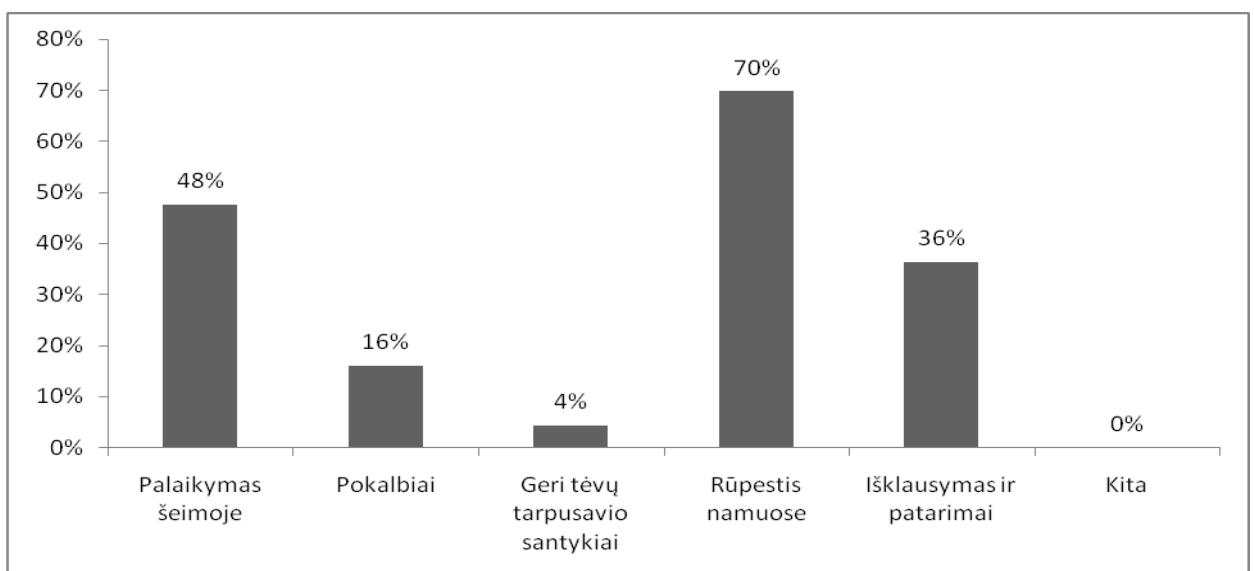
Tikslinga ištirti respondentų požiūrį į šeimos vaidmenį jų adaptacijos procese. Todėl tyrime dalyvavusiųjų buvo klausama, ar šeimos vaidmuo buvo jiems svarbus adaptacijos penktoje klasėje laikotarpiu (žr. 19 pav.).

19 pav. Šeimos svarba penktokų adaptacijos procese

Tyrimo duomenys atskleidė, kad didžiajai daliai (76 proc.) respondentų šeima atliko svarbų vaidmenį adaptacijos laikotarpiu: 46 proc. tiriamųjų teigė, kad šeimos vaidmuo buvo svarbus, dar 30 proc. sako, kad šeimos vaidmuo jiems buvo net labai svarbus. Matyti, kad 17 proc. respondentų yra priešingos nuomonės – jiems šeima neatliko svarbaus vaidmens jų adaptacijos periodo metu. Apibendrinant galima teigti, kad daugumai respondentų sunkiu metu yra svarbus artimiausių žmonių palaikymas ir supratimas.

Toliau respondentų buvo paprašyta pažymėti, kas būtent jiems padėjo lengviau adaptuotis, atsižvelgiant į šeimos vaidmenį (žr. 20 pav.).

20 pav. Šeimos pagalbos svarba adaptacijos periodu

Svarbu paminėti, kad atsakydami į šį klausimą, respondentai galėjo rinktis po daugiau negu vieną jiems tinkantį atsakymą, tad bendra atsakymų dažnių suma viršija 100 proc. Diagramos duomenys rodo, kad vienas atsakymo variantas ženkliai išsiskiria iš kitų – net 70 proc. respondentų sako, kad adaptacijos laikotarpiu jiems labai pagelbėjo rūpestis namuose. Beveik pusė (48 proc.) tyrimo dalyvių sako, kad jiems adaptacijos periodu padėjo šeimos palaikymas. Mažiausiai respondentų, tik 4 proc., teigia, kad jiems padėjo geri tėvų tarpusavio santykiai. Nors teorinėje darbo dalyje, remiantis literatūroje pateikiama informacija, teigiama, kad tėvų tarpusavio santykiai, kurie kuria šeimos harmoniją arba, atvirkščiai, disharmoniją, yra svarbus veiksnys vaiko adaptacijai. Apibendrinant šio klausimo analizę galima teigti, kad vaikų adaptaciją lengvina ir šeimos vaidmuo, pavyzdžiui, palaikymas, rūpestis, patarimai, iš klausymas. Labai svarbu, kad vaikas žinotų, jog turi, kas juo pasirūpins, kad jaustų meilę, tuomet problemos tampa lengviau išsprendžiamos.

Toliau respondentams buvo pateikti sėkmingą mokymąsi sąlygojantys veiksniai. Paprašyta balai nuo 5 iki 1 (kur: 5 – visiškai sutinku, 4 – sutinku, 3 – neturiu nuomonės, 2 – nesutinku, 1 – visiškai nesutinku) Likerto skalėje įvertinti, ar sutinka, kad pateikti veiksniai sąlygoja sėkmingą mokymąsi. Atliekant tyrimo duomenų šiuo klausimu analizę, skaičiuojami vidurkiai, standartinis nuokrypis ir modos (žr. 10 lentelę). Didelės vidurkių reikšmės (šiuo atveju > 3,5, o moda 4 arba 5) rodo, respondentų nuomone, labiausiai sėkmingą mokymąsi sąlygojančius veiksnius.

10 lentelė

Sėkmingą mokymąsi sąlygojantys veiksniai

Veiksniai	Vidurkis (M)	Standartinis nuokrypis (S)	Moda (Mo)
Mokinio gabumai	4,51	0,650	5
<i>Asmenybės bruožai</i>	2,97	1,068	3
<i>Šeimos mikroklimatas</i>	2,44	1,186	2
<i>Santykiai su tėvais</i>	2,38	1,222	2
Mokantys pedagogai	4,23	1,213	5
<i>Tinkama mokymuisi aplinka</i>	2,75	1,406	2
<i>Mokinio aktyvumas</i>	2,68	1,126	2
<i>Mokinio siekis tobulėti</i>	2,94	1,439	2
Motyvacija	3,78	1,369	5
<i>Dėmesio koncentracija</i>	2,75	1,090	3
Darbštumas	3,83	1,240	5
Asmeninis ryžtas	3,52	1,172	4

Paaiškinimas: paryškinti didžiausią įtaką sėkmingam mokymuisi turintys veiksniai.

Tyrimo duomenys rodo, kad respondentai išskyrė penkis veiksnius, kurie, jų manymu, daro didžiausią įtaką mokymosi sėkmei:

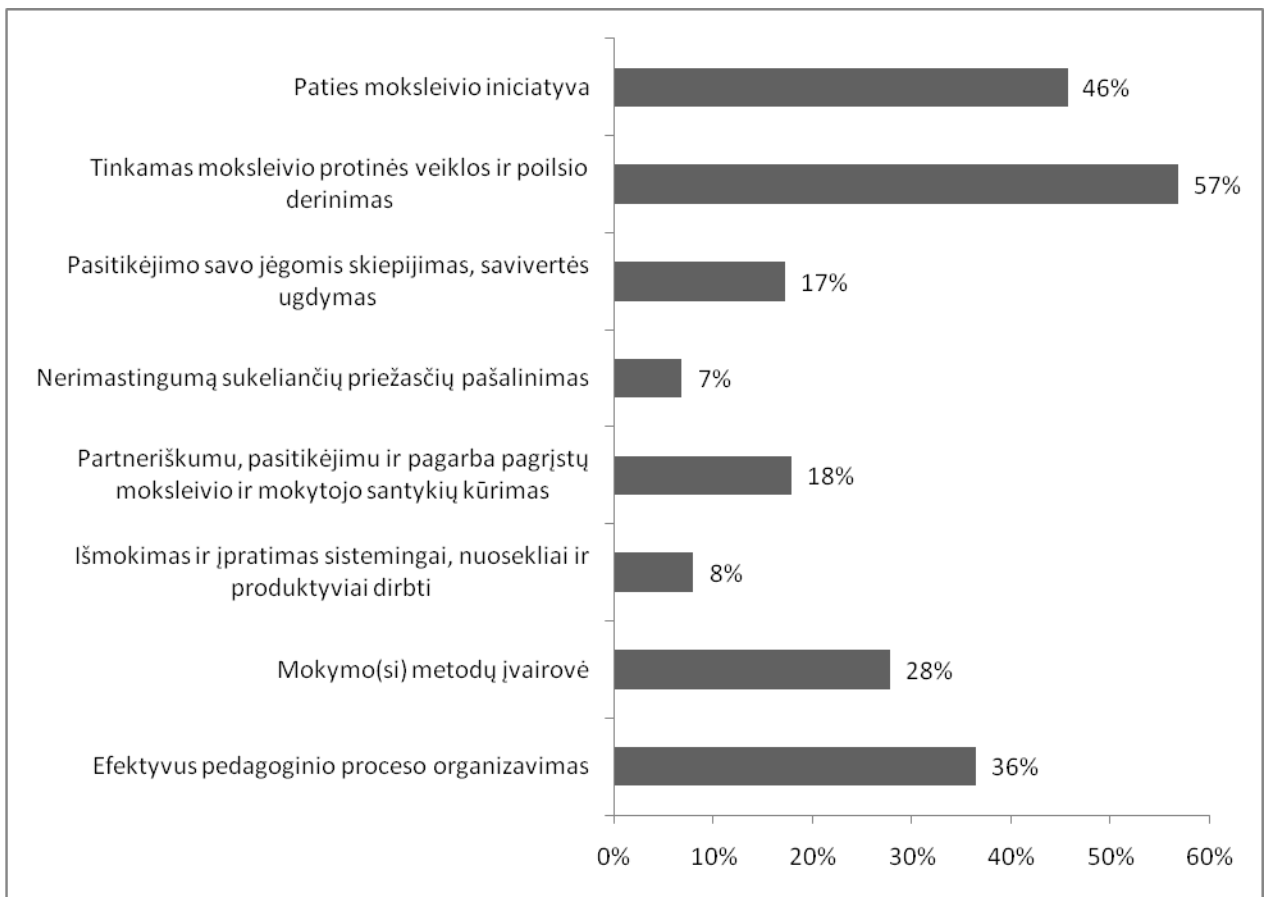
- mokinio gabumai ($M = 4,51$, $S = 0,650$, $Mo = 5$);
- mokantys pedagogai ($M = 4,23$, $S = 1,213$, $Mo = 5$);
- motyvacija ($M = 3,78$, $S = 1,369$, $Mo = 5$);
- darbštumas ($M = 3,83$, $S = 1,240$, $Mo = 5$);
- asmeninis ryžtas ($M = 3,52$, $S = 1,172$, $Mo = 4$).

Gana aukšti standartiniai nuokrypiai rodo, kad respondentai nebuvo visiškai vieningi, vertindami šiuos veiksnius, fiksuojama didoka atsakymų sklaida, tačiau moda rodo, koks vertinimas buvo dažniausias.

Mokinio gabumai yra išskirtas kaip esminis sėkmingą mokymąsi lemiantis veiksnys. Tokios pozicijos laikomasi ir teorinėje darbo dalyje, kur gabumai įvardijami kaip prigimtine asmens savybė, lemianti sėkmę daugelyje sričių. Mokantys pedagogai neretai būna netgi motyvu mokytis. Pavyzdžiui, jei moksleiviui itin patinka tam tikras pedagogas, jo mokymo metodika, vaikui tas mokomasis dalykas būna labiau priimtinas ir motyvuoja siekti gerų rezultatų. Motyvacija yra dažnai sėkmę bet kokioje srityje lemiantis veiksnys. Darbštumas ir asmeninis ryžtas yra vien nuo moksleivio priklausantys veiksniai, kuriuos, darbo autoriaus nuomone, dažniausiai sąlygoja prieš tai paminėta motyvacija.

Taip pat paaiškėjo, kad, pasak respondentų, mažai įtakos sėkmingam mokymuisi turi tokie dalykai kaip asmenybės bruožai, šeimos mikroklimatas, tinkama mokymuisi aplinka. Nors teorinėje dalyje, remiantis analizuota literatūra, šie veiksniai įvardijami kaip didelę įtaką mokymosi sėkmei turintys aspektai.

Paskutiniu metu klausimu respondentų buvo paprašyta nurodyti, kurie aplinkos veiksniai sąlygoja mokymosi sėkmę (žr. 21 pav.).

21 pav. **Aplinkos veiksniai, turintys įtakos sėkmingam mokymuisi**

Atsakydami į šį klausimą, respondentai galėjo rinkti po daugiau negu vieną jiems tinkantį atsakymo variantą. Daugiau kaip pusė (57 proc.) respondentų pažymėjo, kad sėkmingam mokymosi procesui itin svarbus tinkamas moksleivio protinės veiklos bei poilsio derinimas. Taip pat didelė dalis (46 proc.) tiriamųjų laikosi pozicijos, kad sėkmingam mokymuisi svarbu paties moksleivio iniciatyva (pastebėtina, kad ankstesniame klausime, vertindami sėkmingą mokymosi leniančius veiksnius, moksleivio aktyvumo, iniciatyvos respondentai nenurodė kaip svarbaus aspekto). Dar 36 proc. respondentų mano, kad sėkmingam mokymuisi, orientuojantis į aplinkos veiksnius, svarbus efektyvus paties pedagoginio proceso organizavimas. 28 proc. respondentų mano, kad labai svarbu ir mokymosi metodų įvairovė. Apibendrinant galima teigti, kad kalbant apie aplinkos veiksnius ir įtaką mokymosi procesui, respondentų nuomone, sėkmingam mokymuisi svarbu tai, kaip organizuojamas pats mokymo procesas, kokie metodai naudojami ir kaip derinama mokymasis su poilsiu.

Apibendrinant anketinės apklausos duomenis, galima teigti, kad:

1. Sudėtingiausiu adaptacijos periodu daugumai buvo perėjimas iš pradinės mokyklos į pagrindinę. Dauguma respondentų perėję į penktą klasę jautėsi prastai, lydėjo tokie jausmai kaip nerimas, baimė, nežinomybė. Blogai savijautai bei sunkesnei adaptacijai įtakos turėjo didesnis mokymosi krūvis bei išaugę reikalavimai, pasikeitę mokytojai ir taip pat didelis jų skaičius.
2. Respondentams svarbus mokytojo vaidmuo adaptacijos laikotarpiu. Iš mokytojų šiuo periodu tikimasi užtarimo, pagalbos, bendravimo bei bendradarbiavimo, dėmesingumo, išklausymo bei patarimo.
3. Respondentams adaptacijos laikotarpiu svarbus ir šeimos vaidmuo. Teigiamą įtaką adaptacijai turi rūpestis namuose, palaikymas, išklausymas bei patarimai.
4. Respondentų nuomone, sėkmingą mokymąsi sąlygoja mokinio gabumai, motyvacija, mokantys pedagogai, moksleivio darbštumas ir asmeninis ryžtas. Vertinant mokymosi aplinką, sėkmę mokymosi procese sąlygoja pedagoginio proceso organizavimas, mokymo metodai ir darbo bei poilsio režimo derinimas.

IŠVADOS

Atlikus literatūros šaltinių bei tyrimo duomenų analizę, daromos šios darbo išvados:

1. Adaptacija yra individo prisitaikymas prie naujos aplinkos, suderinant turimas vertybes, nuostatas, elgseną su naujoje aplinkoje vyraujančiomis vertybėmis, nuostatomis ir elgesio taisyklėmis. Moksleivių adaptacijos procesui nusakyti galima taikyti vadybos literatūroje pateikiamus naujų darbuotojų adaptacijos aspektus. Adaptacijos sėkmei labai svarbu kokybiškas mokinio bei mokyklos sąveikavimas, santykių darna, taip pat moksleivių bei mokytojų bendradarbiavimas.
2. Mokykla kaip organizacija turi sudaryti palankią aplinką savo nariams, šiuo atveju – mokiniam. Siekiant adaptacijos sėkmės, moksleivis turi būti supažindintas su mokyklos aplinka, kultūra, taisyklėmis, vertybėmis bei priimti visa tai, suderinti su savais siekiais.
Paaiškėjo, kad siekiant adaptacijos proceso darnos bei sėkmės, mokytojams rekomenduojama bendrauti bei bendradarbiauti su ugdytiniais, motyvuoti juos mokymuisi, būti dėmesingais jiems kaip asmenybėms, pagelbėti, vertinti, išklausti ir kt. Mokytojo veikla, ugdant moksleivius ir padedant jiems sėkmingai adaptuotis, priklauso nuo gebėjimo vykdyti keturias pagrindines vadybos funkcijas: planavimą, organizavimą, vadovavimą ir kontrolę. Mokytojų vadybiniai gebėjimai bei vadybos funkcijų įgyvendinimas padeda sistemingai vykdyti ugdymo procesą bei efektyviai padėti moksleiviams adaptaciniu periodu.
Literatūros analizė atskleidė, kad kuo geresni vaiko santykiai su tėvais – tuo sėkmingesnė jo adaptacija mokykloje.
3. Pagrindinis ugdymo uždavinys šiuolaikinėje švietimo sistemoje yra lavinti mokinių saviraiškos gebėjimus, kurie skatintų mokytis, lavintis bei pasiekti mokymosi sėkmę. Veiksnių, sąlygojančių sėkmingą mokymąsi, yra labai daug, juos galima sugrupuoti į kelias grupes: susiję su mokinio asmenybe, susiję su mokinio namų bei mokymosi aplinka, susiję su mokinio siekiais bei poreikiais.
4. Švietimo institucijai, kaip ir bet kuriai organizacijai, būdinga valdymo struktūra, hierarchiniai ryšiai, vystymasis, pokyčiai, darbo santykiai ir kita. Tačiau švietimo institucijos pasižymi sunkiai apibrėžiamais tikslais, sudėtingu tų tikslų pasiekimo numatymu, itin didele tarpasmeninių santykių reikšme, darbo organizavimo fragmentiškumu ir ypatingai tuo, kad čia vadovai negali daug laiko skirti vadybiniam

darbui. Šiuolaikinė mokykla turi remtis naujosios vadybos teorijomis, kur teigiama, jog siekiant efektyvios organizacijų veiklos, būtina kuo labiau į valdymą įtraukti darbuotojus, siūlyti jiems spręsti problemas, nenuleisti sprendimų bei įsakymų „iš viršaus“. Taip pat mokytojas turi būti ne tik dalyko dėstytoju, tačiau ir pagalbininku moksleiviui.

5. Kokybinis tyrimas atskleidė, kad:
 - a. Adaptacijos procesas penktoje klasėje traktuojamas kaip problema, kadangi šis laikotarpis apsunkina vaiko ugdymo procesą bei jo gyvenimo kokybę
 - b. Teigiama elgsena adaptacijos periodu: didesnis dėmesys mokslams, draugų paieška, geri santykiai su auklėtoja. Neigiama elgsena adaptacijos periodu: konfliktai, pažangumo mažėjimas, pamokų praleidimas, pasyvumas.
 - c. Adaptacijos procesą problemišku daro: pakitę reikalavimai, didelis mokytojų skaičius bei smarkiai išaugęs informacijos kiekis, pačių moksleivių pasipriešinimas ir jo pasekmės, globos bei rūpesčio stoka, stresas, baimė, nerimas.
 - d. Sėkmingą mokymąsi lemia: gabumai, motyvacija, aplinka, vaiko asmenybė, jo siekiai bei darbštumas ir ryžtas
6. Kiekybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad:
 - a. Adaptaciją penktoje klasėje lydėjo tokie jausmai kaip nerimas, baimė, nežinomybė. Tam įtakos turėjo: didesnis mokymosi krūvis bei išaugę reikalavimai, pasikeitę mokytojai ir taip pat didelis jų skaičius.
 - b. Iš mokytojų šiuo periodu tikimasi užtarimo, pagalbos, bendravimo bei bendradarbiavimo, dėmesingumo, išklauso bei patarimo.
 - c. Teigiamą įtaką adaptacijai turi rūpestis namuose, palaikymas, išklauso bei patarimai.
 - d. Sėkmingą mokymąsi sąlygoja: mokinio gabumai, motyvacija, mokantys pedagogai, moksleivio darbštumas ir asmeninis ryžtas. Vertinant mokymosi aplinką, sėkmę mokymosi procese sąlygoja pedagoginio proceso organizavimas, mokymo metodai ir darbo bei poilsio režimo derinimas

REKOMENDACIJOS

Siekiant palengvinti penktokų adaptacijos procesą pagrindinėje mokykloje, siūlytina:

1. Auklėtojams:
 - a. Supažindinti vaikus su mokyklos taisyklėmis, paaiškinti, kodėl privalu jų laikytis, kokios sankcijos taikomos už reikalavimų pažeidimą, pristatyti mokyklos kaip organizacijos kultūrą, valdymo ypatumus;
 - b. Bendrauti su moksleivių pirmosiomis mokytojomis, siekiant gauti išsamios informacijos apie vaikus, jų pasirengimą ugdymui(si);
 - c. Palaikyti ryšius su moksleivių tėvais;
 - d. Ugdyti vaikų toleranciją vienas kito atžvilgiu;
 - e. Organizuoti klasės susibūrimus, bendrą vaikų veiklą.
2. Dalykų mokytojams:
 - a. Teisingai vertinti moksleivius, nelyginti jų tarpusavyje;
 - b. Neatsakyti pagelbėti vaikui, kuomet jis reikalingas pagalbos;
 - c. Kelti moksleivių motyvaciją mokytis, didinti savo žinių bagažą;
 - d. Bendrauti, pažinti mokinius, padėti, patarti;
 - e. Planuoti ugdymo procesą, kad sistemingai būtų siekiama tikslų.
3. Tėvams:
 - a. Rūpintis vaiko ugdymo(si) procesu, bendrauti su klasės auklėtoja, jei reikia – su dalykų mokytojais;
 - b. Kalbėtis su vaiku tiek asmeninėmis temomis, laisvalaikio tematika ir, žinoma, apie mokymąsi;
 - c. Atsižvelgti į vaiko poziciją, išklausyti jo nuomonę, diskutuoti;
 - d. Domėtis vaiko socialine aplinka.

LITERATŪRA

1. Adair J. (2006). Leadership and Motivation. Philadelphia.
2. Adaptation to school. [žiūrėta 2012-10-30]. Prieiga per internetą: http://greentreemontessori.com/adaptation_to_school
3. Arends R. I. (1998). Mokomės mokyti. Vilnius, Margi raštai.
4. Armstrong M. (2006). A handbook of human resource management practice (10th edition). Kogan Page Publishers.
5. Bagdonas A., Jucevičienė P. (2000). Bendrojo lavinimo mokyklos veiklos efektyvumo sampratos problema epistemologiniu ir vertinamuoju aspektais. Socialiniai mokslai, Nr. 4 (25), p. 95-100.
6. Balčiūnienė J. (1998). Edukologijos idėjos Lietuvos švietimo sistemos modernizavimui: monografija. Kauno technologijos universitetas. Kaunas, Technologija.
7. Barber B. K., Olsen J. A. (2004). Assessing the Transitions to Middle and High School. *Journal of Adolescent Research*, Vol. 19 (1), p. 3–30.
8. Barkauskaitė M., Mikalauskienė J. (2011). Saugios aplinkos kūrimas bendrojo ugdymo mokykloje. *Pedagogika*, Nr. 103, p. 30-37.
9. Barkauskaitė M., Mišeikytė K. (2006). Mokinių adaptacijos ypatumai kritinių ugdymo(si) etapų metu. [žiūrėta 2012-10-06]. Prieiga per internetą: < <http://archive.minfolit.lt/arch/8501/8784.pdf> >
10. Barkauskienė M., Indrašienė V., Vasiliauskas R. ir kt. (2004). Nesėkmingo mokinių mokymosi priežasčių tyrimo teoriniai ir empiriniai aspektai. *Pedagogika*, Nr. 70, p. 32-37.
11. Brazdeikienė L., Pilipavičius R. J., Stasiuvienė D. (2004). Vyresniųjų klasių mokinių elgesio bei psichologiniai savijautos ypatumai. *Visuomenės sveikata*, Nr. 4, p. 57 – 60.
12. Burvytė S. (2004). Adaptacija ir jos raiška pradinėje mokykloje. *Pedagogika*, Nr. 73.
13. Chaplin P. (1985). *Dictionary of psychology*. New York.
14. Cowan P. A., Cowan C. A., Ablow J. C. ir kt. (2005). *The Family Context of Parenting in Children's Adaptation to Elementary School*. New Jersey.
15. Daft L. R. (1995). *Organization Theory and Design*. Minneapolis, West Publishing Company.
16. Daft R. L. (2008). *The Leadership Experience*. Thomson Higher Education.
17. Everard B., Morris G. (1997). *Efektyvus mokyklos valdymas*. Kaunas, Poligrafija ir informatika.

18. Gage N. L., Berliner D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius, Alna litera.
19. Griciūtė A. (1999). Mokyklinės dezadaptacijos ir emocijų tarpusavio įtakos klausimai jaunesniame mokykliniame amžiuje. *Socialinė – psichologinė adaptacija ir švietimas*, p. 104-111.
20. Grinienė E., Lindišienė D., Maračinskienė E. Ir kt. (1990). *Mokymosi įtaka vaiko ir paauglio organizmui*. Kaunas, Šviesa.
21. Grinienė E. (1984). *Vaiko adaptacija mokykloje*. Kaunas, Šviesa.
22. Gudžinskienė V. (2008). Mokymo ir mokymosi sampratų analizė. *Pedagogika*, Nr. 90, p. 49-56.
23. Indrašienė V., Suboč V. (2008). Sociopedagoginės pagalbos vaikams, patyrusiems mokymosi nesėkmes, prielaidos. *Pedagogika*, Nr. 89, p. 115-122.
24. Indriūnas A. (1971.) *Vadovavimo technika*. Vilnius, Mintis
25. Jovaiša L. (1993). *Edukologijos įvadas*. Kaunas Technologija.
26. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas, Šviesa.
27. Jucevičienė P. (1996). *Organizacijos elgsena*. Kaunas, Technologija.
28. Juodraitis A. (1999). *Asmenybės psichologinės adaptacijos prielaidos*. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
29. Juodraitis A. (2003). Nepilnamečių priežiūros institucijos ugdytinių adaptacijos socioedukacinės prielaidos. *Socialinis darbas*, 2003, 1(3).
30. Juozaitis A. M. (2005). Besimokantys suaugusieji: prieš einant į suaugusiųjų auditoriją. Vilnius, Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija.
31. Kardelis K. (2005). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai, Lucijus.
32. Kasiulis J., Barvydienė V. (2004). *Vadovavimo psichologija*. Kaunas, Technologija.
33. Kubilienė K. (2010). Mokinių adaptacija gimnazijoje: mokytojo kompetentingumo vaidmuo. [žiūrėta 2012-10-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2010/98/kub100-107.pdf>>.
34. Kučinskas V., Kučinskienė, R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje: teoriniai aspektai*. Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.
35. Laužikas J. (1993). *Rinktiniai raštai*. Kaunas, Šviesa.
36. Legkauskas V. (2000). Tapatumo būvių ir socialinės adaptacijos mokykloje rodiklių ryšys. *Psichologija*, Nr. 22.
37. Leliūgienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas, Technologija.

38. LR švietimo įstatymas. 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489. Vilnius. [žiūrėta 2012-11-06].
Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395640>
39. Marcinkevičiūtė L. (2010). Darbuotojų motyvavimo modeliai: teoriniai ir praktiniai aspektai. Monografija. Kaunas, Akademija.
40. Marcinkus R. (2003). Kriziniai institucinio vaikų ugdymo etapai ir jų problematika. *Kriziniai ugdymo etapai ir vaiko ekologija*. Šiauliai, p. 64—68.
41. McLaughlin T. H. Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė. (1997). Kaunas, Technologija.
42. Mikoliūnienė, V. (2000). Vadovas mokyklos kaitos procese. Vilnius, Pedagogų profesinės raidos centras.
43. Miškinis K. (1982). Prie mokyklos vairo. Kaunas, Šviesa.
44. Muravska, S. (2006). Buvusių bedarbių adaptacijos naujoje darbovietėje ypatumai. Magistro darbas. Vilniaus.
45. Nacionalinės sveikatos tarnybos Metinis pranešimas. (2010). *Urbanizacija – nauji iššūkiai žmonių sveikatai*. Vilnius.
46. Palujanskienė A. (2006). Vaikų adaptacija mokykloje. *Socialinis ugdymas*, p. 84–93.
47. Paterson K. M. (2002). Pasiruošk... Dėmesio... mokyk! Kaip per penkias minutes sužadinti norą mokytis. Vilnius, Tyto alba.
48. Pivorienė R. V., Sturlienė N. (2005). Mūsų klasė. Vilnius.
49. Poderienė G. (2002). Pradinių klasių mokinių adaptacija penktoje klasėje. *Pedagogika*, 62, p. 80-85.
50. Poderienė G. (2005). Mokymo aplinkos įtaka mokinių adaptacijai penktoje klasėje: [rankraštis]: daktaro disertacija.
51. Poderienė G., Janonytė N. (2006). Mokytojo įtaka mokinių adaptacijos procesui. *Pedagogika*, Nr. 82, p. 73-79.
52. Psichologijos žodynas. (1993). Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
53. Rupšienė L., Kučinskienė R. (2006). Mokinių adaptacija naujojoje mokykloje. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 17.
54. Rupšienė L., Kučinskienė R. (2006). Mokinių adaptacija naujojoje mokykloje. *Paedagogica Vilnensia*, Nr. 17, p. 86-102.
55. Sergiovanni T. (2001). Leadership: What's in it for schools? – London.
56. Steers R. M. (1993). *Introduction to Organizational Behavior*. New York.

57. Strobino J., Salvaterra M. (2000). School Transitions among Adolescent Children of Military Personnel: A Strengths Perspective. *Social Work in Education*, Vol. 22 (2), p. 95–105.
58. Suboč V. (2011). Mokinių požiūrio į mokymąsi klausimyno turinio validumas. *Pedagogika*, Nr. 103, p. 85-91.
59. Tidikis R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius, Lietuvos teisės universiteta.
60. Želvys R. (1999). Švietimo vadyba ir kaita: monografija. Vilnius: Garnelis.
61. Želvys R. (2001). Švietimo vadybos pagrindai: mokomoji priemonė. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.

PRIEDAI

1 priedas. Interviu klausimai penktokų auklėtojams

1. Kokiais trimis žodžiais apibūdintumėte adaptacijos procesą?
2. Kaip manote, ar adaptaciją, perėjus į penktą klasę, galima traktuoti kaip problemą?
3. Kokius dažniausius penktokų jausmus pastebite, kuomet jie pradeda mokytis penktoje klasėje?
4. Kaip apibūdintumėte penktoką pirmąjį mokslo metų mėnesį?
5. Kokį teigiamą penktokų elgesį pastebite jų adaptacijos periodu?
6. Kokį neigiamą penktokų elgesį pastebite jų adaptacijos periodu?
7. Ar adaptacijos procesas daro įtaką moksleivių pažangumui?
8. Jei taip, tai kokią konkrečiai?
9. Kaip manote, kokie veiksniai penktokų adaptaciją daro problematiška?
10. Kaip manote, ar administracija, mokytojai, tėvai turi įtakos moksleivių adaptacijos sėkmei?
11. Kokius įvardytumėte mokytojo vaidmenis penktoko adaptacijos procese?
12. Kaip Jūs palengvinate penktokų adaptaciją mokykloje?
13. Ar dažnai tėvai domisi, kaip jų vaikams sekasi mokykloje?
14. Kaip tėvai įsitraukia į vaikų ugdymą?
15. Kokius veiksnius įvardytumėte kaip sąlygojančius sėkmingą mokymąsi?
16. Kaip manote, ar vadovavimas švietimo institucijai turėtų ženkliai skirtis nuo vadovavimo kitai organizacijai? Pagrįskite savo poziciją.
17. Kaip vertinate švietimo reformą: teigiamai ar neigiamai?
18. Ar mokykla, kurioje dirbate, remiasi švietimo vadybos principais?

1. **Tu esi:** Berniukas Mergaitė
2. **Ar Tu gyveni su abiem tėvais?** Taip Ne, tik su mama Ne, tik su tėčiu Su globėjais Kita.....
3. **Kaip jauteisi perėjęs iš pradinės mokyklos į pagrindinę?** (*Galimas vienas atsakymo variantas*)
- a. Laba gerai;
 - b. Gerai;
 - c. Įprastai;
 - d. Blogai;
 - e. Labai blogai.
4. **Kokius jausmus jautei?** (*Galimi keli atsakymų variantai*)
- a. Džiaugsmą;
 - b. Saugumą;
 - c. Pasididžiavimą;
 - d. Laimę;
 - e. Nerimą;
 - f. Baimę;
 - g. Nesaugumą;
 - h. Nežinomybę;
 - i. Neužtikrintumą;
 - j. Kita
5. **Kaip greitai pripratai penktoje klasėje?** (*Galimas vienas atsakymo variantas*)
- a. Per mėnesį;
 - b. Per 1 - 1,5 mėnesio;
 - c. Per 1,5 – 2 mėnesius;
 - d. Per 2 – 3 mėnesius;
 - e. Per daugiau kaip 3 mėnesius;
 - f. Nesijaučiu pripratęs iki šiol.

6. Kaip manai, ar šis adaptacinis laikotarpis turėjo tau tam tikros įtakos? (Galimas vienas atsakymo variantas)

- a. Taip;
- b. Ne;
- c. Nežinau.

7. Kokią įtaką Tau darė adaptacinis periodas? (Galimi keli atsakymų variantai)

- a. Pagerėjo santykiai su tėvais;
- b. Susiradau naujų draugų;
- c. Daugiau dėmesio skyriau mokslams;
- d. Įgijau drąsos ir pasitikėjimo savimi;
- e. Mažino darbingumą;
- f. Mažino iniciatyvumą;
- g. Buvau pasyvus;
- h. Sunkino bendravimą su kitais;
- i. Kita

8. Ar adaptacinis periodas kėlė sunkumų? (Galimas vienas atsakymo variantas)

- a. Taip;
- b. Ne;
- c. Nežinau.

9. Pažymėk, kuriuos sunkumus patyrei, perėjęs iš pradinės mokyklos į pagrindinę? (Galimi keli atsakymų variantai)

- a. Didesnis mokymosi krūvis;
- b. Didesni reikalavimai
- c. Pablogėję mokymosi rezultatai;
- d. Mažas palaikymas iš mokytojų;
- e. Sudėtingi santykiai su bendraklasiais;
- f. Konfliktai su mokytojais;
- g. Konfliktai su tėvais;
- h. Daug streso;
- i. Daug nerimo;
- j. Pablogėjusi sveikata;

k. Kita.....

10. Balais nuo 5 iki 1 (kur: 5 – visiškai sutinku, 4 – sutinku, 3 – neturiu nuomonės, 2 – nesutinku, 1 – visiškai nesutinku) įvertink, ar sutinki, kad pateikti veiksniai turėjo neigiamos įtakos Tavo adaptacijos problemoms, perėjus į penktą klasę.

Veiksniai	5	4	3	2	1
<i>Pasikeitę mokytojai</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Didelis mokytojų skaičius</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Įvairi mokomoji medžiaga</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Dideli informacijos kiekiai</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Dalykinė mokymosi sistema</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Skirtingi mokytojų reikalavimai</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Vyresniųjų moksleivių požiūris</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku

11. Kuris adaptacijos procesas buvo sudėtingiausias? (Galimas vienas atsakymo variantas)

- Pradėjus lankyti darželį;
- Pradėjus lankyti pradinę mokyklą;
- Perėjus iš pradinės mokyklos į pagrindinę;
- Nežinau;
- Nė vienas nebuvo sudėtingas;
- Visi vienodai sudėtingi.

12. Ar dabar mokykloje jautiesi saugus? (Galimas vienas atsakymo variantas)

- Taip, visiškai;
- Taip, tačiau ne visada;
- Iš dalies;
- Nesijaučiu saugiai;
- Nežinau.

13. Patvirtink arba paneik pateiktus teiginius:

Teiginiai	Taip	Ne	Neturiu nuomonės
<i>Aš laikausi mokinio taisyklių bei drausmės</i>			
<i>Dauguma mokytojų visuomet pasirengę padėti</i>			
<i>Jaučiu tėvų palaikymą</i>			
<i>Jaučiu, kad nepritampu</i>			
<i>Klasėje jaučiuosi atstumtas</i>			
<i>Man patinka mokytis šioje mokykloje</i>			
<i>Manau, kad mano bendraklasiai yra draugiški</i>			
<i>Mano tėvai domisi, kaip man sekasi mokykloje</i>			
<i>Mokykloje jaučiuosi saugus</i>			
<i>Nervinuosi, nespėdamas ko nors atlikti</i>			
<i>Noriai dalyvauju mokyklos veikloje</i>			
<i>Patyriau bendraamžių patyčių</i>			
<i>Perėjęs į pagrindinę mokyklą lengvai susiradau naujų draugų</i>			
<i>Su niekuo nesidalinu savo sunkumais</i>			
<i>Sunkumus aptariu su klasės auklėtoja</i>			
<i>Sunkumus aptariu su tėvais</i>			

14. Ar mokytojo vaidmuo buvo svarbus Tavo adaptacijos procese? (Galimas vienas atsakymo variantas)

- Taip, labai svarbus;
- Taip, svarbus;
- Ne, nebuvo svarbus;
- Nežinau.

15. Balais nuo 5 iki 1 (kur: 5 – labai svarbu, 4 – svarbu, 3 – neturiu nuomonės, 2 – nesvarbu, 1 – visiškai nesvarbu) įvertink, kurie aspektai mokytojų elgsenoje su Tavimi buvo svarbūs ir kurie mažiau svarbūs adaptacijos proceso metu.

Veiksniai	5	4	3	2	1
<i>Gebėjimas perduoti savo žinias</i>	Labai svarbu	Svarbu	Neturiu nuomonės	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
<i>Užtarėjo vaidmuo</i>	Labai svarbu	Svarbu	Neturiu nuomonės	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
<i>Pagalba sudėtingose</i>	Labai	Svarbu	Neturiu	Nesvarbu	Visiškai

<i>situacijose</i>	svarbu		nuomonės		nesvarbu
<i>Saugios atmosferos sąlygų užtikrinimas</i>	Labai svarbu	Svarbu	Neturiu nuomonės	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
<i>Rodoma pagarba</i>	Labai svarbu	Svarbu	Neturiu nuomonės	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
<i>Bendradarbiavimas</i>	Labai svarbu	Svarbu	Neturiu nuomonės	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
<i>Bendravimas</i>	Labai svarbu	Svarbu	Neturiu nuomonės	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
<i>Dėmesingumas</i>	Labai svarbu	Svarbu	Neturiu nuomonės	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
<i>Domėjimasis mokiniu ir rūpestis</i>	Labai svarbu	Svarbu	Neturiu nuomonės	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
<i>Pastangų įvertinimas</i>	Labai svarbu	Svarbu	Neturiu nuomonės	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu
<i>Išklausymas ir patarimas</i>	Labai svarbu	Svarbu	Neturiu nuomonės	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu

16. Kokiais būdais su Tavimi bei Tavo tėvais bendravo mokytojai adaptacinio periodo metu? (Galimi keli atsakymų variantai)

- a. Klasės tėvų susirinkimai;
- b. Individualūs pokalbiai su tėvais;
- c. Bendri mokinių – tėvų – mokytojų renginiai;
- d. Konsultacijos su specialistais;
- e. Nebendravo;
- f. Nežinau;
- g. Kita.....

17. Balais nuo 5 iki 1 (kur: 5 – labai dažnai, 4 – dažnai, 3 – retai, 2 – labai retai, 1 – niekada) įvertink, kaip dažnai Tavo atžvilgiu pasireiškia ši mokytojų elgsena:

Veiksniai	5	4	3	2	1
<i>Stengiasi pažinti mokinius, džiaugiasi pasiekimais ir nerimauja dėl nesėkmių</i>	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
<i>Mokytojai su manimi elgiasi draugiškai</i>	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
<i>Mokytojai mane paskatina, pagiria</i>	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
<i>Mokytojai mane vertina teisingai</i>	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
<i>Mokytojai paaiškina man mokyklos</i>	Labai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada

<i>tvarką, reikalavimus</i>	dažnai				
<i>Mokytojai stengiasi man padėti; kai reikia, teikia individualių pagalbą</i>	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada

18. Ar šeimos vaidmuo buvo svarbus Tavo adaptacijos penktoje klasėje procese?

(Galimas vienas atsakymo variantas)

- a. Taip, labai svarbus;
- b. Taip, svarbus;
- c. Ne, nebuvo svarbus;
- d. Nežinau.

19. Pažymėk, kas Tau padėjo lengviau adaptuotis mokykloje, atsižvelgiant į šeimos vaidmenį? *(Galimi keli atsakymų variantai)*

- a. Palaikymas šeimoje;
- b. Pokalbiai;
- c. Geri tėvų tarpusavio santykiai;
- d. Rūpestis namuose;
- e. Iš klausymas ir patarimai;
- f. Kita.....

20. Balais nuo 5 iki 1 (kur: 5 – visiškai sutinku, 4 – sutinku, 3 – neturiu nuomonės, 2 – nesutinku, 1 – visiškai nesutinku) įvertink, ar sutinki, kad pateikti veiksniai sąlygoja sėkmingą mokymąsi.

Veiksniai	5	4	3	2	1
<i>Mokinio gabumai</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Asmenybės bruožai</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Šeimos mikroklimatas</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Santykiai su tėvais</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Mokantys pedagogai</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Tinkama mokymuisi aplinka</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku

<i>Mokinio aktyvumas</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Mokinio siekis tobulėti</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Motyvacija</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Dėmesio koncentracija</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Darbštumas</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku
<i>Asmeninis ryžtas</i>	Visiškai sutinku	Sutinku	Neturiu nuomonės	Nesutinku	Visiškai nesutinku

21. Pažymėk, kurie aplinkos veiksniai, Tavo nuomone, turi įtakos sėkmingam mokymosi procesui? (Galimi keli atsakymų variantai)

- a. Efektyvus pedagoginio proceso organizavimas;
- b. Mokymo(si) metodų įvairovė;
- c. Išmokimas ir įpratimas sistemingai, nuosekliai ir produktyviai dirbti;
- d. Partneriškumu, pasitikėjimu ir pagarba pagrįstų moksleivio ir mokytojo santykių kūrimas;
- e. Nerimastingumą sukeliančių priežasčių pašalinimas;
- f. Pasitikėjimo savo jėgomis skiepijimas, savivertės ugdymas;
- g. Tinkamas moksleivio protinės veiklos ir poilsio derinimas;
- h. Paties moksleivio iniciatyva.

Dėkoju už skirtą laiką!